

4^{dik} Negyed.

Október, November, Deczember.

1825.

Sajtóink haró Podmanovsky Lajos
szóbeli közléseiről 1889

n Cs. Kir. Posta-hivatalokon kívül, a' következők helyeiken, és TT. Urak-
ál előre fizetni lehet, a' kik erre nézve alázatos bizodalommal meg-is kérel-
tetnek, úgy mint:

- Buda:** T. Percsenyi Nagy László Úr, T. Ns. Arad Várm. Fő Szolgabírája,
T. TT. Schaumburg Károly Úr, Könyváros, T. Igaz Sámuel Úr, és T. Józsa
Sigmund Úr, felekedt Prokátör.
- Buda:** T. Károlyi János Úr, több Tek. Famillák' Ágense.
Beregszász: TT. Beregszászi Nagy Pál Úr, Bölcselkedő Doktor, és több T. Várm. Tábla-Bírája.
Debreczen: Fő Tiszt. Buday Esztlós Úr, Tisztánál lévő Ref. Superintendens, Tiszt, T. Professor
Sárváry Pál Úr, és Neetes Tóth Mihály Úr, Könyváros.
Egerben: Tek. Iránsszky Antal Úr, a' Magyar Nyelv és Literatúra' Tanítója.
Eperfesten: Tek. Asztalay Sámuel Úr, Prokátör, és több T. Nemes Várm. Tábla-Bírája.
Kateryomban: Saigler János Úr Könyváros.
Fejérvárott: Lang Adám Úr Könyváros.
Győrött: Tek. Szamhá Mihály Úr, Fő Fiskális, és Könyváros Schwaiger Úr.
Halmos: T. Peterka Sebastyén Úr, a' két Kán Kerületek' Fő Orvosa.
Jászberényben: Tek. Mihalkovits József Úr, a' Jász és Kán Kerületek' Dírtitkáris Fő Notáriusa.
Kalotásán: N. Tiszt. Wagner Tóbiás Úr, Kalotásai Eszaki Magye Sa. Szék' Jegyzője.
Kecskeméten: Tek. Ladányi Sándor Úr, Kecskeméti Város Fő Notáriusa.
Körmörcsomban: TT. Alsó-Szopotai Nagy Pál Úr, Ev. Prédikátor.
Kőszegen: Engel Pál Úr, Könyváros.
K. Lomnicson: TT. Melczér Jakab Úr, Evang. Prédikátor.
Miskolcson: TT. Dunay Imre Úr, Professor.
Munkácsán: TT. Balajthy József Úr, Ref. és Evang. Prédikátor.
N. Váradán: Nagytisztelt Huzaly Károly Úr, Sz. Szék' Jegyzője.
Nagy-Szombáton: T. Ocskai Ocskay Gáspár Tanácsos Úr,
Nyíregyházán: Kollár Károly Úr, Könyváros.
Nógrád-Vármegyében: T. Pillis és Sallasi Szilvassy József Úr, Fő Bátor.
Pécsán: T. Pápay Sámuel Úr, Tábla Bíró és Uradalmi Fiskális.
Pannón-kalotán: Nagytisztelt Guxmics Izidor Úr, Theol. Doct. és Professor.
Péttelt: Nagytisztelt Farkas József Úr, Theol. Doct. és Szemináriumbeli Professor.
Pesten: T. Fál Fáy András Úr, több T. N. Várm. Tábla-Bírája, és Eggenberger József
Úr's a' többi Könyváros Urak.
- Pozsonyban:** Landes és Schwaiger Könyváros Urak.
Sopronyban: Fő Tiszt. Kis János Úr, Dunánál lévő Evang. Superintendens.
Sármegyhén: Veszprém Vármegy. — Tek. Vizor István Úr, Magyar-ország', és a' Veszprémi Püspökség'
Indszeclője.
- Szatmár Vármegyében:** Tek. Vácsi János Úr, az Erdőlt. Uradalom Orvosa.
Szatmár Németben: T. György József Úr, Ref. Prédikátor.
Szigetszen: T. Bencz Károly Úr, T. Csongrád Vármegy. Fiskálisza.
Tömörváron: T. Desseffy Antal Úr, Fő Sz. Bíró.
Ungváron: TT. Nagy József Úr, Ref. Prédikátor.
Ujváryben: Tek. Csabai Dókus László Úr, T. Ns. Zemplén Várm. Fő Jegyzője és Tek. Papp István.
Úr, T. Ns. Zemplén Várm. Al-Fiskálisza.
Veszprémben: TT. Flizái György Úr, Theol. Doctor és Professor.
Kecsellyben. Nagy Ervaden: Tek. Baticz János Úr, Orv. Doct. és Professor.
Erd. Kalotváron: TT. Méhes Sámuel Professor Úr, és Neetes. Guttman János Úr Könyváros,
Erd. M. Váradelyen: T. Saigethy Gy. Mór's Úr, felekedt Ügyész.
Erd. Szabden: T. Hochmeister Márton Úr, Városi Polgár-Mester, és Typograph.'s Könyváros.

Teljes bizodalommal kéreltetnek az elő-fizetést bészédő (Tit. Tit.) Urak, kik az
1825-diki elő-fizetésből begyűlt pénz meg mind-akkoráig is bé nem küldötték, ne terhel-
tessenek azt hová hamarabb békülden, valamint az 1826-dik Eastendőre elő-fizető Tit.
Tit. Uraknak is vezeték's kereszt neveiket, titulusaikat és lakhelyeiket azon legközelebbi
Posta-járás' tudósításával, a' honnan legrövidebb úton szoktak leveleiket venni, méltóztat-
sának legfellebbebb Februárius' közepéig, a' begyűlt pénzzel együtt, vagy Póstán, vagy hi-
teles alkalmatosság által békülden; az elő-fizetők' mennyiségétől füg'vén a' nyomtatandó
példányok' száma; mivel tetemes költségekkel lévén össze-kötötte az efféle Folyó-írások'
kiadása; csak úgy tétetődhetik az állandóvá, ha a' köz-segedelem megcökkenést nem szen-
ved, és az elindúlt Intézet össze tett vállakkal támogatatik.

FUTAKI
GRÓF HADIK ANDRÁS
FŐVEZÉR, EGY HUSZÁR REGEMENT' TULAJDONOSA,
ES A BÉCSI FŐ HADI-TANÁCS' ELŐLŐJE.
SZÜL. MDCCX.OCT. 16°. MEGHALT MDCCXC. MÁRT. 12°.

Kő- és metsz. Treutlensky Bécsben.

746. 289
Felső Magyar Országi

MINERVA.

FOLYÓ-ÍRÁS.
1825.

Oport tibi vultum multa et praeclara minantis.

Horatius.

4^{ik} Negyed.
OCTÓBER, NOVEMBER, DECEMBER.

A Felsőmagyar Kir. Magyar Helytartó Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

BLINGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYVTYOMTATÓ ÉS ÁROS BETŰVEL 'S KÖLTSÉGEIN.

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

J e l e n t é s

Minerva' 1826-ik Esztendei folytatása iránt.

Folyó - Irásunk esztendei pályáját e' 12-ik Füzet' megjelenésével bérekesztette. — Mit választott légyen céljául, mutatják a' IV. Negyedek' foglalatai. — Nem csak hasznos ismereteket kíván terjeszteni, hanem mulattatni is Olvasójit, 's ezt azon okból, hogy szaporodjék az Olvasók' száma; mert Literaturánk akkor fog osztán közelíteni a' maga tetőjéhez, midőn az Írók számos Olvasókat találnak, 's a' Kiadók pedig őket jutalmazhatják. — Midőn tavaly Novemberben hírül adánk, hogy Folyó - irást kezdünk, egy Ország-szerte tisztelt lelkés Férjfiú, ki pályánkon éppen azon fényben ragyog, a' mellyben egyéb nemes pályáján, pártfogására költ a' szándéknak, 's az szerencsésen elindult, nem szerencsétlenül haladott. Naponként szaporodnak Dolgozói, bár Olvasói szaporodjanak.

Nem kíván ez semmit, a' mit kívánni nem lehet, 's hidegséggel vádolni az egész Nemzetet igazságtalanságnak tekintené; az időt ~~vádolja föl~~ éppen, a' mellyben élünk. ~~Igy vala ez ott is, hol a' Könyv-írás most már gazdag kereskedési cikkellyé vált, 's a' pénzes Angliában is későre kaptak száz ezereket az Iliász' fordításáért. Iróink' dicsőségére válik, hogy inkább igyekeznek a' jóknak tetszeni, mint a' sokaknak, 's így természetes dolog, hogy közöttünk a' Könyv-írás senkit meg nem gazdagita, a' Könyv-nyomatás keveset, 's inkább Kalendáriomok és házi-szükségre tartozó Munkák' dolgozása, mint a' fenntebb neműek által. De a' köz-kedvességet nyerni tudó Fáy Kedv-csapongásai 's Meséji mellett láthatjuk: hogy Nemzetünk' jó része olvasni szeret, mint minden más. Az úgy akkor fog igazán boldogulni, ha Író, Nyomató, Könyv-áros, hasznát látandják igyekezeteiknek, és őket a' Tudományok és hazaszeretetésén kívül saját javok is tüzelendik.~~

Még a' kezdetben elhatározott célja lévén a' Kiadónak, (bár sommás költségek' feláldozásával is) ezen Folyó-irást több évekre folytatni — most már, minekutána örömmel tapasztaljuk: hogy nem csak szaporodtak Olvasóink, hanem a' Nagy tiszteltű Fő Egyházi Rend, sőt hazánk' Fő-Fő Méltóságai közül is némelyek pártjára keltek igyekezetünknek; kevésbé tarthatván annak elakadásától — ezután mind több szorgalmatosságot fordítunk annak folytatására; mind forró hálónkat alázatos tiszteletünkkel bényújtván, Ghajtjuk: mindnyájokat, közönségesen, sokáig éltesse a' Mindenható, hogy édes Magyar nyelvünk' elő-mozdítását továbbra is kegyes buzgólkodásaik által pártfogolhassák. — Minden kezdet terhes lévén, ha szíves igyekezetünk meg nem felelt is minden részben némely szór-szál hasogató hazánk'jai' várakozásának, nem csuda: mert „mindennek tetszeni lehetetlenség, akarni eggyűgyűség.“ — A' jövő esztendőre, sőt továbbra is, ha élünk, kettőztetett igyekezettel igérjük 's ajánl-

juk tellyes készségi szolgálatunkat, csak édes Hazánk' tisztelt Íróji és Olvasóji is idő-ről-időre kegyesen pártfogolói méltóztassák szerencsésen elindult Folyó-írásunkat — most kivált, midőn majd egymást érik literaturánk' derűlni indúlt egén, a' több-több kedvező, és pártfogó fény-sugárzatok, — midőn főképpen a' Felséges Uralkodó Ház, 's annak Magyar-törvényt adói, édes Nemzetünk Literaturája' elő-mozdítására valóban sokat követnek-el, 's azt elő-mozdítják — 's így a' Hazában elő-álló újabb-újabb Intézeteknek nem-csak példás útát nyitnak, sőt inkább lételt és ösztönt is adnak; — midőn Ő Cs. Kir. Fő-herczegsége kedves Nádor-Ispánunk, szeretett édes nyelvünket tanulja és szereti, — példáját követvén, több Hazánkban lakó más nemzeti Nagy Dámáink is, még született nyelvökről megfeleljekzett Hazai-aszszónyságainkat is példájok után vonják. Most midőn még a' nem Magyar nyelven neveltetett Polgár-társaink is nevedő gyermekeiket honni Magyar nyelvünkre önként és nem kényszerítve tanítatják; — most végtére, midőn némely része Hazánk Nagyjainak, a' nemzeti kimivelődés alapja' megfenekesítésében, a' Nemzeti dísz' és nyelv' elő-mozdítása' ügyiben, annyira elé-haladott — hogy a' töb'séghez mérve, a' mennyire kevesebben számlálatatnak Magyar nyelven olvasni szeretőink; a' keveseb'séghez képpest, hazai nyelven Dolgozóink és Magyar Munkákat Íróink, annál nagyobb számmal találhatunk. — Vajha illy' jó lelku nagyobb rendű Hazánkujai még többecsken találhatnának. —

Az egész emberi Nemzet' történeteiből is csalhatatlan igasság az, hogy a' Nemzetek' virágzása és köz-bőldogsága a' legszorossabban özsze legyen kapcsolva a' nálok vagy született, vagy tenyésztett kimivelődés' emelkedésével; — és hogy ellenben hanyatlások és végső romlások volt egyszerűmind következcse azon hervadásnak és alkonyodásnak, vagy egészen elenyészésnek is; mellyet nálok a' kimivelődés szenvedett, minelötte kívánt tökéletességre emelkedhetett volna. —

Vegyük jól gondolóra és fontollyuk-meg mind ezeket kedves Hazámfi! — fordítsuk a' fellyebb elő-számlált ösztönöket hasznunkra; hogy a' többi előkelő Nemzetek' szép példája útján, tehetős nyelvünk' állandó fenn-maradhatását tegyük igyekeztünk' fő tárgyává, 's annak virágzásán, mind inkább-inkább törekedjünk. — Semmiféle madár nem énekel külső hangon, csak a' kalitkában; de a' fülemile még ott sem. — — Oh olvadj özsze Hazám! hogy el ne olvadj!! — —

Az elő-fizetés 1826-ra Postán 6 for. Conv. pénzben. Velinpapirosra 10 for. — A' Kiadónál helyben 5 for. Elő-fizetni lehet rá, Kassán a' Kiadónál; egyebüt, a' Cs. Kir. Posta-hivatalok, és azon érdemes TT. Uraságoknál 's buzgó Hazafiaknál, kik eddig is az elő-fizetést minden Vármegyében hazafüi örömmel és tellyes készséggel beszédni méltóztattak.

KASSÁN, Deczember 30-ikán 1825.

DULOVÁNY MINÁLY,
a' Fellyvétel.

ELLINGER ISTVÁN, a' Kiadó.
Cs. Kir. priv. Könyvnyomató 's Könyvkeres.

A' hires Fő-vezér, kiről itt szóllok, elvégezvén iskoláit, a' Jé'suiták' Szerzetébe akart béállani, 's e' végett oda hagyá az atyai házat, de atya Mihály, 'sebbe esett, és nyugalom-fizetésre bocsátott Kapitány, utána indúla, és addig ostromolá unszolásával elszőkött fíját, míg a' Papnak igyekezöt szándékától elhúzná, és a' katonaságra reá-beszéllené.

1730-ban mint Cornet, Gilányi Huszárjai közzé álla, — később Dessewffy Istvántól, mint nagy reménységű ifjú nagyon pártfogoltván, haladott elő ennek Regimentében.

Nagy barátja lévén a' Római Classica literaturának, nem hagyta magát ennek üzésében katonai fogalatosságai által hátráltatni. Jól megtanult Németül és Franciaúl is, nem egyedül mulatságokra és katonai gyakorlásokra fordítván a' béke' idejét. Ez a' tanulási hajlandóság mindenütt és mindenkor kísérte, annak mind hasznátul, mind diszétől ékesültek minden tettei, mellyek minnyójan az igazság és emberiség' szeretete' bélyegeit viselék.

Első táborozásai az 1737-dik és 1739-dik esztendőök közzé estenek. Wallis Olivier alatt vitézkedett ő akkor mint Kapitány. ~~Ő volt az, kit az említett Fő-vezér egynehány száz huszárokkal és Ráczokkal Groczka ellen szagüldözni útnak indított.~~ Ő kezdé-meg az ütközetet, melly a' két Fő-vezér, Wallis' és Neuperg' viszállkodásai miatt szerencsésen ki nem üthete, de megkülömböztette ő magát még a' szerencsétlenség' közepette is, és a' sorstól fenyegetett életét vitézsége által megtudta tartani.

Akkorában küldtetett ő a' Rhénusnál tanyázó Eugen Hercezeghez jó formavezeték ló csapattal, 's ezt oly jó állapotban vitte a' Hercezeghez, hogy egész megelégedését kinyerné; és a' hires Fő-vezér méltónak ítélné az ifjú Tisztet közelébbi társalkodására, nagyon gyönyörködven benne egy oly ifjút találni, ki a' művelődés' lépcsőjén már szépen elő-haladott. Azonnal Fő-strázsamesternek nevezé-ki a' Magyar Felkelő-sereg mellé, és Sléziába indította. Ott egy Regiment' formálása bizaték reá; 's ebben úgy eljárta, hogy az egész' ármáda' figyelmét magára vonná. Azomban más édes'b figyelmet is vont ő magára. Ezredes-hadnaggyá nevezetvén, a' legnagyobb vitézséggel verte-el az Odra' vizétől, Gróf Lichnovszky jószágától az ellenséget. Szemmel látott tanúja lévén a' Gróf és leánnya a' kastély' ablakaiból hősi tettének, dobogó szízzel csudálkozó magzatját, a' virtust becsülni tudó atya, mind ajálotta, mind adta néki feleségül. Így jutalmaztatott-meg a' vitézség, így lett boldoggá a' vitéz.

Az úgy nevezett „örökösseget illető“ háborúban lépcsőről-lépcsőre emelkedék, és Generálissá lón. Az ellenségnek Berg-op-zoom város' segedelmére küldött eleségét, az oltalmazó sereggel együtt elfogá.

Még nevezetesebb vala ama híres portázás, mellynél fogva megkerülvén a nagy Fridrik nagy armádáját 1757-ben, Mária Theresia neve napjára három ezer számú könnyű lovassággal csak egyszerre a Burkusok Fő-városában Berlinben termelt, rövid idő alatt serege számára 30,000 tallér adót szedett-bé, és hogy Mária Theresziának lovag bajnok módra kedveskedhessék, huszon-négy pár finom asszonyi kesztyűt adatott magának. Tartóztatni kívánták Berlinben, 's ez okon felakarta számláltatni a Városi Tanács a 30,000 tallért, de észre vév a lest Hadik, 's nem esett a törbe, hanem elsietett majd minden vesztes nélkül, még minekelőtte a Dessauai Herczeg a Fő-város segítségére elérkezék. — Így játszotta-ki Hadik serénysége és vigyázósága az akkori század legnagyobb vezérért.

Nagy részt vett a hét esztendő háború jeles hadi tetteiben is, 's Daunt, Laudont, Nádasdyt és Eszterházy Miklóst barátjai közé számlálta. Európa sok akkori nagy embereivel leveleze. Daun volt az első, ő pedig a második, ki Mária Theresia nagy keresztjével felékesítették.

Hadiknak, mint Lovasság Generálissának adta által Serbeltoni az Ausztriai, a Magyar és Német-birodalmi armádát Szászországban. Illy helyheztetésben Hadik ama világ-szerzte nevezetes Burkus Herczeggel Henrikkel, a nagy Fridrik testvérel viaskodott, és ötet Freybergnél megverte. A hét esztendő háború végzetével, Budán lön Fő-Katona-kormányozó és Királyi Biztos Sz. István első Királyunk kezének által-vételére. A Karlovicz Gyülekezet igazgatása is rá bízott, a Görög felekezet, és Fejedelem-asszonya nagy meglegedésére. Érdemeinek jutalmaztatásául a Futaki uradalmat Bács, a Csérnoviczit pedig Szerem Vármegyében, kevert királyi-adomány mellett nyerte-meg. Magyar Gróf léttére hasonlóképpen Német-birodalmi Gróffá is kinevezteték, és a Sváb Lovag-polczon nyert ülést. —

Ebben az időben esett a hajdanában hatalmas Lengyel-ország felosztása. — Polgári 's egyszer'smind katonai kormányozónak tétetek Hadik a Magyar Koronához tartozó részben, 's egyszer'smind annak elfoglalására rendeltetett. Nagyon szereték és tisztelék őt Lengyelországban.

Magyar lévén t. i. 's következképpen esmerője mind a szabadságnak, mind az ennek elyesztéséből származható fájdalomnak, a szabadsága-vesztett tartomány új elrendeltetésében, igyekezett mind azon könnyebbitéseken és kémelléseken, melyeket helyheztetése nem ellenzett. — A Római nyelv is, mellyben nagyon jártas vala, igen segítette a Lengyelek hozzá való vonszódását. Természeti szégyellőségének kell tulajdonítani, hogy nem állították-fel neki a Lengyelek, 1772-ben midőn Fő-vezér rangra lépett, és a Bécsi Fő Hadi-tanács' elől-ülője lön, azon dísz-emléket, mellyet hálajok jelül, aláírással együtt, dicsősségére készítettek volt.

Ő vezérelte 1778-ban a Szász-Tescheni Herczeg' nevét viselő ármádát.

Tíz esztendővel később, t. i. 1789-ben, neki kelle által venni a Temesi Bányában, késő őszkor, a Törökök ellen felállított Fő-ármáda' vezérlését. — Neki kellett volna ostromolni és megvenni Belgrádot is; azonban, midőn a Theresia nevű fregátot megtekintené, bal lábán sebet kapott és hideglelésbe esett. Erős és tartós természete' segedelmével mind a két bajt meggyőzte ugyan igen hamar, de mivel elhítekék Jó'sef Császárral dicsősége' ellenségei, hogy 78 esztendő's korában nem fogná soká győzhetni a hadi sereg' vezérlése, 's a háború folytatása' sanyarúságait, a legkedvezőbb kinyilatkoztatások mellett, az ármádától vissza hivatatték. Más nagy ember küldődött nagy ember' helyébe — Laudon t. i. Ez sokáig nem akarta át-venni a Fő-vezérséget, Hadik pedig azt nyilatkoztató-ki, hogy szívesen fogna alatta szolgálni. A nagy-lelkűség' baj-vívásai csak a nagy lelkeknél találhatók. Részt vett az egész ármáda a két nagy ember' nemes érzéseiben — Hadikot siratta, de lehetetlen vala Laudont nem csudálni és benne nem bízni. Ne hogy a fájdalom' és új bizodalom' nemes érzései akármí módon is ellenkezésbe jöhessenek, Hadik eltávozott magányába Futakra, és a paramonok Császár' barátja szeremes és végbe-mentének, az az, Belgrád' megvételének, úgy örült, mintha önn' vezérlése alatt foglaldott volna-el ezen bástyája a Keresztyénségnek.

Megholt Jó'sef Császár 20-dik Februar. 1790-ben, halála előtt kevéssel hallá a' külső szobában Hadik' szavát, és őt' magához eresztette, 's halálos ágyából egy fél óráig beszélvén vezérével, belől a' zárt ajtón; fájdalomtól össze zúzva jött-ki a' szobából Hadik, megbetegítette szíve fájdalma, ágyba dült, és ugyan azon esztendő' Mártiusz' 12-dikén hív' és dicsőséges szolgálatjainak 60-ik-esztendejében Urát a' koporsóba követte.

Hadik tevé-fel írásba remegő kézzel, ama szív-szaggató végső búcsúzatot, mellyel utolsó Isten hozzádot mondott Jó'sef Császár, szeretett ármádájának.

Három fíjat hagyott maga után Hadik; Jánost, t. i. Károlyt és Andrást. János a Felsőes Magyar Kamaránál Budán Tanácsos vala — egyik a legelmésőbb emberek közül, kiket ösmérek. Károly dicsőséggel esett-el a' csata-piaczon, Marengónál Olasz-országban, — András pedig még most is több sebeket 's érdemeleket visel, 's atya' volt Huszár-regementjének tulajdonossa ő.

Hadik' lelkének fő bélyegei valának a' felvilágosított vallás, emberiség, Hazájához és Fejedelméhez egyenlően viseltető hűség, és az érdemet oly szépen ékesítő szégyellőség. Futakon temették-el, ott nyugszik a' nagy Viléz' s jó ember' para-

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI
M I N E R V A.

Tizedik Füzet.

Október 1825.

I.

Wieland' Előbeszéde Cicero' Leveleinek német fordításához.

Cicero' Leveleinek fordítója sok egyéb fordítóknál nyertesebb abban, hogy nem szükség azon aggodnia, miképen tegye Iróját a' közönség előtt esméretessé 's kedvessé, vagy miképen bizonyítsa meg munkájának hasznos és fontos voltát. *Marcus Tullius Cicero*' neve több mint *tízennyoltszáz* esztendőktől fogva nem egyéb határok közzé vagon szorítva, mint a' mellyek az emberi nemzetnek kimiveltebb részét a' durva félemberektől elválasztják. Fennmaradott írásainak nagy betse mindenektől megemertetik 's az a' tekintet, mellyben voltak 's az a' jó hírnév, mellyel bírtak, még az Európai Római Birodalom' tökéletes összeomlása után is, szabad úti levél 's bátorságos kalauz gyanánt szolgáltak nékik számos vad és setét századok' folytatában. Míolta azon mesterségek 's tudományok, mellyeknek az emberi nemzet tiszosítása 's nemesítése természeti tzeljok, ujra feléledtek, tsak nem számtalan nagy tudományú és éles eszű férfiak fordították életeknek nagy részét arra, hogy ezen írásokat azon motokoktól, mellyeket az idő' mardosé' foga 's a' leirók' tudatlansága rajtok ejtettek, megtisztítsák; homályossá lett helyeiken megmagyarázzák 's a' nyelv-tudáshoz 's régiség' tudományához tartozó külömbféle esméretek' segítségével az utóbbi világ' számára hová tovább hasznosabbakká tegyék. A' Görögöknek 's Rómaiaknak minden Irók között egy sints, a' ki olly sokszor kiadattatott 's olly sokképen haszonra fordítatott volna, mint Cicero: azon sok ezer meg ezerek között, a' kik háromszáz és tőbb esztendőktől fogva valami kevés tudós nevelésben részesültek, tsak kevesen találthatnak, a' kik kiformaltatásoknak kezdetét néki nem köszönnék: 's talám egy minden szepre 's jóra hajlandó léleknek 's nemes indulatú természetnek nem lehet bizonyosabb jele, mint az a' mérték, mellyben valaki fiatal korában ezen nagy Rómait szereti, a' kit a' természetből

F.M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825.

néki tékozolva osztott ajándékokra 's ezeknek legnagyobb mértékben lett kimíveltetésekre nézve mind eddig senki nem tsak feylül nem haladott, hanem utol sem ért.

Ha az egész Romai tudós régiségnek minden hozzánk jutott maradványai között Cicero írásai, általjában véve, mindenek ítélete szerént első helyet érdemelnek: levelei' tellyes gyűjteménye' fordítójának meglehet bocsátani, ha azt állítani bátorodik, hogy azon levelek, mellyek: Külömbféle kissebb vagy nagyobb mértékben nevezetes emberekhez és némelly szorosabb barátjaihoz tizenhat könyvben, vulgo Epistolae ad Familiares seu Diversos. — Titus Pomponius Atticushoz tizenhat könyvben, — Testvérehez Quintus Ciceróhoz három könyvben, — 's életének utolsó esztendejében M. Brutushoz irattattak, minden rendbéli olvasókra nézve, kivált a' mi időnkben minden írásai között, nem tsak legkellemetesebbek és mulatságosabbak, hanem sok tekintetekben leghasznosabbak is. Hogy ezen állításnak okait mindenképen szembetűnőkké tegyem, azt az előbeszéd' keskeny határai nem engedik: elég legyen tsak a' főbb okokat egynehány vonásokkal rajzolnom.

Az a' mint egy huszonöt esztendőkből álló idő-szakasz, mellyre ezen levelek kiterjednek, tudniillik Roma városának 685-dik esztendéjétől fogva a' 710-dikig, minthogy a' legnagyobb és legrendkívülvalóbb köztársaság' utolsó esztendeinek és elenyészése legfőbb okainak történeteit foglalja magában, minden kétség kívül legfontosabb, és (ha a' világ abban, a' mi ötfele legközelebből illeti bőltsebb ~~akaszt~~ tenné) legoktatóbb része az egész Romai historiának. A' játékszin, mellyen ezen egész világot illető szomorú játék adattott, épen ezen időben érte-el azt a' nagyságot, mellyre egy ország sem tett szert a' Romai birodalomnak sem előtte sem utánna; egy oly nagyságot, melly a' köztársaságnak, mind belsőképen mind külsőképen hibás organizációjá miatt, tellyes lehetelenné tette az oly ropant egésznek tovább is együvé tartását. Négy oly nagy férfiak, a' millyenek tsak Rómában és tsak ezen időben témadhattak, még soha sem éltek egyszerre, mint Pompejus és Caesar, Cicero és Cato; még soha sem látott a' világ oly nagy tehetségeket, egyfelől a' szabadsáért, vagy rabsáért, másfelől a' világ birodalmáért vagy haláért, egymással oly hevesen hartzolni. Még soha sem bizonyodott-meg oly szembetűnőképen, melly keveset tehetnek, a' jósággal, mértékletességgel és nemes indulattal öszvekaptsolt legnagyobb talentomok is, a' határ nélkül való nagyra vágyás és uralkodni kívánás ellen. Soha sem tűnt jobban szembe, hogy a' világunk legbámulásra méltóbb változásai egyfelől ugyan a' dolgoknak elmúlt és jelenvaló állapotjából, a' fennforgó személyeknek természeti minőségéből öszveköttetéseikből 's indulatjaikból, egy szóval mind ezen öszvekeveredett okoknak egymásra való költsönös hatásokból oly természeti 's oly könnyen megfogható módon származnak, mintha az Istenek és Sors' tsupa nézőik volnának; másfelől még is a' leggonoszabb és legvakmerőbb a' láthatatlan hatalmasságoctól oly nyilvánóságosan elősegítettai látszik; hogy kéntelenítettik az ember mind ezekben egy az emberi dolgokat érintő legfőbb hatalomnak titkos munkáját sejdíteni, a' melly hatalomnak a' szerentse' fia, a' nélkül hogy maga tudná, egyedül eszköze.

Van-e szükség több bizonyosságra, hogy már ezen historiai tekintetben is magokhoz vonzó erejeknek kell az olyan leveleknek lenni, mellyek egy ilyen idő-szakaszban 's olyan embertől irattattak, a' ki nem tsak szüntelen szemmel látó tanúja, hanem egyik legnevezetesebb részt vevő személye is volt azon nagy játéknak?

Úgy látszik az idők kerekben forognak 's minden elmúlt dolgokat elébb vagy utóbb valamennyire különböző formában ismét visszaza hoznak. A' régi történetek meg annyi-jövendőlések azoknak tanúságokra a' kiknek históriájok sok ezer esztendő múlva a' régi fog lenni: tsak kár, hogy ezen jövendőlé szövegatoknak az a' sorsok van, a' mely volt Cassandra szavainak: nem értjük, nem akarjuk érteni; nem hiszszük-el, mert nints kedvünk engedelmeskedni.

Semmi sem szolgálhat értelmes embereknek nagyobb mulatságul, mint azon magas helyről, melyre ötet tizenhatszáz századok teszik, azoknak egész játékokat egyszerre látni, a' kik annak a' mi reánk nézve elmúlt, jelenvalóságában, mint egy láthatatlan há-lóban, megvoltak fogva: látni, hogy sokszor a' legélesebb szemekkel tsupán azért láttak rosszul, mivel hozzájuk a' dolgok igen közel voltak, vagy mivel az a' Nagy, a' mire szemeknek szüntelen függeszte kellet volna lenni, aprólékos dolgok által elfedeztetett, vagy tsavaruló övények miatt szemek elől eltűnt. Melly sokszor kiáltának nekik ha lehetne: erre jőjjetek! midőn látjuk, mely bús gondol keresik az egyenes utat vagy a' veszedelem elől való bátorságos kitérés módját! mely sokszor sugnának nekik ha lehetne füleikbe: nem jól választasz, kigyót tész kebeledbe, midőn a' körülöttök tolongó sokaságban a' barátot az ellenségtől nem tudják megkülönböztetni, vagy a' legnagyobb vigyázás mellett olyanra támaszkodniak, a' ki bűnösümket megfogja tsalni! Az értelmes olvasó a' ki ezen leveleket nem tsupa időöltés' kedvéért futja végig, ezen e' féle jegyzésekre fog alkalmatosságot találni 's gyakran kísértenék a' legélesebb eszű 's a' legfontosabb hivatalokban 's foglalatosságokban megöszült embereket megmagyarázhatatlan tompasággal vádolni, ha meg nem gondolná, hogy azon látszatok, melyek azokat elbódították, ötet tsupán azért nem tsalják-meg, mivel azon dolgok, melyek azoknak úgy jelentek-meg mint elszakasztott töredékek, néki egész egyben függésekben mutatják magokat 's mivel semmi indulatok sem zavarják-meg ítéletét, és semmi személyes haszon sem vet a' dolgokra vakító homályt.

Mínthogy ezen levelek legnagyobb részint a' Romai köztársaságnak belső állapotját, háborgattatását 's hányattatását, *Pompejus'*, *Crassus* és *Caesar'* veszedelmes Triumviratusát 's ennek felbomlását, egy szóval az Országnak azon nagy változást foglalják magokban, melyet Caesar olly mesterségesen elkészített, olly elmésen elkezdett 's olly mérészen végre hajtott: 's mínthogy egy olly sok nemzetek' sorsát meghatározó időben 's egy olly nagy eszű embertől irattattak, a' ki mind ezekben maga is igen bé volt szöve fonva: könnyen által lehet látni, hogy úgy is, mint a' Romai köztársaság' elenyészése históriáját rejlő hiteles írások, nem kevés fontossággal bírnak; hogy a' régi histórikusoknak, *Dion Cassius-nak*, *Plutarchus-nak*, *Svetonius-nak*, 's a' t. előadásait hol megerősítik, hol megigazítják, hol ismét pótolják; és hogy általában, sok igen betses anekdótákat 's aprólékos tudósításokat adnak értésünkre, melyek az azon időbeli legnevezetesebb embereknek igazabb és tökéletesebb esmérésére, juttathatnak, mint magok az említett Írók.

Azonban akármely nagy is Cicero' leveleinek históriai betsek, még is sokkal nagyobbra lehet azon érdemeket tenni, mely szerént bennünket véle magával, mint polgárral, mint Ország-kormányozóval, mint Orátorral és különösen mint emberrel-olly tökéletesen megismerkedtetnek, hogy nem annyira rajzolatokhoz, mint egészen eltálat remek képekhez lehet hasonlítani. Kiváltképen ezt lehet mondani az Atticushoz és Quintushoz leg-

meghittebb 's leg-megpróbáltabb barátjaihoz írt levelekről. Ha azokban mellyek *ad diversos* titulus alatt esmérteések, sokszor úgy szólván innepi pompás öltözetben, vékonyabb vagy vastagabb fátyollal fedezve jelenik is meg, vagy szántszándékkal is, hogy őtet valamely bizonytalan 's veszedelmes barátja voltaképen meg ne esmérje, magára mesterségesen alkalmaztatott ártáztát vesz: emezekben egész ábrázata tisztán 's igaz valóságában meglátszik; a' nélkül, hogy akarná, vagy csak gyanitana is, behágy látni szíveinek legbelőbb rejtekeibe, 's kivált gyengéseit, hiúságát és ditsőségkivánását magával gyakorta való, jóllehet többnyire csak szempillantatokig tartó ellenkezéseit, a' szerentsés sorabéli nagy bizakodásból a' szerentsétlenségbe hirtelen bizonytalanságba 's egész eltsüggedésbe való esését; 's azok eránt, a' kik vagy hajlandóságát megnyerték vagy másképp' magokat előtte tekintetbe tették akarátja ellen is lágyon engedését, egyszóval minden emberi fogyatkozásait, olly híven 's olly igazán felfedi, hogy már ezen egyenességeért is készek vagyunk minden hibáit, ember voltára emlékeztető korlátoknak, vagy felette finom organizációja és ritka mértékű elevensége természeti következéseinek tartani 's őtet még akkor is kedvelni és szeretni, mikor tiszteletünknek egy részét elveszti. Ha a' legközségesebb emberben is, mihelyt egészen megismerjük, találunk valamit, a' mi figyelmünket magára vonja: melly sokkal többet találhatunk egy ollyan emberben, a' ki sok rendkívül való tálentomai és tudálkozásra méltó jelességei által az emberi nemes természetnek olly magas léptsőjén áll? Ha ezen barátságos levelek bennünket legnagyobb hibái eránt is megengesztelnek: melly örömet hajlunk hozzá legforróbb szeretetünkkel és tiszteletünkkel, midőn ollyan leveleiben, mellyekben a' mesterségnek, politikának 's akármelly ravasszágnak is semmi nyoma nintsen, a' legnemesebb emberi természetnek, vele született erköltsi jószágának, mértékletességnek, haza szeretésnek, kevéssel megelégedésnek, jöltévők eránt való háládatosságának, mindenek eránt a' kik reá szorúlnak maga megtagadásával is szolgálatra kész voltának, és sok egyéb azon olly igen megromlott időkhben példa nélkül való Virtussainak tsalhatatlan jeleit kifejezve találjuk!

Melly sokat kellene még mondanom, ha ezen leveleknek más tekintetekben való érdemeikről szóllani 's ha p. o. arra, a' miben Ciceró minden egyéb levélirókat feltyül halad, írása módjának tökéletességeire, azon egy gondolatnak vagy dolognak számtalanképen való előadására, elmésségének elevenségére, az enyelgésben vagy gunyolásban kiteszó finom Atticismusára, a' néki olly természeti Sokratesi Ironiára, a' Homerus, és egyéb Görög költők' munkáira való számtalan tzelozásokra, egy szóval mindenre, a' mi írását olly elevenné, könnyűvé és természeti kelemmel bíróvá teszi, ut sibi quivis speret idem, kiterjeszkedni akarnék: de az előbeszédnek illendő határait nem akarom általhágni.

K. S.

2.

Keleti Litteratura.

Versek.

1.) *Elegia. Hariri Persa Költő munkájából.*

Csuda történetet mondok barátim! vegyen abból példát magának az értelmes és okos hallgató.

Láttam én életem' virágában egy igen erős ifjat; fel vala fegyverkezve hegyes és vékony szablyával. Ugy rohant ő a' viadalra, mintha bizonyos lett volna merésében, és meg nem félemlétt. A' hadakban úgy kitágította a' szorosságokat, hogy előtte a' mi zárva volt is, tárva-nyitva állott. Valahányszor megtámadta az ellenséget, soha sem jött vérbe mártott tör nélkül vissza a' harcznak viadalmából; és soha nem fogott úgy valamely erős, bézártt, félelmes és magas várnak ostromához, hogy ezt ne kiáltották volna, midőn azt cselekedte: „*Győzedelem és védelem közelínek mennyből!*” — Osztán, hány éjszakát töltött ő az ifjúság' tündöklő ruháiba takarózva! — A' gyenge szűzek adták vették tőle a' csókokat, és ő mindenfelé kedves vala és vidám. — De a' szerence nem szűnt vala meg az ő erősségét és erejét ragadozni, mind addig, miglen az idők úgy leverék őtet, hogy legjobb baráti is tőle elállanának. Tehetetlen leve akkor a' varázsló, nem tudta nyavalyáját meggyógyítani, és habozott az orvos is. Villogó szablyák sebesítették pedig meg őtet, minekutánna az ellenségtől feleletet kapott, és ő is viszont annak feleletet adott volna. Most pediglen fekszik már, miként a' vad a' barlangban; mert valaki él, alá van vetve az idő' nyomoruságinak. Imé már ma halotti ruháha van ő takarva! Hát a' megholt vándort ki fogja eltakarítani?

2.) *Elegia. Ebn Arabshah Arabs Költő munkájából.*

Hová lettek azok, kiknek arcaik, miként a' Szent Könyv, úgy tündöklének? azok a' bölcs, uraságot, méltóságot bíró szerencse' sai, kik eloltották fényét az égen járó holdnak, 's megszégyenítették áradását a' tengereknek? Elszórá őket a' veszélynek fűvő szele, mint elszórja Zefir a' fűvényt. Hol vagynak az ifjak, és azok, kik a' füveknek öröme és világoSSága voltak? Mikor ő rólok a' takaró levéttetett, 's előlök a' kárpit elvonatott, úgy kitündöklött tőlök a' földnek kereksege, mintha sötét fátyolból lépett volna elő; — mindnyájan, mint meg annyi szép szemű csikók, vagy az égi nimfákat megszégyenített gödöltek! Felruházta őket a' szépség a' gyönyörűségeknek és vidámságoknak palástjával; 's megváltotta őket az emberek' lelke a' bal szerencsének csapásától. A' melly helyet ők lak-

lak, vidámságra indították azt; szemek voltak a földnek ábrázatjában, és világosság a szemekben, és kerteskék a mezőkben, és virágok a kerteskékekben; míg tudnillik még részegek valának, míg még felemelkedve járt az ő hamis és kellemes pajkosságok, míg korok virított, és a szerencse a dolgokon való uralkodást néki engedte. Imé eljött a halálnak töltőgetője, és meghozá néki a veszedelemnek kelyheit, és megöntöze az ő életnek kertjeit abból a kannából, mely mindeneket semmivé tészén. Itt hagyták a tágas palotákat, keskeny sírokba szorítatván. És az ő elköltözések minden fájdalommal illetődött barátjaiknak úrömmel telyes poharat nyújtott, kik a szomorúság miatt kebleiket tépik, és utánnok fohászkodván, mellyeiket verdesik. Ha volna haszna az ajándékoknak, és érnének valamit a fogadások: bizonyára vissza-váltanak, megtartanak, és szorgos gondnal ápolnak azokat. De már a földben lakoznak ők; oda lettek ama kellemetességek és tanultságok; a veszedelemnek férge töltözik azokkal, 's úgy szabadlja azokat mint az áldozandó harmokat. Letapodva hevernek ők a föld alatt, 's ott fognak maradni a végső ítéletnek napjáig. Eljön az ő barátok, hogy megszállítsa őket, és sírjokhoz tisztelettel járul; nyög, siránkozik keservesen a sír mellett, mellyet bévont a feledékenység; bémocskolja porral orcáit, mellyek elebb gyöngyöklöz valának hasonlók. Hívja őket: de nem felel senki, csak a rekedt viszszhang a hegyekből.

3.) *Shemsael Georgian Fejedelem' verse.*

Az idő két naphól áll; az egyik derült, a másik borongós. Két fele van az életnek is; az egyik bátoroságos, a másik félelmes. Mondd-meg annak, ki minket az időnek változásaiért kigúnyol, hogy: vallyon nyom e a szerencse mást, mint a kiben jelesség van? Vallyon nem látod e a tengert, mellynek színén a dögök uszálnak, de legalsó fenekén a drága gyöngyök lappanganak? Vallyon nem látod e mint sunak a dühös szelek? de nem törnek el más fákat, mint a magassakat. Hány fa van a földön, ki virított, ki száraz? de kövel csak azokat hajgálják, mellyek gyümölsüket termenek. Az égen pedig számtalanok a csillagok: még is fogyatkozást egy sem szenved a napon és holdon kívül. — Dicsérted addig a szerencsét, míg jóakaród volt, és nem féltél egyébtől, mint hogy nagy hatalommal talál rajtad ütni. A szerencse békességet tartott te veled: de te megcsalattattál általa, mert a derült éjszokákat sötétek szokták követni.

4.) *Ugyan azé az Utazásról.*

Útas! ne búsulj, taláds barátot a helyett, a kit itt hagytál. Változtasd a helyet; mert a helynek változtatásában áll az élet' édessége. Én nem látok szebb és kedvessebb dolgot az utazásnál; hagyd el tehát honnyodat és vándorolj. Látom én, hogy az álló víz megbüzhödik, ha foly: édes; nem az pedig, ha nem foly. Hahogy a nap mindég az égen állva maradna: rá unnának arra mind a Persák, mind az Arabok. És ha a hold soha el nem enyészne, nem látom, mit okozhatna egyebet, unatkozásnál: Ha az oroszán az erdőt oda nem hagyná: nem szaggathatná a prédát. Ha a nyílak a kőzujjat oda nem hagynák: el nem érnének a célra. Végre, az arany is a bányákban, mint a szalma úgy hányódik; és a drága aloe fa is hitvány fa ott a hol terem.

II. Arabs Példabeszédek és Szententziák.

- 1.) A' helytelen nevetés, jele a' neveletlenségnek.
- 2.) A' szó hasonló a' téjhez, többé vissza nem mehet; mert vallyon ki teheti vissza a' tejet oda, honnét egyszer kifejté.
- 3.) Az emberi dolgok hasonlók az órán lévő számokhoz, mellyek közül egyik alább van írva, a' másik feljebb.
- 4.) Az életnek folyamatja hasonló a' krokodilusokkal tele lévő mély tengerhez. Be boldogok az olly bölcs emberek, kik csak a' parton járnak! nem méltó ez az élet annyira, hogy érte szivedet felháborítsd. Vigyázz tehát, rosszul ne tégy — mert az nem illik a' bölcshez.
- 5.) Az emberi élet nem egyéb mint részegség, mellynek édessége hamar elrepül, de má-mora megmarad.
- 6.) Jó dolog hallgatni. Ne beszélj hát ok nélkül, mert a' sok beszédnek hallgatója ki szokott fáradni. Ha a' beszédet ezüstre becsülsd: tudd-meg, hogy a' hallgatás aranyat ér.
- 7.) A' tudatlanság, holtok előtt halált hoz a' tudatlanokra, és az ő testek koporsó nélkül is el van temetve. Ha valaki lelkét tudományal nem díteti, nem ér az feltámadást a' feltámadás előtt.

III. Testamentoma *) Hushenk Persa Királynak,

a' legrégibb időkből.

Én *Hushenk*; igazgatója és Úra minden népeknek, ezt a' sok szép pénzt és száma nélküli való drága követ, India híres Királyának és derék Fejedelmének *Dalshelinnék* számára tettem le erre a' helyre; mivel mintegy isteni sugallásból tudom, hogy ezen elrejtett kincs ő általa fog megtaláltatni. Azomban arannyal és drága kövekkel azért tettem egygyévé ezt a' Testamentomot, hogy midőn majd ezeket a' kincseket, mellyekhez minden gond nélkül jutánd megfogja látni, térjen magába, és tudja-meg, hogy nem bölcsnek lelkehez illő a' drága kövek' fényétől elragadtatni és csábítatni, hanem hogy az életnek kedésgtetéseit és gyönyörűségeit felettébb szeretni fő bolondság; annyival inkább, mivel a' gazdagságok és legnagyobb birtokok is hasonlók a' kölcshöz vett ruhához, mely sokféle embereknek kezeken megtilódván, és kopván, végre elromlik; sőt olyanok éppen mint az a' gonosz szajha, ki minden éjtszaka több hálószobákat becsatangol, és több több ölelésekben részesül. Azt mondja a' Poéta is: „*Ki ásiúszhatik ez életnek bizonytalan jövait után? Kihez tartotta meg valaha hűségét a' szerencse, hogy hozzánk is megtartsa? nincs ebben a' dűbán gerendje a' hűségnek, nem terjed hűség' illata ezen halmból a' földnek.*“ — Hanem ezen tanításokat ma-

*) Itéliának Dalshelinn szeretői Királyja — mint mondják — álmában megintett, hogy lenne Kelet feld egy út, kincset fogna találni. Ő felkérésére, léra ül és meggy; utóban elcsibe jön egy breg, ki azt mondja, hogy a' kincs egy barlangban van eldve. Ánsok a' szolgák, és aranyt, ezüstöt 's drága köveket vésnek ki, azokivül találnak egy drága kövektől kőfogalnt ládát is. A' Király felnyitatta azt, 's lát egy belő sárf pergament, ismeretlen letűkkel igen csinosan leírva. Magyarzati bírást, — az elolvasása magában, így szól: „*Ollyan kincset találtál Király, melly drágább az arannyal és drága gyöngyökkel*“ 's azénia a' Király parancsolatjából fennmaradó obrasta ezt a' Testamentomot.

gában foglaló irás szükség hogy légyen a' fundamentom, mellyen épülön minden uralkodásnak és hatalomnak alkotmányja, 's a' forma, mellyhez igazittassanak az országnak minden tanácskozásai. Ha hogy amaz igen bölcs Király ezen intés-forma irással minden ő szándékaiban és tetteiben tanító és kormányozó mester gyanánt fog élni: akkor az egész természetnek elbomlásáig, és az idők' végezetéig nevedekni és gyarapodni fog az ő méltósága.

*„Hudank' ezen intéseit megtartsd mint ajándékot,
„Ugy elhidd hogy bíradalmad örökké fog tártani.“*

Legboldogabb a' Királyok közt az olyan, kinek híre, igazságos volttáért örökre fenn marad, és kinek példáját a' maradékok vetélkedve teszik fel magoknak követésül; minden Király pedig, ki egész élete' folyamatiját ezen könyvnek (melly 14. intéseket foglal magában) törvényre szerént nem intézi, boldogalán, és az ő boldogságának épülete a' szerencse kedvetlen szele által megingattatván, le fog roskadni; a' nagyságnak és hatalomnak felső polczáról lépcsőnként és lassan lassan alá fog az szállani, 's a' kedvező szerencse, miőt a' szcinérmes menyasszony elfogja attól fordítani a' maga orczáját.

1.

Az első intés tehát ez. Mikor a' Király az Országnak valami előkelő emberével barátságosan és leereszkedve él: a' sokféle gyalázásoknak és hamis vádoknak, mellyeket az olyan ellen költenek a' rágalmazók, éppen ne hűljen. Mert óvhatatlan az, hogy társaiban irigységet és botránkozást ne támaszson az olyan, ki a' Királynak barátságával él; mivel mihelyt őtet állandó szerencsében részesülni szemlélik, azonnal találkoznak olyanok, kik az ő virágzó boldogságát megirigyelvén, a' Királyi jószágok várát és erősségét csalárdságokkal 's incselkedésekkel áltörni, és megrendíteni törekednek. Azért őtet, midőn nem is gyanítaná, marcangolni és alattomban vádolgatni kezdik, hogy tőle a' Királynak hajlandóságát elidegeníthessék; sőt nem szűnnek-meg vádolhatására okokat gondolni ki, 's az ő jó cselekedeteinek drága gyöngyeit a' gonoszságnak fonalára fűzni fel, mind addig, míg fel tett gonosz szándékjokban véget nem érnek, mint mondja a' Poéta: *„Figyázz hogy mindennek savára ne hallgass, de hallgass az enyimre; mert rossz ember' szavát úgy is minden kapuban hallható.“*

2.

A' rágalmazókat és irigyeket messze távoztassa magától a' Király. Azért, mert azoknál semmi sem alkalmatlanabb, semmi sem gyűlöletlenebb, végre semmi sem ártalmasabb. Ha tehát valakit ezzel-a' bűlyeggel megjelelve látánd, azonnal szükség, hogy annak vadágát mint valamely tüzet eloltsa, és hogy az istentelen embernek életét mint a' száraz fát vagy szeprentét őszvoágasse; nehogy az olly fajult lélek az emberek' szemé' fényét elvegye és az egész világot megrutítsa. *„A' tüzet“* ugymond a' Poéta *„mellynek hevéitől az emberek megégnek, ha csak hamar el nem oltatják, meghűtteni nem lehet.“*

3.

Az Országnak Főrendeit és előkelő Férjait igyekezzen a Király a barátságának legszorosabb kötelével magához kapcsolni, hogy azok sokféle hivatalaik és egyező ákaratjok által, a dolgoknak nehéz csomóit kifejtsek, és az ország megtartására öszve esküdjenek. *„Et a barátság és egygyetérés által az egész föld heraklése meggyőzethetik; a győzelem és egyesség mintegy testvérek hollan egymással.“*

4.

A ravasz emberek álnok kecségetései által mag ne hagyja magát csaltatni a Király; a az irigyek hízalkezdésének hitelt ne adjon; hanem minél engedelmesebbek és szelídeknek szinlik magokat, annál szorgalmasabban vigyázzon, nehogy alattomban valakien törjék fejeket; mert hogy ellenségből igazi jóskarat lehessen tenni, csak olyan hiós, mint az, hogy a Caucásuson Griffek termenek, és hogy az ezüstöt arannyá lehet változtatni. A természettel gonosz és embertelen ember semmi módon nem lehet jószívúvé, a attól igazi jóskarat soha nem kerül. *„Órskedj a szűrés arany ellenségétől, mint hi a stafához hasonlító léten, könnyen tönkbe tobbanik; mert az olyan valódi, nyomos dolgokat nem a, hanem a nyájasság szine alatt istentelen hálókat készit.“*

5.

Mikor nagy munkával és nagy veszedelemmel tett szert a Király valami nyereségre, dosan vigyázzon, hogy azt keze közül kicsúszni ne engedje. Mert ha olly gondatlanul isitozva viseli magát, hogy a szerencsét, mellére kapott, elfolyni, és elrepülni engedje; az egyszer elszabadult, többé semmi módon vissza nem szeresheti azt, és nem mágyeibe neki a hiú óhajtásnál és haszontalan sopánkodásnál, mint a Poéta is mondja. *„Ijjból egyszer kibocsátott nyil, többé vissza nem tér, ha mindjárt azon való bánatodban kezded rágod is.“*

6.

Kerülni kell a dolgok végbenvitelében a felettébb való gyorsaságot és hirtelenkedést. et csak vigyázva és lassan bánjon a Királyszokkal. Mert nem tudom, ha nem több éason, melly a jól megmondolásból és békétülésből származott, mintsem a vakmerő ségtől okoztatott veszedelmek. *„Ne tedd dolgodat nagyon sietve; ne fordítsd el a gyepőt a veszközésnek újától; a mit még meg nem tettél, könnyű lesz azt megtened, de, ha egyszer végvittél valamit, hujjában bánod azt azután.“*

7.

Az előrelátás kantárját soha a Király kezéből ki ne ereszsze. Hanem midőn öszve-
t ellenségei veszedelmére törekesznek, ha valami, akár titkos, akár nyilvánvaló mé-
M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825. 53

nedéket lát ez örvényből, azt szükség, hogy tüstént ragadja-meg. Továbbá azoknak gonosz szándékait okos előrelátásával 's tettetésével mint valamely nyílal vágja ketté, és tégye semmivé; mert a' mint mondatik „*A' had csaknem merő fortélyok és családok által megy végbe.*“ 'S azt mondják a' bölcs férfiak, hogy: „*valamint a' vas másik vas által megvékonyítatik és lágyultatik; úgy az álnok embereknek tőreiből ravasszággal 's szeszességgel kikaphatód magodat.*“

8.

Soha se gondolja a' Király, hogy ő az incselkedésektől, mellyeket a' rágalmazók és irigyek ellene tesznek, bátorságban légyen. Továbbá gondosan vigyázzon, hogy azok nyájaskodásaikkal és gonosz hízkelkedéseikkel bé ne fúrassák nála magokat. Ugyan is midőn a' gyűlölségnek és irigységnek fája mély gyökereket szokott verni az emberi szívben; micsoda gyümölcsöket hozhat az, hanemha legkeserűbbeket? „*Órítkeij, hogy a' ravassz el-lenségeknél hűtél ne adj, kik alattomban gonosz lesekét hánynak; az olly' kebel, mellyben a' gyű-lölség gyökeret vert, mindenkor tele leszén gonoszszággal és vadssággal; reád néz, szinte mézes be-széddel él, de szándékát tőkben tartja.*“

9.

Az engedelmes természetet és irgalmasságot öltözze fel-magára a' Király, mint ruhát vagy valamely palástot. Továbbá az Országának szolgáit és órállóit minden kicsiny véték-ért szemesszöktibe ne büntesse. Mert bölcs és magassan felemelkedett léleknek jele, az slattvalóknak hibáikban és botlásaikban mintegy megeggyezni, és a' szerfelett való ke-ménységet bizonyos szelidséggel és engedelmisséggel mérsékelni. „*Már Ádám' idejétől fog-va egész eddig a' mi korunkig vétkeztek a' nemtelen és látvány emberek; a' nemes lelűek és dere-kaik pedig meghagyták magokat engesztelteni és békéltetni.*“

Minekokáért a' nagy Királynak kötelessége az ártalmas, de alávaló bűnösöket-lágy kar-ral felemelni, és mintegy a' jószívűségnek 's kegyelemnek itálával őket feléllesztetni, ne-hogy különben magokat minden reménységtől elhagyottaknak gondolván, és kétségsbe esvén, valami kietlen magánosságba vonuljanak. „*Vigyázz, hogy a' kü nyájas léssel dícső-ségre emeltél, azt lelkednél igazságtalan dübe által földhöz ne verd.*“

10.

Minden rosszszaságtól szorgalmasan óvja magát a' Király; nehogy rossz tettei néki nagyobb mértékkel fizetessenek vissza; mert úgy azok igen keserű gyümölcsöket fognak hozni. Azért a' rossz embernek nem szabad nyugodt és bátor szívvel lenni, hanem félni kell néki mindég a' kedvetlen szerencsétől. Mert természet szerint úgy vagyon, hogy minden cselekedet hasonló jutalommal fizettetik. Azért az emberi életnek kertescskéjét szükség a' jószívűségnek és irgalmasságnak gyengéded szellőivel mérsékelni, hogy abban a' szerencsének rózsaszája és a' mi hajlandóságainknak virága tündököljön. „*Ha jártörök*

vagyok, énna magatokkal tesztek jót." Ha jószívű vagy: viszont bővséges jószívűséggel fogsz magjastalmaztatni; ha pedig nem vagy az-keserűbb gyümölcssei lesznek a' te rossz-ságodnak; melyeket ha a' máj nap elől nem hoz is: de eljön a' nap még is, melyben a' gonoszok számára nehéz büntetés, a' jókéra pedig nagy jutalom fog készülni.

11.

Ollyan dolgokat, melyek személyéhez nem illenek; ne tegyen a' Király; mivelhogy sok emberek, ha magokat nem szép, és hozzájuk illetlen dolgokba keverik, nem csak feltett czéjokra nem érnek, hanem azonfellyül, midőn a' magok dolgaikra vissza térnek, járatlanok és idegenek lesznek azokban. *"A' varjú a' fogolyának könnyes lépőit majmolni akarván, azt meg nem tanulhatta, a' magát pedig elfelejtte."*

12.

Jámborsággal és szelidséggel, mint valami drága ruhával kell a' Királynak magát fel-
 ékesíteni. *Majd hihetetlen dolog, mi nagy erő és mintegy ékesen szóllás legyen a' szelid-ségben. "A' jámbor ember (mint igazán mondatik) keves híjja, hogy nem Prófeta; azrti tehát a' jámborság hegyesebb a' legfinomabb iöbnél is, és könnyebben hoz az ellenségtől győzedelmet vissza, mint száz hadi sereg."*

13.

Midőn az előkelő férfiak az Országban magokat állhatatosan és erőssen tartják: messze távoztassa magától a' Király a' ravasz és álnok embereket; mert valameddig az ő

bánattal mint sárral behomályosítani. A' bölc's embereket látjuk gondokkal és bajokkal megterhelve: az ostobák és bolondok gyönyörűségekkel és mulattságokkal szoktak körül vétetni. Jelesse'n mondja azért a' Poéta hogy: „Az Oroszlán' nyaka lánczokkál van megcsomósítva, midőn a' Róka minden éjjel ocsmány lufaságokban fertődik a' házák' omladékát közt. Így az erős és állhatalos férfiu, lábát a' szomorúság' hajlekától el nem mozdítja; a' bolond és buja pedig kóborol örömeik közt mint egy kertben.” — Azt is hitessd-el magaddal tükéletessen, hogy boldogságnak feltett végére el nem jutándasz az isteni erőnek kifogyhatatlan áldása és véghetetlen kegyelme nélkül; és hogy az isteni kegyelemnek forrása nélkül a' legjelesebb virtusok sem fognak hozni óhajtott gyümölcsöket. „Mert nem szükségesképpen követi dm a' jelességet a' hatalom és uralkodás, hanem függ ez az isteni gondviselésnek intésétül.”

Ezen intéseknek mindegyikéhez egyegy mese van ragasztva, szintúgy hasznos mint gyönyörködtetés végett. Hahogy az a' híres Király ezeket a' meséket egészen és bőven elbeszélve hallani akarja, elkell néki menni a' hegyhez, melly hivatik *Serendib*-nek, hova — mint emlékezetben meghagyatott — költözött vala az embereknek atya számkivetésbe. Ott kell kifejtetni e' csomónak, és abban a' kertben kell virágozni az óhajtott rózaszáznak.

Fordította
Fülbán Gábor.

3.

A' Szerelemnek hathatóságáról az izlésre és észre nézve.

Azt mondják a' Szerelémről hogy az finomabbá teszi az izlést és mind azt, a' mi szép a' mi gyönyörködtető, édesebben érezteti. A' poetáknak állítása szerint a' Szerelemeseknek az egész természet szebb.

Jóllehet én ezt nem tapasztaltam; mindazáltal nem mondom egészen ellene. Mert ha valamely Szépnek társaságában voltam, a' ki nekem tetszett és ezen kellemes látogatás után bort ittam, éreztem, hogy az izlésem akkor minden tsepp által érzékenyebb lett, mint máskor. A' Szerelem a' közepszerű bort jóvá; a' jót legjobbá változtatja. Hogyha már egy szép személy társaságából eredt gyönyörűség egy oly fel Filozofusznak, a' ki nem szeret, és az érzékeny szívvvel tsak tréfát űz, izlését megjavítja; mit nem mivelhet az annál, a' kinek szerelem egész szíve?

En egy jó barátommal mindég erről beszélék. Az ő izlésa finom és ennek finomságát Lotte eránt való szerelmének köszöni. Tsak még tegnap is a' szerelem' hatalmáról mulattam vele magamat. Ő a' legderültjebb 's vigabb ábrázattal jó hozzám, megölel 's elra-

gadatlva ki-fakad: oh mint szeretem őtet, hadd nyomjam őtet közelebb szívemhez. Szermei, mikor-ázt mondja, az érzékenységben ferednek. Úgy tettettem magamat, mintha egészen hideg vérű volnék, és azt mondom neki: Ezen szerelmes indulatodnak talán csak nem én vagyok tárgya? Te bizonyosan Lottétől jössz? Úgy van, ez a válasza, én Lottétől, azon szeretett Leánykától jövök. Jelentem tiszteletét. De miért vagy te olly hidegvérű? Nyomj reám egy pár tsókot. Jól van, jól van, mondék, beszéljünk valami fontosabbról. Ma egy megtestesült Izetlenséggel esmérkedtem-meg. Vettem magamnak annyi időt, hogy lefessek; elolvasom, halgassd-meg. Nyomatattassad, nyomtatassad ki, felele, egy kevesé hevesen; én nem akarom hallni. Mi közöm a bolondokhoz? Beszéljünk a Szerelemről és a barátságról. Én nem akarok a Szerelemről beszélni, azt mondom neki, tettetted haraggal, bosszonkodom a Szerelemre. Mihelyt szereltnessé lettél, megszüntél barátom lenni. Te engemet megölelez, megtsókolsz, hízelkedel és én talán azt gondoljain, hogy ezen ölelések és hízelkedések az igaz barátságnek jelei. Hibázol. Tudom hogy megtsalsz. Mind ez csak Szerelem és következképpen hamisság. Nem engemet, hanem én bennem Szeretődöt öleled. Haragszom Lottédra. Ő tölem sokat elvon. A Szerelem a barátság eránt minden izlésedet elfogta. A Szerelmesek barátjaiknál igen szélyedt gondolatauk. — A Szerelem elvette izlésemet a barátság eránt, azt mondod? Igy válaszolt érzékenyen ezen barátom; sőt az azt inkább finomabbá és érzékenyebbé tette. Nem tudod, melly alkalmas az ember a barátságra, ha szeret. Azt mondod, hogy én Szeretődnek nézlek, ha megtsókollak. Nem szívelheted-e ezt? Nem szívelheted-e hogy téged ölelvén, Lotté képelem ölelni. A te izlésed a barátságban még nem olly finom, a milyennek gondolod. Én ezt megbizonyítom. Tudod-e azt, hogy háladással tartozom azért, hogy Lottéra nehezeltsz? Nem tetszik-e neked ezen háladás, vagy azt inkább úgy nézed, mintegy új gyönyörűséget, mellyel a barátság áldoz? Azzal vádolsz hogy barátaimnál szélyelt gondolata vagyok. Mog lehet; de tudod-e azt Édesem, hogy a könyv-írók is szélyedt gondolatauk, és hogy az ő szöledezések nem igen kellemes. Nem de nem akartad-e előbb egy Izetlénnek rajzolatját előttem felolvasni? Én azt mondom: Lotte igen szeretetre méltó Leánya; és te arra azt mondod: Én egy megtestesült Izetlenséggel esmerkedtem-meg. Melly nagy különbség ez! Nem fott volna-e kellemetesebb, ha a kék szemű Leánykáról beszéltél volna? A kék szemű Leánykáról felelek én. Igaz, hogy az egy különös Leánya. Én őtet igen bécsülöm. Igen, igen szeretem a társaságát. De te tudod azt, hogy én szabadon akarok szívemen uralkodni. Ő szép, értelmes; az igaz: de én szabad akarok maradni. Mit használ szabadságod? úgy mond ő. Kövesd az én tanátomat, ne szállingálj, szeresd-meg. Hadd legyenek mások Könyv-írók; te ifjú létedre eleget írtál. Szeress, a szerelmi ezer gyönyörűséget éreztet, melly nélkül most el lenni kéntelenítetel. Te ugyan most megelégedve élsz, de koránt sem annyira, a mennyire élhetnél, ha szeretnél. Sokkal több hasznod volna a barátságból, mint most. Csak képzelj melly vígak lennének, ha egymást meglátogatnánk és te nekem Szeretődéről, én pedig Tenéked Lottémről beszélénk. A barátságnek kellene mind addig még nem igen nagy, míg egymásra titkokat nem kell bízni. Melly titkaid vannak még most? Ollyan titkaid, mellyeket még az egész világban elterjeszthetsz. Fogadd szavamat és szeress. Nem, nem, te engemet reá nem veszel, mondék, mosolyogva. A Szerelem ugyan, megen-

gedem, hogy igen szerencsésé téssen, és azt is hiszem, hogy igen sok kedvetlenséget is okoz. Megengedem hogy te igen megelégszel azzal, hogy ha Lottédal magán beszélhetsz; de felfogadok bosszús és néma maradsz, ha még egy társalkodó is érkezik, a' ki azt gondolja, hogy épen annyi érdemei vannak, mint neked és Lottéval épen oly biztos hangon fog beszélni. Szerencsétlenségedet alig ha észre nem veszed 's gyönyörűség elmulik. Azonkívül azon finom érzés, mellyel másokat megelőzől, nem Te töled magadtól ered, hanem egyedül Szeretőd' kegyelmétől függ. Hogy a' Szerelmes jobban is elevenebben érezzen, vagy megkell neki Szépjének különös szerelméről győződve lenni, vagy legalább azon reménységgel kell neki magát biztatni, hogy szeretni fog. Te minden pillantásban veszedelemben forogsz, hogy finomabb érzésedet elveszted. Lotténak egy kedvetlen pillantása nem tsak más emberekhez hasonlóná tehet, hanem egy időre minden érzésedet is elölheti. Tsak egyszer lenne kegyetlen érantad, mikép' elszomorodnál azon. Ha előbb a' Tokortsi tsiger is jó ízű volt, most a' Tokayi bor, izét is alig éreznéd. Nem, nem; én nem tessék ki magamat ilyen veszélynek.

Mind ezt megengedem, így válaszolt azon Barátom; legyen Igazad; mindazáltal én tsak azt javaslom hogy szeress. Mikor ment az ember minden kedvetlenségtől? Talán azt veled, annyira érzéketlennak tartlak, hogy azon sem indulnál-meg, ha valaki, a' ki Stilfrid historiáját is alig tudná megítélni, határozó hangon gántsólná munkáidat. Mi Szerelmek néha ugyan elszomorodunk; hanem ezen elszomorodásunk nekünk jobban tetszik, mint akármi a' világon. Kedves dolog is előttünk, kedvetlen is (mind a' kettő ösze fér) hogyha Szépeink néha megboszonkodnak reánk. A' haragra mindenkor kegyelem következik. Bizváat szeress. Nem, engemet; azt mondtam, nem veszel reá; én még nem akarok szeretni. Te még nem akarsz szeretni, viszonozá ő. Mintha biz az; a' te akaratodtól fügne. Ki tudja, mit tehet az a' két számú Leányka. Megint azon Leánykáról beszélés, felelek én. Tudod hogy én őtet igen becsülöm; ő szép; de én nem akarom szeretni. Tudod-e azt? Jőjj, menjünk, látogassuk-meg. Ezen szavakkal végeztük beszélgetésünket 's elmántünk.

Gondolkodtam azután is, mi lehet az oka, hogy a' Szerelmesek érzékenyebbek. Ennek, úgy vétem, alig ha nyomába nem akadtam. A' Szerelmezt, akárhol légyen, mindennütt késéri Szeretőjének képe; a' bizonyos: mindenütt, a' hol van, Szeretőjével beszél; ez egy olyan igazság, mellynek egy kis bizonyítás kell. De a' Szeretőjéről gondolkodni és azzal beszélni, nálam mindegy: mert a' gondolkodás tsak a' hang híjával van; a' beszélésnek pedig tsak az a' hija, hogy Szeretője nem hallja azt; a' ki arra akkor sem vigyáz mindég, mikor vele beszél. Látjuk, hogy e' kevés különbség 's tsak annyi mind a' matematikában a' véghetetlen kicsinység, mellyre nem vigyázunk. De ugyan mit beszélhet a' Szerelmes Szeretőjével, ha ennek társaságán kívül van is. Azt beszélé, a' mit mindég mond, mikor nála van, hogy szép, hogy kíván neki tetszeni, hogy őtet véghetetlenül szereti. Ez ugyan mindég egyre megy ki; tsak hogy a' Szerelmes elmés 's hízokkedéseit nem mindég úgy fejezi ki: A' Kis-asszony igen szép. Ezen nyilván való ditsérete által megutáltatná magát. Ő tsalfább, tükröt tart eleibe, mellyben szépségét megláthatja. Egy invelt Leányka azért nem boszonkodik-meg, hogy tükröt tartának eleibe. Ezt teszi a' Szerelmes, midőn azt akarja, hogy Szeretője eltalálja melly igen hasonlít mindenhez, a' mi

szép a természetben. Ugyan ezt teszi akkor is, midőn távol van tőle. Azon kívánság, hogy valami Szépet gondoljon felőle, okozza azt, hogy mindenben, a' mi érzékeinek kellemes, Szépének képét legalább ketseinek hasonlóságát keresi 's találja. Így tehát a' Szerélem valamennyire figyelmetessé tesz, a' figyelem pedig ébreszti az érzést és izlést. Következésképen a' ki érzését 's izlését mévelni akarja, szeressen, ha kedve van, 's szerét tételi.

S. J.

4.

A' titkolódzó, fontoskodó és letzkéző Társalkodókról.

Társaságainkban semmi sem különösebb mint a' jó karakter, mivel egy sem ritkább ennél. Az illetet talán csak későn veszik az emberek tekintetbe; de mindég megtartja azt a' tekintetet, melyet egyszer nyert. Azoknak, a' kik magukat másoktól megkívánják különböztetni, neveléséges karaktere, csak egyszer különös, másodszori látásra hozzá szoknak.

Tegnap egy társaságban három neveléséges emberek foglalatostkodtatták figyelmetességemet, egy titkolódzó, egy fontoskodó, és egy letzkéző. Tegnap különösöknek látszóttak; ma már hozzájuk szoktam 's szinte öly kevésé figyelmezek rájok, mint akármely trüszkára, kivén, ha még egyszer kedvem jönne nevetni rajtok. A' neveléségeseknek ezen három nemét semmivel sem lehet inkább gyötreni, mintha számba se vesszük őket. Én, a' kinek gyöttrésekben kedvem telik, szívesen megemérmétem velek Olvasóimat, hogy a' társaságban azokon semmi különös se láttassék.

A' titkolódzót szeméiről 's artz-vonásairól, melyek mind meg annyi titkoknak jelei, azonnal meglehet esmerni. Bizvást várhatni, hogy mihelyt száját nyitja, titkos dologról akar szólni. Mindég ölyan hangon beszél, mintha valakire valami titkot akarna bizni. Egy jó barátjánál hallott valamit, de az ő tőle, ugymond, senki sem fogja hallani: még is mind addig beszél hosszasan 's tekervényesen róla, míg a' társaságnak újság-kívánását fel nem gerjeszti. Kérik unszolja, hogy beszéljen valamit titkából. Gondolkodik, a' felét rázza: nem tudja, ha ugyan mondjon é valamit vagy sem. Végre enged, beszél; de a' személyek neveit elrejtí még pedig öly szorgosan, hogy azokat ugyan el lehet találni 's még is azt lehet mondni, hogy azokat nem nevezte-meg. Némelly környüállásokat ki hágy; ezek, ugy mond, a' legfontosabbak: ezeket nem szabad kimondani és kéri a' társaságot hogy többre ne unszolja. Kér bennünket hogy bizodalimával vissza ne éljünk, és a' dolgot másnak ne beszéljük és az mind a' mellett többnyire öly tsekélység, melyet az

egész világ tudhat. Mind azt, a' mit mond, hiteles emberektől hallotta. Ha valamit beszél 's azt mondják neki hogy azt már úgy is tudja az egész város, azon bámul, tudálkozik, annak az ő állítása szerint titokban kellett volna maradni. Ő már azt régen tudta; de nem akart felőle szóllani. Szánakozik azokon, a' kiket a' dolog illet, sajnálja hogy nintsenek halgatni tudó barátjaik, boszongodik azokra, a' kik semmi titkot sem tudnak magokban tartani, pedig épen ő az, a' kitől azt néhány nap előtt megtudták. Egyszerűsind azt állítja, hogy ő tud halgatni, hogy ő belőle semmit ki nem vehetnek, ha ő reá valamit biznak. Másoknak mindazáltal mindég fülébe sugdoz 's az olly történetet, mely minden újságban meg van, egészen titkon beszél. E' mellett artzája kétes és sokat jelentő, annyira, hogy meglehetne esküdni, ha nem esmérnék, hogy minden jelenlévőkről rosszat beszél. Mindenben a' mit lát vagy hall, olyan titkokat talál, a' mellyek, az ő állítása szerint, idővel fognak kifejtődni. Ha azt kérdik tőle, mit akar e' vagy ama' dologban tenni; minden tettei, bár melly tsekélyek is azok, olyan titkok, mellyeket idő előtt nem nyilatkozathat ki. Ő reá nézve semmi sem olly tsekély, a' niben titkot nem találna 's artzvonagatásaival észre nem vetné hogy ő tovább lát. Ő nem úgy itél, mint mi, többnek kell a' dologban lenni, mintsem gondoljuk. — —

A' titkolódzó furtsa teremtés. Senkit se lehet könnyebben megtsalni, mint őtet és ő mindennap megtsalattatik, mert azon kívánsága, hogy titkokat halljon, könnyen lüvévé teszi. Mindenütt a'val dítsekszik hogy tud halgatni; de vigyáznak kell hogy valamelly titkot ne bízzunk reá. A' titok sohol sem lehetne bizontalanabb kezekben, mint az őzeiben. A' legalkalmatosabb eszköz a' titoknak köz-hírré változtatására az, ha azt titkolódóra bízzuk: mert ha azt tőle nem lehet is hallani, meglehet rajta esmerni. Mind a' titkolódzónak mind a' fontoskodónak hibái ugyan azon egy okból származnak t. i. abból hogy magok felől sokat tartanak, azzal a' különbséggel, hogy az elsőnek önszeretete műfáttató, a' másiké pedig megbántó.

A' fontoskodó minden beszédével azt akarja mondani hogy ő sokat tart maga felől. Ő mindenütt fontos személy, fontos a' társalkodásban, valamint társasági, esmerősei; és fontos tettei által is. Ha vannak barátjai, azokkal úgy beszél, mint egy nagy űr a' maga barátjaival. Kevés emberek vannak, a' kiket maga felett vagy maga mellett lát. Képzelt magasságából mindenekre csak fél-várlól tekintget. Egy bizonyos kevély udvariaság 's alázatoság van benne, melly által másokat arra akar venni, hogy kétszerfe' udvariabbak 's alázatosabbak legyenek éránta. Szívességét olly móddal teszi, mellyből kitessék hogy a' felől maga nem sokat tart. De hibáznánk ha ezen megvetést nagy lelkűségnek, és tulajdon hasznával nem gondolásnak tartanánk. Fő-czélja, hogy minél kisebbnek látszik előtte, annál fontosabb legyen annak, a' kivel azt teszi. Ha esmerőseiről szóf 's társaságban, Ministereket, titkos Tanácsosokat és másokat olyanokat nevez, a' kik azoknál nem sokkal alább valók. Minden, a' mit tesz, olly tselekedet, a' mellytől sokaknak szerencséje vagy szerencsétlensége függ. Tsekélységgel nem foglalatoskodik; a' természet alább való lelket is teremtett, a' kik nem olly fontosok, mint ő: ezek bajlódjanak kitsinységekkel.

Hogyha nevetni akarunk, csak az ilyen fontoskodóra figyelmezzünk. Vannak-ilyenek a' tudósok és minden állapotú 's korú emberek, még az ifjak között is. Én az ifjaknak azt óhajtom, hogy magoknak épen az által szerezzenek tekintetet, hogy magok magok-

nak tekintetet adni igyekezzenek. Az ifjú kornak úgy is annyi hibát tulajdonítanak, hogy nints szüksége azon hibák követésére, melyek többnyire csak a' meglett emberek 's öregek' tulajdonai. Ezen hibáktól könnyen megmenekedhetnek az ifjak, ha meggyőződnek a' felől, hogy a' szónak igaz értelmében csak azok lehetnek fontosok, a' kik nemeknek jó 's nemes tulajdonságaikkal bírnak.

A' letzkézó Társalkodókat alig lehet egészen a' tsátságóktól megkülömböztetni, mivel igen sok hasonlatosság van közöttök. Más tsátságók nem gondolják azt magok felől, hogy ők igen bölcssek, csak azért tsátsognak, mivel fenn szóval akarnak beszélni: de a' társaságok' letzkézői mindég sokat tartanak értelmök felől. Valahol vannak, mindenütt tanítanak és minden jelenlévőket tanítványaiknak tartanak. Akármit mondjunk, ők gáncsolnak bennünket. Minduntalan engedelmet kérnek hogy nem úgy ítélnek, mint mi 's minden oktató beszédeikkel többnyire csak azt tanítják, hogy magok nevetségeseek. Csak egy-néhány óráig halgassuk őket türelemmel, minden tudományokat vagy legalább annak nagyobb részét kitalálják előttünk. Ők sokkal inkább szeretik az igazságot és az embereket, minisem hogy csak egy alkalmatosságot is elmulasztának, melyben ha másra nem is, legalább egy mondásra taníthatják a' körülöttek lévőket. Idővel ezen letzkézó hanghoz úgy hozzá szoknak, hogy mindenütt a' társaságra való minden tekintet nélkül, férjfiak és asszonyok előtt, egész beszédeket tartanak. Ha velek békességben akarunk lenni, tanulni kívánóknak kell lennünk: az igazságot erővel is reánk kötnék, ha ellenek mondanánk, vagy szavaikat a' Sz. Írás szavainak nem tartanánk. Én a' társaságokban magamat többnyire igen tudatlannak tettetem és akkor nem sokáig tart oktatások, 's legalább azt nyерem, hogy nem kábulok-el lármájoktól. Ellenben akkor eltűrhetetlenek, ha olly együgyűeknek mutatjuk magunkat, mintha őket nem értenénk és tőlök magyarázatot láttatunk kívánni.

Bruyere arról, a' ki mindég azt vitatja, hogy ő betsületes és jó szívu ember, azt mondja egy helyen: hogy az a' betsületes és jó szívu embert követni sem tudja.

Hasonföt-lehet mondani a' titkolódzó, fontoskodó és letzkézó emberekről. Ők a' halgatni-tudót, a' tekintetben lévő és a' bölcs embert kívánják másolni, de a' legszerentsélemben foganattal. A' becületes ember soha se mutatja se beszédevel, se szemével, sem arcz-vonogatóssáival azt, hogy magát halgatni tudóknak, tekintetben lévőnek és bölcsnek tartja.

Scabó Jósef,
Professzor.

5.

A' Rajoskodásról

Azon jelenetek között, mellyek az egyházi és világi történetek' mezején e' folyó században feltűntenek és mindekkorig látszatnak, minden gondolkodó fők' figyelmét megérdemli a' köröskörnyűl ébredező és magát külömbféle alakokban mutogató *Rajoskodás* (Egywármerei.) Van divatja külföldön a' toll-harcznak mellette is, ellene is; sőt toll-harcznál töb're vetemedik miatta az ember, gyűlöletes meghasonlásokra, úszveitközésekre, élő-szóval, tettel, valósággal. Mert nem semmi tekintetű, hanem érdemekkel fényeskedő férfiak avatkoznak bé ügyébe. Német-országban szintén a' templombeli tanító-székekre is felviszik e' tárgyat, miat ezt Ammon és Drüeke, leghíresebb élő Szónokok felől, könyomatott munkáijkból nyilván tudjuk; 's a' mi különösebb, emez a' rajoskodásról-prédikálván azt vátatja, hogy nélküle nincs is mély vallásos érzelem. Amaz ugyan ellene kél-ki a' dolognak, és hibaképpen adja elő. Azt lehetne vélni itten, hogy a' ki ellene kél-ki a' rajoskodásnak, az maga is részes benne: ellenben a' ki kardot köt ellene, gyalázkodván, mocsokolódnán, az minden rajoskodástól tiszta. De nem úgy tapasztaljuk lenni. Írhat valaki a' rajoskodás ellen hosszú értekezéseket, írhat egész könyv-nyulábokat, észre nem vevén, hogy maga van bele süllyedve legmélyebben. Viszont mellette is felemelheti szavát, a' nélkül hogy a' mételey el volna ragadva reá. Melly által azonban nem történik egyéb annál, a' mi más esetekben, tudósokkal már elégszer megtörtént. Heron az emberi élet' örömeiről szőlő könyvét tömlőszobában *szanyarogva* írta, hol azoktól éppen el volt zárva. Ellenben Beresfordnak az élet' szenvedéseiről szerzett könyve, izléssel ékesített tanulószobában minden öröm-élés és könnyebőség közepettén készült. Berton, a' Melancholia' felbonczolásának Írója, a' legvidámabb lélek és a' legjobb kedvű mulató-társ volt. Ellenben Blumauer, melancholiával rakva, írta még is szeszélyvel telyes travestált Aeneiséit. Roterodámi Dezidér Rézmán (Erasmus) századjának csillaga és a' felelevenülő tudományos világ Phoenix-e, szerette az Esztelenség' magasztalását (Encomium Moriae) remekjét minden dolgozásainak, példányát az ékes-szóllásnak és tudós elmésségnek. Nem régiben pedig Genevának ama' nagy híru-névű Physicusa, Dr. Jurine, ki a' gége-gyuladásról írt koronás munkájával a' Napoleontól kitett nagy jutalmat elnyerte, maga ugyan azon nyavalya' nemében találta halálát. 's t. Így eshetik az is, hogy a' kik rajoskodásról, mint valami megvetendő vétekről utalattal szőlőnek, éppen önmagok lehetnek rajoskodók. Sőt némelly érdemnyben elmondhatni, hogy bizonyos mértékű rajoskodás' állapotjában vagyon jobbra minden ember. Csakhogy a' Rajoskodást, — melly átaljában is már valami nagyított

és józanságon túl vitt cselekedet' ideáját fejezi-ki, — nem szűk, hanem széles jelentményben kell' felvinnünk, megkülömböztetvén annak többféle-nemét is. Vagyon t. i. érzéki-ségi, képzelődési (a' tulajdonképpen való) és észbeli rajoskodás. A' ki egyikféle ellen kikél' harczolódva, maga talán ugyan ennek másik nemében bűnhődik. Hogy tehát kites-sék, voltunk e már valamikor, és vagyunk e, legalább néha néha rajoskodók vagy sem? vizsgáljuk-meg az ember' efféle lelki állapotját mind a' most említett három nemei szentint; a' helyett, hogy annak logikai körülírását (definiíóját) adnánk, mely kinek igen is szűkre szabott ruhához, kinek pedig egy olly zsákhöz találna láttatni hasonlónak, mely minden ember' testét beveszi, és így különösen senkiéhez sincsen szabva.

1. *Érzéki rajoskodó*-nak az ollyan embert nevezhetni, ki élet-módjában és külsejében a' közönségesen szokott rend és mérték-tartás' ösvényéről eltávolodik, akár kicsapongás, akár megvonulás által. Feltaláljuk ezt az állapotot egy felől a' nagyon különnödő élet-módú ridég embereknel, kiknek példányai in puris naturalibus' vagynak szemünk előtt a' piszkos fősvényekben, cynicus erkölcsű régibb újabb Diogenesekben, Cratesekben, ember-gyűlölő Timonekban, Kátókban, Kozmopolitákban, természeti emberekben és sok szoba-szenyes tudósokban. De ugyan ez az állapot jelntgeti magát más formában és legkivált a' felslett életűek és Epicureusok körül; midőn valaki egyik látogatásból, játékból, táncból, vendégségből, lakozásból a' másikba ögyeleget, a' nappalt éjszakává, az éjszakát nappallá változtatja, és magát a' felingerültségnek, könny-elműségnek és kábító vigadozásnak olly állapotjába helyezi, mely egy balgatagságból és vétékből a' másikba döntögeti. A' társas élet' alantabb karaiban ez utóbbi neme a' rajoskodásnak mindenképpen nyilván vagyon; hol az illyetén tévelygés' gyakor előfordultta részegséget, tobzódást, házasi viszáldokásokat és tápláléki szükség-látást vonson maga után. A' rajoskodó korhelyek és dolog-kerülők száma pedig a' község között napról-napra nemhogy fogyna, hanem inkább nőtlen nő szemlato-mást. — De a' közép-sorsú karokban is mindenütt találni olly emberekre, kik mingyárt korán reggel fejüket erős italokkal megkábitják, legszorgatóbb tenni-valóikat futva sietve wiszik végben, csakhogy a' vég lakozás és hujjongató dözölés' estvéli óráját el ne mulasszák; sőt a' játéknak, testi gyönyörködésnek szentelt hosszú éjszakákban a' csendes és lármátlan megittasodás nálók még mérték-tartás' neme gyanánt tekintetik. — Sokan magok azon Familiák közül is, melyek főnségesebb köteleységekre hivatnak, nem mentesek ezen nemű rajoskodástól. Kapva kapnak ők minden kis puha előítéleten, mellyel az időnek erős és komoly intése ellen felfegyverkezzenek; tagadhatatlan saját szegénységökből még csúfot űznek és vele újat húznak olly fény-űzés által, melly maga-hittségüket ugyan táplálja, de romlásokat siettet; a' hosszú hetek' folytában egyik szédítő társaságból, egyik buja poharozásból és lelket szívet bódító játékból a' másikba támolgnak. Sőt rájuk nézve a' vallásos épülésre rendelt szent napok is, — mellyek a' többi rangú rajoskodókat talán még kijózanítják, elméjüket csak egy kis ideig is felderítvén és dözölésben rongált ér-zékeiknek pihenést hozván, — mint nagyon testi emberekre nézve, egészen elveszelődnek; ugymint a' kik amazoktól való külömbözésüket abban is keresik, hogy minden Szentet kevélyen megutálnak és vakmerően letapodnak.

Az érzéki rajoskodók' kicsapongó felekezetéhez számlálándók mind azok, kik bizonyos tárgyakban kiváltképpen való győlyörűséget keresnek és találnak; kiknek szenvedési-

műk vagyon vadászásban, lovakban, ebekben, macskákban, madarakban, képekben, ritkaságok 's régiségek' gyűjtésében, olvasásban, könyv-szerzésben, néha szinte természettel ellenkező testi kívánatokban (paederastiában, sodomai bűnben, 's t.); mely szenvedelmeket pedig elmulthatatlanul kielégítik, szintén erejök', vagyonjok' és egészségök' feláldozásával is. — Elég ártalmas neme a' rajoskodásnak! De az emberi nemnek még ennél is ártalmasabb sőt gyászos tévedéseivel tartozik.

2. *A' képsébből rajoskodás.* Effele állapotban lenni rendszerint és legkivált az olyan embért mondjuk, ki esméreteinek eredete és képzése körül nem lelke és értelme' törvényeiből, hanem belső homályos érzelmeinek álhatatlan és mulékony képeiből indul ki, és így magának egy oly világot teremt, mely a' jó Istennek rendszerinti és természeti világától egészen különböz. Itt reményl egyik paradicsomi boldogságot, szerencsés familiás életet, szakadatlan öröm-életet, tiszta gyönyörűséggel vidámsággal; minden baj, vesződség, bű, gond nélkül: 's az az Ifjúság' szokott ábrándozása, mely különbözőle úton-módon, névszerint a' tanuló ifjúság között a' csintalan románok és költeményes munkák' meg nem választott összevolvasása által mindegyre ébresztetik és ápoltatik. Amott egy másik az ő Teremtő Urát és Istenét, vagy azt a' Szentet, a' kit imád, előbb érzeményeinek és emberi indulatainak minden gyarlósággal felruházza, és úgy ülteti csalárd kegyeskedés hév buzgódsái közben mennyei trónusra: ez a' vallásos rajoskodás, melynek sötét kebeléből régenten a' sok Isten-tartás és pogány bálványozás pezsdült elő, 's mely e' mi időkben is ezerféle árnyék-képekben tolikodik ki a' Keresztýénség' verőfényére, ennek mocskául és gyalázatjából. Viszont egy harmadik ezen csudálatos képzetek építi a' jelentések és Isteni kegyelmek' ürügyét, akarván imádsággal és csuda igéji által jövendőt mondani, beteget gyógyítani, 's a' Lelkek Világának minden titkait feltakarni: erről esmérni reá a' bálvány-bájos, csaló és csalódott rajoskodókra, minéműek nemcsak a' tudatlanság' sűrű homályában vakoskodó élő nemzetek között támadnak, hanem (fájdalom!) még a' Keresztýének, sőt éppen azon Ország' lakosai között is, melyből három századdal ezelőtt, a' mindennemű felvilágosodás első sugárai oly ható erővel nyilván kitüntének. Fő-tulajdonjok az efféle rajoskodóknak, — valamint a' gyenge lelkeknek közönségesen, — hogy minden olyastól hamar és könnyen érdekeltetnek, valami magán a' bámulatosnak és titokkal teledesnek színt viseli: úgyhogy nekik a' legfeljettelebb, elcsavartabb, homályosabb és nehezebb irományok a' legkedvesebbek, csak merész kép-alakokat és sok tarka ábrándozást vezessenek eléibe lelkeiknek. Vallás' ügyében ez a' rajoskodás szokta szűlni vagy a' megzabállott világias indulatnak halál-jegét, vagy a' mértékfölötti feszültségnek és hódításnak repdeső hiedlelési forrását; mindonkor pedig együtt jár vele az, hogy a' fennálló Egyházakhoz magasababstól idegenkedik, és egyebek eránt tőrűdelmetlen.

A' rajoskodás ezen nemében tévelyegnek a' magnetizálók, inspiráltak, ekstatikusok, víziókat látók, phantasták, pedánsok, charlatánok, bigótók, enthuziasták, szabad-körmivesek; ezeken kívül ama' sok ujjonnan keletkezett kegyeskedő vallásos apró felekezetek mind-együtt-egyig, melyek Angliában, Helvetziában és Német-országban elszaporodnak; ebben létedzenek különösen az úgynevezett mysticusok. A' mysticismust, az az a' belső életéről, a' szív' érzelmeiről szólló tudományt, Harms, a' legjelesebb Ékes-szóllók' és Hit-tudósok' egylyke, a' mélyebben érzett minden vallásos indulat' elő-iskolájának állítja. A'

minthogy elemből fogva akármely Nemzetben, Vallásban, Felekezetben, a' kik egyebek felett mély vallásos érzéssel tündököltek, a' mysticizmusnak barátjai voltak. Nem éppen üres ettől maga a' Keresztényen Vallás is. És ha megáll, a' mit egy ritka ember-esmeretű újabb Philozophus, Pascal mond, hogy csak szívünkkel hiszünk nem eszünkkel: megtulajdoníthatjuk a' méltányságot vallásra-befolyás ügyében a' tiszta szív érzeményinek is. Nyavalya marad lélekben a' mysticizmus mindenkoron; de, ha felderült ész és erős állhatatos akarat tartja mellette a' kormányt, talán csak oly nyavalya, minéműben a' nagyobb költői lelkek is szénvednek, kik paroxysmusok' közepettén magok (Plátó szerint) az élet legfőnségés'ben javában részesülnek, egyebek' gyönyörködésére pedig szűlik legdicőbb remekeit; vagy oly nyavalya, minémű a' tengeri szép csigák' sebe, melyből a' drága gyöngy forr-ki. Azonban mivel felette igen kevés a' tiszta szív, úgymint a' melly egyedül képes az értelmet a' Hit' világához felelni; mivel továbbá az emberi szív gyakorta változik, állhatatlan 's ingadozó; mivel homályos érzelmei az Észet is oly alkony-derüléssel burkolják-be, mellyben tevélyés és igazság folynak össze; mivel végre azon határokat, mellyek között az érzeményeknek tartózkodniuk kellene, élére kijelelni még eddigelé nem tudjuk: azért ezen elrejtett tudományban mind e' má' napig nem akadhatott igazi Tanító; csak megannyi sok tanítvány, mellynek serege pedig többnyire határon túl jár, esmeretlen átkon és homályban tapogor, s' következtetésképpen rajoskodik. *)

3. Még egy neme vagyon a' rajoskodásnak, a' leglátzatóbb, hündökletesebb; egyszerűsmind a' legkártékonyabb és rongálóbb is, melly elvezérel az Igazságtól elsöbén a' kevélységhez, azután az átalakodtsághoz, végre a' lélek' halálához a' mindennemű nyomorúságok' tartalmához és kűtfejéhez. Ez pedig az *észbeli rajoskodás*. Benne nyavalyognak mind azok, kik az értelmet istenítették. Ennél fogva ezek a' Vallás' Philozophiájában minden kijelentést megvetnek, észszel fel nem érhető akármiféle *igazságokat* be nem vesznek; annak a' *Mindenség' Lelkének* ideája helyett; mellyről a' Keresztényen *Philozophia* tanít, őt Istent teremtenek, lélek, erő, élet, személyesség és befolyás nélkül arra a' világra, mellyet magát álmódognak lenni örökkévalónak. Ezen-földi csele után akarnak eredni aszközök nélkül, tulajdonképpen való kötelességeiket elmulasztják; ellenben azt, a' mire nem hivatalosok, erőszakkal és rajta-hajtó dühösséggel törekednek végben vinni.

Tehát a' rajoskodás' ezen nemében foglalnak helyet a' Skeptikusok, Szabad-lelkek, Atheisták; legszámosabban pedig az ugynevezett Rationális-philozophusok, ellenkezőleg a' Supra-naturalistákkal. Győző-okaikat itten felhordani sem e' kis Értekezés' kitért célja, sem e' Folyóirat' maximái nem engedik. Azt jegyzésbe tenni mindazáltal nem lézen, e' két határon túl járó, hogy az igazság itt is alkalmasint közepén áll, és Keresztényen-philozophus, legalább Hit-tudós, rajoskodás' vádjá nélkül, alig tarthatja magát más systemához, mint mellyben a' józan értelem az ő körét meghaladó igazságokkal harmoniába hozatik, melly t. i. az értelmes Supra-naturalizmus, vagyis, idomosabb kifejezéssel élvén, a' *Potenzialit-naturalizmus*. Ez a' systema, mint valamely ragyogó csillagzat, még a' régi po-

*) Mind az, valami a' mysticizmusnak jóvá hagyható és dicsőreható, kimerítve világított a' *Jésus'* után az *észbeli* Isten azon világszerte elvont könyvében, melly kibővítséppen Kem p'iai Tavas és Német Kéziratokból tulajdonították, de kiközlésben Gessen nevű Yercselli Apát által szerkesztett, s' Oltár székbe.

gány világ' éjszakájából mélyen kitündöklök; úgyhogy már a' pogány Filozophok' tisztább vallásos ideájkik olly kűtfőből származtattak alá, melly a' látható természetén túl keresendő. Homér (Od. XVIII, 135.) az emberek' gondolkozását és indulatait Zevs' hatalmas igazgatásától vezérli-le; 's ő utánna minden Költők örvendeznek ama' Lélekkel való közösüléseknek, melly a' menyből száll alá. Socrates' geniusát Plutarch úgy magyarázza, hogy az, az ő tiszta lelkének a' jobb világ-lélektől való illetődése, az igazságnak kiderültebb látására. Plátó *) sok helyen tanítja, hogy az Istenit csak önmagától az Istentől tanulhatni, melly gondolatot Laktanz, az igaz bölcsességről irtt könyvében, jelesen kibővítye adott elő. Cicero nemcsak minden Nagy férjfiaknak lelki mozdulatjaikat Isteni ösztönre viszi vissza, hanem a' Világ-lelket Istentől nemzett tökéletes Istennek nevezi (Timaeusának 6-dik részében.) Seneca sok helyett emlékezik leveleiben valamely Istenségről a' mi öntudásunkban. Mark Aurel pedig az ember' lelkét az Istenével, mint láthatatlan élet-kút-főjével húzomos öszveköttetésben lenni állítja.

Ezen előszámlált három rendbeli rajoskodáson kívül még lehetne említeni a' politikai rajoskodást, fanatizmust, lázszasztásokat, fennálló ország-alkat' felforgatását, belső háborút, öngyilkosságot, maga-elcsánást, kétségbe esést, megtévelyedést: de mind ezek nem lehetnek egyéb, mint a' fentebb előadott mindennemű rajoskodás' szerencsétlen öszvecsapódása és dühös szenvedelemre fajulása; a' mi (hálá Isten!) csak kevés helyen és — mint a' szüleményi Szörny, — csak elelvétve történik egy' vagy másik emberrel, kit pedig vesztélyes lelki hagyományból, vagy életre vagy halálra kigyógyítani 's józan polgár-társai közül félre zárni, a' Felső-hatalmasság' kezében készen a' mód.

Mellyek szerint rajoskodástól tiszta embernek egyedül csak az mondhatik, ki életmódjában a' képzelt világ' folyását a' valóéval, az öröm-életet a' mérték-tartással: gondolkozásában maga fejét másokéval, belső meggyőződéseiben pedig az értelmet a' szívvel, a' Racionalizmust a' Supra-naturalizmussal, a' szabadságot a' törvényekkel, a' népeket-igazgatás' ideájkát a' fennálló ország-alkattal kellemesen öszsze tudja egygyeztetni. A' ki valamilyen ritka olly nagy mértékben szerencsés és boldog ember is: mert csak egyedül ő lehet állandó hűségű alatt-való, ő a' nyugtos hazafi; ő találta-meg a' Bölcsék' követ, és csak egyedül ő bírja a' Hit' aranyját.

Edpai Illás Pál.

*) Er a' magga hangú és mézes nyelvű Görög bölcs rajoskodó volt a' szónak grammatikai értelmezésében is. Mert azt a' csudák írják felőle, hogy midőn bölcsőben fekvő gyermekke valna, egy mézzel mákos méh-caj reptetett száján ki 's be.

A' Zseb-könyvekről,

nevezetesen Auroráról és Hébéről

Az Almanachok és Zseb-könyvek, mellyek az újabb időkben a' kifívvelt és tudományokat kedvelő Nemzetek között szokásban vagynak, több mint egy tekintetben hasznos jeletnek, 's különösen a' Szép-literatúra' előmozdítására fogatos eszközök. Az ilyen gyűjtemények elsőben is igen jó alkalmat szolgáltatnak több olyan Íróknak munkáik' közlésére, kik különben a' közönség' élébe talán sohasem lépnének. Vagynak olyan tudomány-szeretők és tanultak, kik verseiket, vagy egyéb mulattató apró darabjaikat annyira, hogy azok egész könyvet tegyenek, vagy más foglalatosságaik miatt nem nevelhetik, vagy különben nevelni nem akarják. Vagynak, kiknek a' Műzással huzamosan társalkodni kedvek nintsen, 's mégis azt kívánják, hogy semmi kidolgozások se vesszék-el. Vagynak, kikben elmebeli szüleményeik eránt az atyai szeretet, mihelyt azok világra vagynak hozva, első forróságát elveszti és idegen dajklást kíván. Vagynak, kik a' kárpiton belől rejteve akarják az olvasó közönség' ítéletét megtudni, minekelölte többet írának. Mind ezekre nézve az Almanachok és Zseb-könyvek igen hasznos intézetek. De továbbá a' közönségre nézve sem kevés nyereséggel járnak; a' mennyiben az olvasók' figyelmét szüntelen foglalatosságban tartják, az apróbb darabok' Íróit egy helyre össze gyűjtik 's nem csak közös hazájokra emlékeztetik, hanem a' Műzással való társalkodásra is serkentik, 's különbféle egyes virágokat öszveszednek, mellyek másképen vagy látatlanul elhervadnának, vagy magánosan és rejtekben álva eltapodtatnának.

De az efféle Mulatságos-gyűjteményeknek kiadóji tartoznak a' közönség' eránt azzal, hogy azon darabokat, mellyeket felvesznek, a' lehetőségig megválogassák. Mert valamin az, a' ki valamely Képes-gyűjteményt állítván-fel, abban jó, középszerű és silány műveket egyenesen kitenne a' nézésre, 's mindeniket aranyos rámba foglaltatná, a' maga izlése fölül nem legkedvezőbb vélekedést támasztana: úgy hasonlóképen a' poétai virágok' öszgyűjtői is, ha szépeket, középszerűeket és csaknem minden érdem nélkül valókat egybe vegyítenek, arra a' gondolatra adnak okot, hogy vagy nem tudják a' szépeket megkülömböztetni, vagy nincsen módjuk csupán az elsőbбекet választani. Igaz ugyan, hogy sok nehézségek vagynak, mellyekkel hartzolniok kell. Mert azonkívül, sok a' rossz és középszerű költőket, kik rend-szerént igen érzékenyek és haragosok (Genus irritabile vatum,) magok ellen felfingerlik, ha darabjaikat félre vetik, az olvasó közönségben a' mértéket meg nem ütő munkáskáknak sokszor annyi vagy még több kedvezőök találtatván, mint a' tökéletesebbeknek. Ide járul az a' magában jó szándék is, hogy az első ha bár még gyenge próbákat tevő íróknak is jobb munkák' készítésére ösztönt akarhatnak a' felléptetés által adni.

Mindazáltal ha bár ezen és más efféle tekinteteket nem lehet is egészen elmellőzni, soha sem kell azt elfelejteniek, hogy a' nagyon sovány munkáknak közre bocsátása a' jó ízlésre 's a' literatúrára nézve nyilvánosságosan káros, minthogy általok a' rossz ízlés tápláltatik 's még jobban megvesztegettetik. Következésképen a' szembatünőleg alávaló darabokat minden esetre ki kell hagyniok. Az efféle gyűjtemények megannyi virág-koszorók; a' koszorúkba többféle nagyobb és kisebb becű virágok fonattatnak; de az méltán megkívántatik, hogy mindenik gyönyörködtesse, ha illatjában nem is, legalább színében: a' csalán, bojtorján, vagy épen kórássemmiképen sem érdemel közöttök helyet.

A' mi Aurorát és Hébet, ezen néhány évektől fogva folyamatban lévő Zseb-könyveinket illeti, örvendeni kell a' nemzeti literatúra' minden barátjának azon, hogy ezen cásnos gyűjteményeink mind eddig olvasókat találnak. Ezen öröm annyival méltóbb, minthogy mind a' kettőben léptek-fel több oly fiatal írók, kik a' jövődőre szép reménnyel bíztattak. Ha szintén a' szorosabb kritika imitt amott sanyarúbb válogatást kívánna is, ezen foglalkozást az, a' ki literatúránk' állapotját 's kivált az efféle kezdetekkel összevettetett sok és nagy akadályokat esmeri, jó szívvel elnézi, 's az érdemes Kiadóknak szorgalmát, fáradságát és buzgóságát köszönnel veszi.

Azomban azon ifjabb íróknak, kik ezen Gyűjteményekben először léptek-fel, kivált a' Kültőknek, nem állhatom-meg, hogy egynehány barátságos intézkedést ne adjak, mellyeket reményelem, mint jó szívből szármoztatkat, jó néven fognak venni.

Fő dolog, valamint minden írásban, úgy a' poezisban is az, hogy, a' ki maradandó koszorút akar nyerni, mindeneknek előtte a' philosophia' műzssájának áldozzék. Seribendi recte sapere, est et principium et fons. Eanek a' műzssának közsönik minden régi és új jó Kültők az ő halhatatlanságokat. Az elmének nem csak fontosabb munkáiban, hanem még játékaiban 's legkisebb tréfáiban is meg kell látszani, hogy józan ész és bölcs gondolkodás vezérli a' képzelődést. Azért javasolja Horátz oly hathatósan a' Sokratesi Írók' szorgalmas olvasását.

A' kisebb szabású vers-nemek sem bírnak még nálunk annyi remekkel, hogy azokról Kültőink' figyelmét el kellene vonnunk. A' könnyebb nemű poezis, az érzeteknek mesterség nélkül való ömledézése, a' Grátziákkal enyelgő bölcsesség, illenek akármelly Kültőkhez is, kivált az élet tavaszában. Még a' magára hagyott képzelődés' kellemes álmodozásai is betsések; csak elmésséggel és jó ízléssel járjanak együtt. Kinek nincsenek néha olyan órái, mellyekben örömet sétál egy szépen és helyesen alkotott tündéri várnak kertjeiben? De melly sok kívántatik az efféle enyelgésektől is, ha azt akarjuk, hogy a' jó ízlésűeknek tessenek.

Mindazáltal nem kell elfelejtenünk azt, hogy a' vers-írásnak némelly nemei még sokkal több művelőket kívánnak és nálunk sokkal nagyobb szükségét látnak, mint azon apróbbak, mellyekről most szözlök. A' poétai levelek p. o. a' hosszabb, komoly és vig regék, az olyan költemények, mellyekben, mint Wieland' Muzárijában és Schiller' több Lyricus darabjában, az oktatás, ha szintén fő dolog is, a' költeményben szerencsésen elrejtetik, vagy vele összeolvad, és t. ef. melly nagy ritkaságok még literatúránk' mezején; hogy a' Drámát és Vitézi-költeményt, a' legkövetesebb poétai munkákat ne is említsem. Az ilyenekben tehet leginkább az emberi lelket festeni, 's az értelmet és szívet egyaránt

mulatni; az ilyenek által felelhet-meg igazán a poézis az ő felséges czéljának. Hanem tagadhatatlan az, hogy annak, a' ki efféléket akar készíteni, nem csak játékból kell a' Múzsákkal bohóskodni, 's bujálkodni, hanem szívesen és lelkesen kell őket szeretni; 's a' végre, hogy még egyszer mondjam, a' Philosophiának, melyet Plátó nem ok nélkül tett a' Múzsák' és Szép-mesterségek' vezérjévé, igazán hódolni. Minden nagy Költők a' régiak és újak között a' Philosophia által világosították-meg értelmüket, a' bölcses' írásaival táplálták elméjüket, és külömbféle tudományok' kincseivel ékesítették eszüket. Azért bővelkednek munkáik oly igen gondolatokkal és képekkel, azért elégitik úgy ki mind az értelmet, mind a' szívet, 's azért oly tellyesek szép jegyzetekkel 's oly mondásokkal, mellyek az emlékezeibe oly könnyen bényomódnak 's bényomatni oly érdemesek; azért lehet még tréfáikban 's játékaikban is a' Sokrateszi oskolát oly igen megismerni.

Általában pedig akármit irnak ifjabb Költőink, szívemből tanácslom nékik a' magok dicsősége' kedvéért, hogy magok eránt sanyarúak legyenek, a' simitást, sikárlást 's béke-tűrését ne resteljék, a' szép egyszerűségre, a' nyelv' tisztaságára, a' verselés' könnyűségére és jó hangzására, valamint az érzés' elevenségére is minden gonddal törekedjenek; egy szóval, mind azon tulajdonságokat egész figyelemmel igyekezzenek megszerezni, mellyek nélkül semmi poétai szülemény sem élhet soká, 's mellyek, ha nem csalom, némely ifjabb Költőink által igen könnyen vétetnek.

S. K. J.

7.

Lucretia, vagy a' nemes Római Dáma.

(Lívius szerint.)

Róma' városa' felépülése után 210-dik, vagy a' Keresztýén idő-számítás előtt 532-dik esztendőben kezdett uralkodni Lucius Tarquinius, Rómának hetedik Királyja. Kegyetlenkedés és kevelység által külömböztette-meg hamar magát, 's ugyan ezért nyerte *Superbus* (kevely) mellék nevét is. A' fő-fő tanácsbeli urakat legcsekélyebb szfn alatt leöldöstette, csakhogy azoknak szép jószágokat birtokába vehesse; a' köznépet pedig nehéz robotolások által törekedett nyomni és kedvetleníteni. Ez a' Tarquinius Sup. három fiakat nemzett: Sextus Tarquiniust, Titust és Arnust. Utolsó kettő, a' Delphoszi Oraculum' hamis magyarázására támaszkodván, az elsőt a' királyi székben való következtéstől örömet eloltta volna: de Lucretia' története arra vitte a' dolgot, hogy az egész királyi törzsök Romából kiűzetetett, és helyébe esatendónkénti felváltás szerint a' Consuli uralkodás hoztatott-bé.

F. M. Or. *Minerva* 4. *Negyed.* 1825.

55

A Rutulok' székes városa, Ardea, akkori idő-táiban gazdagságáról igen híres volt. Azoknak Tarquinius hadat izent. Nem azért, mintha e' nemzet a' Rómaiakat valamiképpen megbántotta volna: hanem oly czélből, hogy királyi kincs-tárát, mely a' sokféle pompás építettség által kiürült, viszont megtöltse; és a' Rómaiak' elkedveltenedségét azzal valamennyire engesztelje, hogy nekik alkalmatosságot ad kezdőre a' rablásra és pusztításra. Ardea városát erőszakos neki-futtatással akarta megvenni, de a' mely neki nem diszlett, minthogy a' város vitézőll ellene szegelte magát. Tehát azt határozta-el magában, hogy a' várost környülkeríti és hátúl összehordatott sánczokból ostromolja.

E' hosszúsas ostromlás közben a' királyfiak különbözőféle mulatózások által igyekeztek rövidíteni idejeiket. Csaptak gyakor vendégségeket, költséges traktákat. Egykor Bátyjokat is, a' Collatini Tarquiniust, meghívták nagy pompás vacsorára. Mulatoztak többek között feleségeikről folytatott beszédekkel. Kiki a' magát dicsérte legjobban; 's ez alkalmatosság lett közöttök azon való versengésre, melyik volna tehát feleségeik között a' legjelesebb. „Nem szükség (ugymond Collatinus) az időt hijjába való beszéd-váltásra vesztegetnünk; hiszen egy két óra mulva Rómában vagyunk, holott én azonnal meg fogom mutatni, hogy mindenek felett az én feleségem érdemli az elsőséget. Ülünk lóra mindjárt, lepjük-meg aszszonyainkat, és főképpen azt tekintsük, melyikét találjuk közülök leghasznosabb és legillendőbb foglalatosságban.“ Részegecskén 's megeresztett kantárokkal igetek a' királyfiak Róma felé, hová alkonyodáskor bé is értek. A' Princez' hitveseiket fényes asztaloknál ülve, 's idejeiket vendégeik' társaságában játékokkal töltögetve, találták. Ezután gyorsan viszont felkerekedtek, hogy Collatinba lovagoljanak, a' hol lakott Lucretia, Bátyjok' derék hitvесе; kit ők, nagy késő éjszakán is még, szobájában fonogatva és szolgálójtól körülvetve találtak. Collatinus tehát, mint azt később is megvallották, a' jutalmat elnyerte. Lucretia tellyes barátsággal fogadta mind férjét mind bátyjait; kik most Collatinus' háznál éjjeli hálásra annyival is örömeztőbb megmaradtak, ráival azé lett a' jutalom. Kiváltképpen Sextus Tarquinius titkon igen gyönyörködött Lucretiának kellemetes ábrázatjában és szemérmes magaviseletében. Magában azonban azt a' gyalázatos szándékot forralta, hogy — akármelly nagy győzödelemben kerülend is neki, akármelly akadályokon kell is neki által esni — az aszszony' virtusát megrontja. Ez uttal még is más nap reggelre kelvén pójtásával a' táborba vissza-lovagolt; minekutánna jó módja esett a' háznak belső rendtartását és minden csinját előre kitanulni. Hanem néhány napok mulva csak ott termett Sextus Tarquinius ismét Collatinban, a' nélkül, hogy látogató szándéka felől Collatinusnak a' táborban legkevesebbnyit is felfedezett volna; és éppen csak egy inasától késértelve. Lucretia semmi gonosztságot sem gyanítván, fogadá szokott barátsággal; és abbéli kívánságát is, hogy a' háznál meghálhasson, örömezt tellyesíté. Mikor innár estve mindenek lenyugodtanak és Tarquinius Sextus gondolta, hogy az egész ház-nép mély álomba lenne merülve, bérontott a' gond nélkül aluvó Lucretiának háló-szobájába. Jobb kezében tört tartván, bal kezével az első álomból feljédett aszszony' mellét szorongatván így szólítá-meg: „Reményilem, Lucretia, halgatni fogsz. Én Sextus Tarq. vagyok; kés van a' kezemben; azonnal meghalsz, mihelyt segítségül hívás végett megjel mozsansz.“ Ekkor megvallá neki az éjszakai látogatásának czélját. Ostromolta majd kérésekkel majd fenyegetésekkel, úgyhogy a' szorongattatott, magának sem jó tanácsot

sem segítséget adni nem tudott. Még is annak gyalázatos kivánságát makacs állhatatossággal magából eligazította a nélkül, hogy haláltól félni láttatott volna. Most a gonosztévő még érzékenyebb oldalról vitta. Azzal fenyegeté, hogy nemcsak megöli, hanem melléje még egy megölt rabszolgát is helyeztet, hádd mondhassák, hogy paráznaságban végeztek ki. Ijedés, szegény, utálás miatt megtévelyodván Lucretia, többé magát nem tudta védelmezni. Meggyőzöttnek látta magát, és Sextus Tarqu. ily bűcstelen diadalmán elbizakodva, korán reggel ismét vissza utazott a táborba.

Erre a földig lealáztatott Lucretia tüstént követeket küldözött szélyel, egyet Rómába atyához, egyet az Ardea előtt fekvő táborba a férjéhez, olly erős izennel, hogy mindenik egy leg-meghittebb barátját maga mellé vevén, sietve jöjjön hozzá Collatinba, mivel igen rendkívül való gyászos dolog történt volna. Atyja megjelent Publius Valerius névű barátjával, férje pedig Lucius Furius Brutust hozta-el magával. (Ennek szüleitől a király jószágait elfoglalta; mindazáltal ezt, mint közelről való atyjafiát Hajdú-kapitány-nya tette.) Legmélyebb gyászban és bánatban találták a siránkozó Lucretiát, ülvén szobájában. Midőn férje kérdezne, jó rendben volnának e a dolgok háznál: keserű köny-zápor között felelt ő: „Nem! mert mi jó renddel díszekedhetik egy asszony, ha-asszonyi ékességét, a tisztaságát, elvesztette? Oh Collatin, megvagyok én bűcstelenítve meg! a erőszakosan, akaratom ellen: ezt pedig önkényes halálom bizonyítsa-meg. De nyujtsátok jámbor kezeiteket és fogadjátok-meg bűcsületekre, hogy az a bűcsület-gyalázó ember büntetetlen nem marad. Tudjátok-meg tehát, (ugymond: minekutánna fogadást tett) a legközelebb múlt éjszakán Sextus Tarq. bűcsületes vendég' képeben magát házamba bé-színeltte: és ő az, ki engem' gyilkos hajtott undok akarata' tellyesítésére.“

A megaláztatottat vizsgálatni igyekeztek azzal, hogy mind ezen említett környüállások között, ő büntelen tellyességgel: mivel a gonosz-tét' undokósága egészen és egyedül arra háramlik, ki látor módjára ő rajta erőszakot követett-el.

„Már az a ti dolgotok (ugymond erre Lucretia) a bűcsület-undokítóval úgy bánai a mint illik; és noha én a bűnhődésben akaratommal részt nem vettem, mindazáltal a büntetés alól magamat elvonni nem akarom.“ 'S ezen szóknál ön' melyjébe egy kést dűfött, melyet ruhájában alattomosan dugva tartott. A seb halálos volt; hijában jajgatott atyja, férje, hijában törekedtek őtet életre vissza hozni: nem sokára feladá lelkét.

Brutus a vérről csepogó kést a holt mellyéből kihúzta és innepi komolysággal így szóllt: „erre a legtisztább vérről esküszöm, és az Isteneket hívom bizonyosságul, hogy én Lucius Tarquiniust, a kevélyt, az ő bűcstelen feleségét és egész nemzetiségét, hatalommal, tűz-zel-vassal üldözöm, a városból kikergetem, és mostantól fogva sem ezeknek se másnak Rómában királyi uralkodást nem engedek.“ Ez esküvére ráállottak a többiek is; sirás-ról panaszról most már lemondván, intézeteket tettek a nagy munkának tüstént leendő elövetelésére. Lucretia teste a piszokra kitétetett, a nép összehívatott, hogy a végben vitt gyalázat felől tudósíttassék. E látomány az összesereglett közsé' lelkére váratlan és hatható benyomást tett. Brutus a nép' ezen helyzetét maga plánumja' kivivéjére hasonlotta. A legmerészebbek fegyverhez nyultak, a többiek hozzájuk csatlák magokat. Hogy mindazáltal a szándék idő előtt el ne árultassék: Collatin strázsákkal környüállítatott, és Brutus az ő fegyvereseit Rómába vezette. Ott a nép egy kiáltó (Herold) által

Brutus-hoz, mint Hajdú-kapitányhoz, összehivattatt (a' mihez tisztségénél fogva volt is jussa.) Akkor Sextus Tarquinius' undok tettét előbeszéllette és azt, hogy e' miatt a' szemérmes Lucretia szegyenletében magát kivégezte. Kiterjeszkedett ez által a' király' nagy fellüvöködöttségára; előszámálta a' köz-nép' nyomorúságát és a' sok terhes szolgálato-
kat; minthogy a' köz-emberek már több esztendőök olta a' földalatti cloaca csatornák' építé-
se körül sanyargattattak; a' Rómaiak — ezek a' körülalakó minden nemzetségek' diadal-
mas hódolatöjji — most a' kő-művesek' és kő-vágók' adogatójikká alázttattak-le. És minek-
utánna a' népet e' királyi familiának más egyéb gonoszságaira is megemlékeztette: az
Isteneket hívta segítségül illy igazságos bosszúálláshoz.

A' felháborodott népség azonnal lemondott engedelmességéről Lucius Tarquinius ki-
rálynak, és eltökéltette; hogy ez feleségestül, gyermekestül, a' városból kiűzöttessék és
onnét örökre számkivettette maradjon.

Brutus ezután egy felfegyverkezett katona sereget vont maga mellé, hogy a' táborban
való hadi-népet is 8a' részére vonja. Lucretia' atya, mint hajdani Igazgató, a' városban
maradt; Tullia királyné, ki ezelőtt tulajdon atyját segíté trónusáról letaszítani, férjéhez
szaladott a' táborba, minekutánna a' megkeseredett nép' dühe és zendülése előtte egészen
kinyilvánodott. A' király sietve ment Rómába, de hová már nem eresztették-be, a' ka-
puk erős strázsákkal meg lévén rakatva. A' hadi-sereg Brutus' részére adta magát; a' le-
teit király futott a' Heturriaiakhoz, hová követtek két fiaj is Titus és Arnus. Sextus Tar-
quinius pedig, Lucretia' bücstelenítője, saját uradalmában Gabiosban agyon verettetett,
hol már az előtti erőszak-tettek és tetemes gonoszságok által maga ellen minden lelket fel-
bosszantott. A' Római nép ezután innepi esküvással fogadta-meg, hogy a' királyi fami-
liát a' városba jönni többé egyáltalján fogva nem engedi; és Brutus, valamint Lucretia'
férje Collatinus is, a' nép-gyűlésben Consuloknak ki kiáltattak. 'S ez időtől fogva közel öt
száz esztendeig Róma' városa mindenkor két-két Consulok által kormányoztatott, kik az ő
— majd nem királyi — méltóságjokat a' Szenát' és a' Nép' kezeikbe viszza, letették.

Tehát nem csak különös virtusáért, hanem az abból eredett fontos történetekért is
megérdemli Lucretia' neve, hogy a' históriában az utóbbi világ' számára fenmaradjon.

Edvi Illés Pál.

8.

H A Z A I Ü G Y

a' Nemzeti nyelvre nézve. 1822.

1.

Szerettem a' Hazát!

Megszegtem kedvéért szívem' örömeit
Csakhogy látnám jöni ragyogó csillagát
Reszkette gyújtottam éjjelim' mécseit,
Mim érte? A' szent ügy most is tapodtatik
'S Híve, tört oltára mellé tasztatik.

2.

Szegény fúsult Hazá!

Legdicsőbb elméjüd koszorúzatlanok,
A' millyeket más Honny büszkén jutalmaz
Nálad híres-hírű vigasztalatlanok
Pazarlják éretted hősi erejeket
'S Te, inkább töröd, mint élesztanéd lelkeket.

3.

Ők, megsajnálának

'S ifjan neki vágya süllyesztő éjjednek,
Rontják török a' mik diszedben gátlanak
Fejtek tűzét lombán eltapodt nyelvednek
'S hajdan dicsőséged parlagosult utján
Uj virágod csattan lelkes' Fijad' lantján.

4.

Az ifjú mit nem mer?

Híres tettü nevek sugárzásait issza,
Pajzst rengető karja ezer hydrát-lever
Vak hátráltatóját porba nyomja viszsza.
'S még tapasztalatlan szíve szép úrjában
Nagyra kelendő Nap, szendereg hajnalában.

5.

De, mire ébred-fel!
 Magát-rontó hideg serget veszen észre
 'S hull a' magasán-jártt, roncsolt érzésivel
 Búsán néz a' szépen elgondolt Egészre
 'S a' ki meszsze repült 's hitte hogy Nagyot tesz
 Egy kis körbe szorult szendergő férjfi lessz.

6.

El ugyan nem gyávuL,
 Kicsordult nagy könnyét letörli hirtelen
 Lelke megzúzva is szikrát-pattantva gyúl
 Lány panaszbba fulni érzi hogy dísztelen,
 Olvadást csak azért engedne szívének
 Hogy ah! ő ne érje hunytát Nemzetének.

7.

Meg meglátogatják
 Magányában régibb szélytoszlott képei
 Mátyás fényén 's Mohács sirján hordozgatják,
 'S erre megint forrnak fojtott érzései,
 Felkönyörg Hazája ősi Istenének
 Nyisson ragyogló kort Nemzetünk' nyelvének.

REMÉNY ANDOR.

K Í V Á N A T.

P icziny szelid kívánatom'
 Igen könnyen kimondhatom.
 Amaz hegy' oldalában
 Egy alacsony kunyhó van.
 Zúg viz-esés megette,
 Derült a' menny felette,
 Él szép Angyalka benne.
 Ki szívemé ha lenne,
 Elhagynám égi részemet,
 A' melly ott fenn vár engemet.

P. TRAWALWA JÓ'SNA.

EGY KESERGŐHEZ.

Miért fogyasztod élted'
 Kecs — 's szív-ölő keservvel,
 Kedves gyönyör leányka?
 Bús kék szemeid' könnyűjik
 Szép arczodon remegnek.
 'S sóhajtatid szünetlen
 A' Menny felé tolongnak.
 Lesüllyed estve Phoebosz,
 De reggel újra fénylik
 Ezer varázs-sugára.
 Ha vig napod lehányik
 Tavaszod' szelid egeről,
 Az nem kelend-fel ismét.
 Használd, kies Szüzezske,
 A' kis jelent; omolván
 Ölembe, felvidúlni
 Forró keblem' tüztétől.

P. TUDORNAK JÓESZ.

KÍVÁNSÁG.

Egy termékeny tündér-sziget,
 A' tenger' közepében,
 'S filemilk a' szép liget'
 Bájos-rózsa-berkében;
 'S a' néma völgy' kebelében,
 Hol vágyam megpihenne,
 Kis kunyhóm egy hárs' tövében,
 És Te anyafom! benne.
 Ezek eszem' gondolati,
 Ezek szívem' kívánati;
 Add-meg, oh' sors ezeket!
 'S nem kívánok többeket.

FENYÉRY GYULA.

I V Ó - D A L.

Múljon minden gond, harag:
Csillagok a' poharak.
Vig pirossal integetnek,
Ím ránk várnak, ránk nevetnek.
Égi nedv a' tiszta bor,
Sok ködöt 's gyászt eltípor.

Hogyha hordód jól fizet,
Csak mosódni tarts yizet.
Járulj hát a' szent italhoz,
Kezdj a' szóhoz, kezdj a' dalhoz.
Zárva légyen most a' kút,
Pincze nyíljon üzni bűt.

Itt az irigy mit keres?
Nincs itt semmi al-peres.
Már tajtékzik a' mi szépünk,
Ily kedvessel frigyre lépünk.
De, nézzd-meg, ki sír amott;
Végy üvegben bal'zamat.

A' vigasztló drága szer,
Mellytől gyógyul hány ezer!
Bőven habzik asztalunkon;
Ez segítsen szív-bajunkon.
Térj-be hozzánk oh beteg:
Tölünk fél a' sörgeteg.

Hogy feledni megtanúlj,
A' bor' érdeméhez nyúlj:
Haj, sokat kell elfelednünk!
Borba legjobb azt temetnünk.
Múljon minden gond; harag:
Csillagnak a' poharak.

MALÁRY György.

tapasztalják, hogy könyvek nem kapós, nem kerestetik, hozzá-értőktől nem dicséretetik, beleült költségek oda-vész, több munkájok kiadásához vállaló Nyomtató nem találkozik: észre jönnek sértetőgő Könyv-vizsgálat nélkül, ön-magokba szállnak világ előtti megszegyenítés nélkül, s felhagynak az autorkodással, nem hirtelen s egyszerre egészen le-sújtva erőszakos ítélet-mondások által, hanem elkedvetlenülé lassanként.

A' múlt esztendőben legküzesebb *Laura* Kiadója és *Édesi Gergel* Szerzője, lettek azok a' szerencsésien Magyar új literátorok, kik alig-hogy magokat mutatták, tüstént kéméletlen Recenziókkal az egész Haza színe előtt külön-külön arczúl csapdosztatva gyaláztattak. Eféle gyaláztatással mi következők szoktanak járni késérőben, könyv kelendősege' megcsökkenése, előfizetők, vásárlók, olvasók elvadulása s t. szükségtelen előadnom hosszasan. Valamint azt sem, minő kütfőkől és személyes viszonyokból vették származásokat ama Recenziók. Azonban azt se vélje senki, ezen Író-Urak se várják, hogy menteni kívánám e' két munkában az éretlent. A' hiba az marad, ha kémelő szemmel nézünk is reá. De midőn elgondolom, *Laura* kiadója hivatalját, sorsát és helyzetét tekintvén, mely tetemes áldozatokra szánta-el magát, ön' hasznát megtagadván, sőt előre kiszámítható kárán sem rettenvén-el, hogy a' könyvet saját költségén (mert tizen fizettek csak rá előre) nyomtassa, kötelessé állítsa; ha képzelem, a' tüzes ifjú Író milyen hévvel örvendezett hazájának áldozattal kedveskedhetni, — melly igyekezet, ha semmi egyéb nem volna is, már minden esetre bücsülendő: — méltánytalannak kell ítélnem azt a' csöpös lágot, mely néki, ifjúsági meggondolatlan szó-ejtéséért, írói fejére kiöntetett. *Édesi Gergel* szerzőjén nem különben fölsőleg volt, a' mi történt. Ő, alant sorsá szállék gyermeke, minekutána minden atyai segítség nélkül, vörösz geniusa után indulván, a' töménytelen költséggel szereshető dicső orvosi hivatalra ritka szerencsével felvergődött; most, mint még nem régi gazda, nyelve szeretetéből, már áldoz a' Magyar literaturára idejéből, erszényéből; és ez időben vezérő fentartója lenni ama kised Magyar Társaságnak a' Pozsonyi Evang. Lyceumban, (mellynek pedig Deák Symboluma vagyon, az is ilyen „*Hungarica audire nolimus*“) dicsekedésének tartja. Hogy pedig neki azt ne vehesse valaki, miért nem ír saját tudomány-osztályából, (*Fach der Wissenschaft*) ki kell mondanom, hogy a' belletristikát ő maga sem esmérő tudomány-osztályának; és (tudomra) sokkal többet dolgozott ő magyarul már is az orvosi tudományokban; mellyek közül a' Bonczolmány, Fűvészség s t. a' legőjabb systemák szerint kimunkálva, nála készen állának tisztázott kéziratokban. Doctoráltatása alkalmával *de Otalgia* írt zsenge-munkája már igen jeles volt; és minekutánna tőle Bécsi Könyváros Schaumburg által harmincz aranyokon megvásároltatott, most második kiadásra sürgettetik. Hős regéjében is a' minémű szó-szóly-hányások előfordulnak, nem hibásabbak amaz esmértes Költőnk Szabó Dávidnak sok verseinél, s ki határozza meg, nem találkoznak é az ilyen verseknek is kedvelőji, csak azért is, mivel nem érthetik jól mindenütt? Azért ne gyalázzuk kemény Recenziókkal új Íróinkat! Ne öljünk-meg bücsületében senkit! Élünk, és hagyjunk élni másokat is.

Egy könyvet ajánlok itten, mellynek olvasása minden üldözöttetett Íróknak vigasztalásúl fog szolgálni vagy csak azon egy szempontból, hogy látnak abban magoknál szerencsésle-nebb Író is még, — azért keressék-meg *Hume*-nak, ama' sokon által-ment Anglus Szerző' munkái között az *Antori viszontagságainak ő maga írta históriáját Angliában, Skétiában és*

Irlandiában. — Azon esetre pedig, ha Anti-recenziójakat, melyet talán boszszankodásokban jó élesen elkészítettek, semminémű Folyó-írásba be nem fogadnák, haragjok' letevése és magok megnyugtata végett emlékeztetem őket a' nagy Goethe' tanácsára, ki így szól egy helyen: „Recenzenszednek, — harcsák azzal nem vádol, hogy ezüst kanalat „loptál, — soha ne válaszolj.“

Nekerdhy.

10.

Erdélyi Ritkaság.

Az Erdélyi Nagy Fejedelemségben, a' mint *Dévárói, Fajda-Hunyad* felé egynehány termékeny dombos tetőket meghalad az utazó, messziről szemébe tűnik Hátszeg vidéke, *Hunyadi János'* tulajdon jószág, és egy nem magas kősziklán épült Vára, melynek külső alkotása akármely mai czifrá építésen kifog. Most a' K. Kamara birja vas-hámmorral, és gazdag vidékkel. Onnét magassabb hegy hátakon, de alkalmas jó úton, a' mint *Sárvás* nevezetű helységbe leereszkedik, és onnét egy más kis hágóra fel-ér, kinyílik a' vizsgálódó szemlé-
 16 előtt egy földi kis Paradicsom, gyönyörű tér-hely, 9, 10. Német mértföld hosszasságú, 4, 5, mértföld szélességű egyenesség, legzsírosabb bő termésű földekkel, számos egésséges, és nagy hasznót hajtó kifogyhatatlan sebes patakokkal megáldatva, a' természetől láncz-szem módjára szusse fűzött helyekkel kőnyúlvetelve, azon észre-vétel-
 lel hogy Oláh-ország felől mintegy mászhatatlan havasi-bérczek kerítik, a' sűrűn fekvő helységek, azokban a' mármesszire tündöklő M. Birtokosok' gyönyörűséges izéssel, és gazdagságra épült kastélyaik, elég tudakolni való vágyódást szereznek az idegen útazókban, azok a' sok, már résziben rakásra omlott, résziben félig meddig fenn álló várak' dülledé-
 ki eléggé bizonyítják hajdani nagy becsét e' tájnak, és pompásságát e' kedvelt vidéknek. Felső torkolatján *Vas-kapuhoz*, az az: a' Banátusi határokhoz mintegy két óra járásra kevéssé felemelkedettebb téren állott ama régi híres gyarmat, vagy szállítvány-**(Colonia)** *Sarmizegetusa* (mostani Magyar neve *Kárhely*, Oláh nyelven *Gregyestyre*;) azon *Sarmizeg'* hajdani roppant várát, bámúlásra méltó dülledékjei egészen kimutatják 800. 81 lehet hosszasságok 4, vagy 500 szélességök, és nyitja kiragott kemény termés kövekből: a' váron kívül, nap-nyugtát felé mintegy 200 lépésnyire látszik egy dicsőséges *Amphytheatrum'* való-
 ságos formája 50 ölös hosszasságban, tojás formájú kerekdedségben, melynek balomba dőlt oldalaiából mai napig is számos ülő czifrán kifaragott kő-padokat ásnak-ki, az akkori *Lócsai* Rekeszt-tartó birtokosok neveikkel reá metzve. *Sarmizegnek* bizonyos ott fekvését, avagy csak azon várból felásott kő-oszlop is bizonyítja, mely oszlop 2 1/2 láb magas, 1 1/2 láb széles, és vastag szép metszett czifra párkányozattal körül véve, ezen igen tisztán látszó Római betűket mutatja:

QIATIVRIO QF
 COLLINA: RF
 TAVIO FLAMINI

56 *

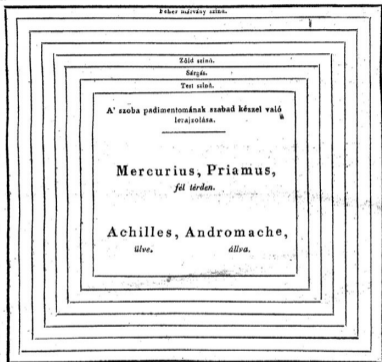
QQ PRIM PRO IMP
 ÖRDO COL VLP TRAI
 DACIC SARMIZEG.

Az Oszlop' alsó és felső végei azt mutatják, hogy mind alapiához, mind felső végéhez, más megkülönböztetett oszlopoknak kellett még foglalva lenni. Ezen Oszlop mostan *M. Noptsa László* Úrasság Farkadin nevű Jóságában helyzetetett udvar-házánál vagy on több számos' íratú nevezetes oszlopokkal, melyekből az említett Úrasság' udvara közepén szándékozik a 'Régiség' szent tiszteletére egy dicsőséges Pyramist állítani. — Azon *Sarmizég* várának nap-nyugot felől való részén, a' vártól mintegy 300. lépésnyire Nagyságos Udvari Tanácsos *Noptsa Elek*né Aszszonyosság, mint tulajdon birtokában, egy bizonyos telken korcsmát, és alatta pinxét szándékozáván készíttetni, két láb mélységre a' földbe ásatván, talált két szobákra, melyek szélébe hosszába három-három öleket tesznek, falai két lábnyi magasságuk; hogy össze omlottak, nagyon kitetszik; azon szobáknak pädimentomai *capa mosalkommal* oly dicsőségesen nagy mesterséggel vagynak kirakva, hogy a' szemlélőket egész bámulásig ánalom nélkül elzibasztják, és a' régiekről való szent elmékedés, kiknek kedvelt nyomait csak a' Históriaikban találjuk; mind nagy tettekre, mind a' mesterségek ritkaságára a' finomságára névű bizonyos édes andalgásba merítik a' mostanipallérozott bámulókat; az egyik szoba' falától kezdve körül 2 láb szélességben fél mogyorónyi nagyságú négy szegű kis kövekkel, feje márvány színre vagynak kirakva; azután következik körül két rend keskeny parkányozat, más más formájú figurákkal, a' másiknál apróbb négy szegű színes kövecskékkel; továbbá vagynak 3 láb szélességű körös-körül 8 czolos quadraturák, mely quadraturákban mindenféle szép formák, ahhoz alkalmaztatott színes igen finom apró kövekből kirakva, némelyekben csillag 6 ággal, másikban valami különös virág, nagyon kitetsző szép színekkel; annakutána három rend, igen keskeny parkányozat külön külön színekbe körös-körül; itt következik már a' szoba pädimentomának közepe, mely 5 1/2 láb hosszában 4 1/2 széliben; itt vagyon *Mercurius* pogány Isten, aranyozott koronájával, botjára tekerődött kettős kigyóval, mennyei palástal a' legfinomabb *mosalkommal* kirakva, mellette fél térden van *Priamus* régi híres Trójai király sisakoson rövid palást nyakába bajusszal, kevés szakállal, az előtte egy kis karatlan székben ülni látszó *Achilles* térdeit által öljelve, kinek *Achilles* jobb kezét nyújtja. Áll még *Achilles* mellett egy szép formájú Aszszony-személy, ki is bizonyosabban *Andromache* Hector' felesége lézen, mivel igen szomorú tekintettel láttatik *Achilles*re nézni, és *Priamus*' Apóssát segíteni Hector' testét kikérni a' temetés végett, az ülő *Achilles*, feje felett, és az alól aszszony-személy arczája erányában ezen Görög betűk fekete apró mozaicomba; mintha vésvé, és feketére festve volnának, igen tisztán olvashatók ATTOMEAON, Priamus' lába alatt PIPIAMOE. *Achilles* széke alatt (mely székek lábaisas-köröm formát mutatnak a' kirakásban) AXIAΛETE. mind ezek oly gondos mesterséggel vagynak a' szoba pädimentomába kirakva, hogy a' néző egész magasságban maga előtt álva látja lenni, — azoknak szeméik, szempilláik, szemöldökük, szájak, pirosó ajakok, azokból a' tőhogyinyi oly színű kövecskékből igen finomsággal rakódiak, nyíló szájakban születve képzelteinek a' szavak. A' mellette lévő szoba hasonló nagyságú, eosztásai hasonló a' másikhoz, csak hogy a' figurák más formájúak, és színűek; annak közepén hasonló nagyságban láttatnak *János*, *Vénus*, és *Minerva*, Isten-

aszszony-köntösökben, hosszú pánczajjokkal, és azokon függő pántlika forma zászlókkal, Minerva-mellyén, a mint palástja össze gombolódik Medúza feje igen kicsiny formába mesterségesen vagyon kirakva; ezen Isten-aszszonyok álva láttatnak lenni, az előttük egy kis karatlan széken ülő Páris sisakos fejjel, rövid palástal jobb kezében, tartja az elnyerendő arany almát, Páris mellett mint a' más szobában kirakva hasonló formában áll *Mercurius*. A' más szobában ülő *Achilles* jobb honallya alatt szépen látszik egy Sas' formája, *Achilles* hajadon fővel, apró Görög gündör hajakkal a' mái módra, az aszszony-személy keeresztett hosszú hajjal. Az egész munka annyit mutat, hogy már valaha hiszem, hogy a' Hős *Hunyadi Jánostól* ezen szobák felvoltak találva; ennél fogva már tehát régebb *Sarmiseg*' váránál is ott dívatoltatott ezen mesterség: mert nyilván látszik, kivált az Isten-aszszonyok' szobáiban vagy két, 8 czolos quadraturákat kipótoltak, de sem formájokat, sem az ahoz való köveket el nem találták, és hibás pótolékok egyszerre szemébe tűnik a' látogatóknak: ebből kitetszik ama' Hős *Hunyadi*' tapasztalása, mellyet *Cskj* Püspök' udvarában és Olasz-országban tett, úgy hogy *frástatlanok* nem mondhatni semmi esetre! akármit vitassanak utóink, vagy a' bibelődők!!!—

A' föld alatt talált épületnek pedig még továbbra is vagynak vastag szépen faragott kövekből nyomai, mellyeket hiszem a' birtokos *N. Aszszony* tovább is fog ásatni, 's reménylhető, hogy több ily' nagy kincseket és régiségekre találhatni. Nem is lehet csudálni, hogy a' régieknél oly nagy becsé volt ezen *Hátság* vidékének, mert e' táj' dicsőségét leírni, vagy kibeszélni nem lehet, ennek minden gyönyörjeit csak a' látással szerzett érzéssel lehet hosszú kortyokkal nyelni, és talán nem is egész mese; hanem azon kegyes Isten-aszszonyokat ezen hely' kiessége iktatta ide, és nevezetesen az egész Erdélybeli ezen vidékben álló legmagosabb *Retyeszt* nevű hegyen történetnek lenni képezetett a' 3 arany almán való osztozódás; 's arra formájokat ezen szobában levén, itt rendelték képzelt lakásokat, és az olta szép szemmel nem is nézhetnek az égre. Vagynak itt több nevezetességek is. Különös megjegyzést érdemel bizonyos magas hegy tetőkön egész Oláh-országig a' most is látszó ör-álló forma bástyák, mellyek a' *telegrafnak* már akkori használatát szépen kimutalják, hét ilyen bástyák bizonyos távolságra épültek Oláh-országig, és egyikőtől a' másikig jól ellehet látni, de már a' harmadik az elsőhöz tellyességgel nem látszik, ezek a' bástyák lehettek az erkélyek — *Speculák* itt a' hegyeken — mint a' mezőségen, a' halmok — *Cumuli Regii* — ségen hivattatván! — *Sarmiseg*etiza dűledékjéből felásott kövek közül még egy pár oszlopot leirtam, mellyeket hasonlóúl közleni kívántam. Egy más fél ülés hosszú emlék kő, szélességére pontban 3 láb, vastagsága egy jó láb, négy lábbal, szép párkányozattal, a' két vége cifra figurákkal kímetszve, a' két végén szép két galamb egymásra nézve állanak valamely kinyúló szász ágon, a' többi *csirádái* letördöztek a' kő hosszában 4 lábnyira im' e' szép metszetti betűk olvastatnak: a' párkányán egy nagy M. azon alól AVRELIAE VICTORIAE egy sorba, más sorba INCOMPARABILIS FAEMINAE más sor FORTYNATUS, itt vagy négy betű ki törött, utánna azon sorban LIB más sorban ADIVTTABV. megint vagy négy betű hibázik, az utolsó sorban CON-IVGI CARISSIMAE legalól egymástól mintegy 4 hüvelykre H M. H. N S. — Egy más kő-oszlopocska 2 láb magos 1 1/2 láb vastag és széles szép cifra párkányozattal, reá ezen Deák betűk metszve: DEAE NEMESI más sorban REGIN harmadik sorban CORNEL CORNELIAN'S itt az S előtt ilyen forma kis jégylátszatik, a' mint kitétem, negyedik sorban DE-

FENS. LECTICAR ötödik sor ET IVLIA. BESSA — CONIVX EIVS. utolsó sor EX VOTO POSVER. — Több számos oszlopok, 's más igen mesterségesen kimetszött kövek, 's figurák találhatók, mellyeket a sok birtokos M. Uraságok kastélyaikhoz által hozattak. A' mint felszámálhattam a régi *Sarmizeg* vára' helyét, azt, több mint 30 birtokosok osztották el magok között, mindenik' fundussá az ottan heverő kövekből, minden mész nélkül egymásra felrakva, és azokkal bé van kerítve, a' mint a' lap' Rajzolatja mutatja.

Azon Anyag-szer, mellyben a' kövecskék rakva vannak, olly színű mint a' vas-érez, csak hogy gyúrva, dagasztva látszik lenni, gypsel, ükür-vérrel össze keverve. Lúgnak kellett lenni, midőn a' köveket magába vette, de most oly kemény, hogy vas-kalapáccsal is alig lehet törni, jó két hüvelyk vastagságú, az egész szoba' padolatja egy mássa, azon alól csupa fekete föld, a' mint az ásás mutatja a' falak' szélében.

Köeli Peretsenyi Nagy László.

I I.

K ö n y v - v i z s g á l a t . *)

Öröm-Ünnep, az az: folyó és kötött Beszédék, melyeket a Magyar nyelvben magok tökéletesítésök végett az Ágostai Vallás-tételt követők Pozsonyi Fő-iskolájokban önként egyesült Ifjak 1822-dikben, Kis-aszszony hava 7-dikén, tartottak. Kiadta Papp József (Nevelő.) Pesten 1824. Petrózai Trattner János Tamás betűivel. Kis-nyolczad-rétben. Lap 244. Motto: Nehemiás XIII, 23. 24. 25. 31. „*Látám, hogy a Zsidók vettek volna 's a' t.*”

Minekutánna ezen könyvre huszonkét pénz-gyűjtőknél három-száz negyvenen fizettek előre: a' világhosszot szerencsésen megláthatta. Ajánlva vagyon négy lapokon a' *legjobb Hasznak*. Az Ajánlás után következik P. Úr *Elő-járó Beszéde*, l. 9—30; erre az ünnepkor P. Úr, mint Elő-ülő által tartatott *Beszéd a' haza' nyelv' tanulásának szükséges voltáról*, l. 33—67; utánna állnak a' tizenhat Ifjak' munkái, l. 71—111; most jönnek P. Úr' beszédjére, ugyan az ő általa tett kilenczven jegyzések, l. 115—216; utóljára — vagyon két lapnyi epilógus *Érdelem olvasónkhöz*. A' könyvhez függelékül nyomtatva találkoznak az *Elő-fizetők' nevei*, l. 219—241; és némely igazítások.

Könyve' címjének helyes-írását igazolja P. Úr a' 14-d. lapon, hol így szól a' 2-dik számú jegyzésben: „én e' kettő köz't *Innep és Ünnepe* e' következő különbséget tartom: „*Innep* az a' nap, a' melyet az Isten' tiszteletére szentelünk; mert ebből össze-húzatott-nak gondolom: Isten-nap. *Ünnepe* ellenben az, a' melyet más akármért megülünk. Ebből lettnek vélelem ugyan is: ül-nap vagy ülő-nap.“ A' Recenzense e' szók' származtatása' és iratása' helyes vagy helytelen voltának elítélésében bíró lenni nem akar: hanem az egész könyvben által 's ki helyeselni kell P. Úr' orthographiáját; ezt többek közt a' *den, dem* írásában, mely szócskák körül P. Úr azt vette magának sinór-mértékül, hogy kettős n-nel írja őket, valamikor magán-hangzó, eggyessel, valamikor mással-hangzó betűn kezdődő szó következik rájuk. Mely a' kimondással eggyező és igen természeti írás-mód is; és talán elfogadhatnák közönségesen minden Magyar Írók, kik orthographiájokra nézve is annyi különböző iskolákat számlálnak.

Ajánlásában P. Úr egyfelől munkáját ön-tehetségeivel együtt nagyon is lealázza, másfelől azomban még is igen különös várakozást táplál magában könyve' fogantatja eránt.

*) Ugyan ezen Könyv-vizsgálat' másrészében a' Tudom. Gyűjtőmunkához is bekezdett, de későn járt, megelőlték' vén más által, mely ottan, 1824. V. K. 100 . . . lapokon olvastuk.

Kivonva imitt nyujtom egészen. „Hazám! édes kedves Anyám! Míg más gyermekeid, az „*és szerencsésebb testvéreim, az ó és új világot futják, 's a' legszebb virágokat találják,* „*és azokkal oltárodát ékesgetik: én addig, kopárra született szerencsétlen, ki semmi szé-* „*pet nem tudok találni, az Aranykerti szokás szerint egy csomó tarlót gereblyélek össze,* „*'s ezt teszem oltárodra. — Oh!-vallyhá~(Tgy!) édes Anyám! ezt a' semmit tőlem olly* „*kedvesen vennéd, mint a' mennyei Atya veszi attól a' jó-lélkü szegénytől. Szállj-le men-* „*nyei tűz, Áronnak tüze! lobbantsd-el száraz áldozatomat, hadd villámljék széljel, mint* „*a' fűtjáró bolygó tűz, melly elpattanásával a' bűnöst és tudatlant megdobbantja, az ár-* „*tátlant és okost pedig gyönyörködteti. E' kettőt ha elértem: ám legyen életem áldoza-* „*toméhoz hasonló. Ekkor vedd hamvait, édes Hazám! anyai kebeledbe 's a' t.“*

Elő-beszédében P. Úr a' Pozsonyi kised Magyar Társaság' intézetét, ugymint ennek
akkori Igazgatója, leírja; a' nyomtatás alá felvett munkákat menti; az ifjúságra nézve in-
kább a' prózában mint versben való maga-gyakorlást ajánlja és-sürgeti; óhajta végre, hogy
ez a' Pozsonyi Intézet buzdítson-fel példájának tökéletesebb követésére a' két Hazában vi-
rágzó 's egyenként előszámlált minden Református Fő-iskolákat, (mert csak ezekre ter-
jeszti-ki P. Úr buzgó óhajtatását:) bizik, hogy ezt meg is lehet várni „olly vezetőktől, a'
„milyenek egy Kézy, egy Péczéli, egy Márton István, egy Szilágyi Antal, 's Tompa, len-
„nének! ollyan oskoláktól, mellyek-neki (kinek? érteni kell t. i. nyelvünknek) egygy — az
„irigység' epéjén, a' rágalmazás' kajánságán, a' vak-háládatlanlás' fekete gonoszságán, az
„egygy emberi erőt haladó munkán 's ezeret is kifárasztó bajokon 's akadályokon megtöret-
„hetetlenül, az időn pedig halhatatlanul győzni tudott hős Kazinczyt, egy páratlan mély
„nyelv-buvár Beregszászit, egy hőlajmulhatatlanul fontos és tiszta eszű Kolmárt, egy kön-
„nyen folyó tollú és (nb.) nem-csak Jézusnak 's nyelvünknek, hanem még (!) Esterpé-
„nek is tudós papját, Gátit; és egy roppant olvasású, széles tudományú, kerek beszédű,
„lábbalhatatlan szorgalmatosságú, tős-gyökeres nyelvű Magyarot, Gróf Teleki Józsefet ad-
„tak, neveltek.“ A' Helvétziai Hit-vallást tartókról, mint saját Felekezetéről P. Úr azt
írja: hogy míg mások Deák, Német, Tót nyelven nyujtják Isten' ejeibe áldozatokat, *ők ma-*
gok imádják Magyar-országban szinte minden hifogás nélkül magyarul a' Népok' Istenét, és tessik azt
és által leginkább ők nemzeti Istené, vagy Magyarok' Istené! A' Helvétziai Hit-vallású Keresz-
tyén Egyháznak, országunkban a' honni nyelv körül szerzett érdemeit úgy is megismerik
mindenek: azért kár volt P. Úrnak annyi meztlenséget elárulnia, mint ezen Elő-beszédé-
ben cselekedett, mellyben kiriv mindenfélől a' szenteskedő Theologus és a' részre-hajló
Szektázó, ki a' többi felekezetek' nagyított lealázásával emeli a' magát. Azon kifejezés
sem állhat-meg: minden hifogás nélkül magyarul. Nem jutott e eszébe P. Úrnak, hogy
Schwartner' Statistikája szerint országunkban is három Reformáta Gyülekezet vagyon,
mellyben Német nyelven imádják a' Magyarok' Istenét, ugymint Új-város, Nagy-Szekely,
Muragy, Tolnában. De ezt! ezt! a' Magyarok' Istenét kivált, mellyel P. Úr annyiszor él,
nem nézheti Rec. másképp, mint afféle burschikoszi beszédet, melly tanuló Ifjak' Stúsu-
sába, vagy Katonák 's fellengző hangon szóló egyéb emberek' köz-beszédében megbo-
csítható; de egy meglett Iróhoz, Ifjúság vezetőjéhez, és felvilágosodott Keresztyén Theo-
logushoz nem illendő. Ugyan is kívájnék P. Úr által, ki nagy olvasottságát igen szereti
ragyogtatni, az újabb izlésű Német, Francia, Anglus, Olasz könyvek között valamely

állástokra újastílatni, melyben az Isten nemzetisítve (nationalizálta) fordul elő. Csakely véleményem szerint, ez merén theologusi rossz portéka, mely csak a Zsidó nemzet' valaha virágzó Theocratijában volt kelendő, de kitalított a Keresztényen Vallásból, mely azt tanítja: hogy egy az Isten, az pedig minden Nemzetek' Istene és Atyja egygyoránt; nincsen immár a felvilágosult Kereszténységben Abrahámnak, Izááknak, külön nemzeti Istene, de Magyarok' külön Istene sincs. És én, felekezetem nevében legalább, kikérem P. Úrtól és felekezetétől, sőt azon kifejezéssel élni szokott minden Magyar írótól, hogy számunkra Isten nemzetisítési magokat ne fárasszák; mert azzal inkább csak a bálványozó pogányokhoz vinnének közelebb, hogy sem mint az elsőségünk lenne, vagy szinte, mint ők vélik, dicsekedésünk.

Elő-szóval elmondott Beszédét P. Úr annak elő-számolásán kezdi, mennyi javaival élünk a hazának; megérdemli tehát nyelve, hogy minden nyelvek felett tanuljuk. Ezt érdemli tőlünk: 1) ön-magásért, mint akármely Európai nyelvel mérkezhető; itt nyelvünk tulajdonai a többi nyelvekéivel össze-hasonlíttatnak kedvezőleg, 2) ön-magunk hasznáért, 3) elénkért, mivel erős vitéz őseink' nyelve, kik mennél több jót hagytak ránk maradékaikra, annál inkább tartozunk nyelveket; melyben máig is élnek, megőrizni; — tőlök ránk maradt legfőbb jónk az Ország-alkat (Constitutio) mely Országunkban szintén oly jeles hőseket szült, mint a' legfőbb valahai Ország-alkat, a' Római; most itt P. Úr azon pontra ér, hol kiereszkedhetik kedvencz tárgyára, melyből, bele jövén valahol csak szegéd teheti, alig tud kitérni, t. i. a' Római történetekre: és-parallélat von Aeneás és Árpád, Numa és Szent István, Mucius Scaevola és ama' Belgrádi Vitéz Dugovics Titus, Scipio és Kinizsi 't között. Mely kiereszkedését egész tiz lapokon folytatja. Befejezi beszédét a' Népek' Istenehez, különösen a' Magyarokéhoz intézett két lapnyi esedezéssel, az az: imádsággal, mely rövidítve imígy megy: „Népek' Istene! Felséges! ki az „Izraélit több csudákkal yitted-ki Kanaánba, a' Magyarat egygyel, — tekints kegyesen ma-
„rok nemzetünkre. Másfél szegéd foly, miolta Irgalmad Európát vele megemérettette.
„Magyarok Istene! ne hagy-d el e' népet; melyet jobb karod eddig őrizett. Ne engedd,
„hogy nyelve 's azzal maga is elveszzen. Világosítsd-meg értelmeket azon tévelygőknek,
„kik ezt hitetlenül (!) elhagyják. Ne nézd, kegyelmes 's a' t' " Valami újat vagy e' tárgyra még nem mondottat sem sejdíthetett Rec. az egész Beszéd' lefolytában. Mind nézőpontjai mind győző okai P. Úrnak csak olyanok, melyeket már ő előtte más velős tudományú Iróink tökéletesebben is előadtak.

E' Beszédben P. Úrnak azon buzgóságán állapodik-meg Rec. különösen, mennyél fogva a' Római birodalom' történeteiben tündöklő hőseket felkeresvén, hozzájuk hasonló bajnokokat vél feltalálni a' Magyarok' történeteiben is. Ő néki tehát már léteztek Magyar Aeneás, Magyar Numa, Magyar Scipio, 's ki tudhatja, gondolatjaiban még hány Római vitézek, tudósok, költők, vagy talán már minnyásjan is. Az össze-hasonlítás, tudnivaló, mindég sántikál. Mit nem tekintvén is; azért, hogy egyikik vagy másik Magyar hasonló, vagy ugyan azon dolgot vitt véghez, valamely más nemzetű jeles férjűával; még nem mondhatni-ót ennek a' férjűának. A' történetek' mesején nem fordulhat elő semmi oly új eset, mely már valamikor vagy éppén úgy, vagy csak hasonlólag meg nem történt volna. De mit is vágyunk hőseinket, tudósainkat, művészeket idegen nemzetű jeles emberek' ne-
F. M. Or. Múrcsa 4. Negyed. 1825.

vén titulálni! holott több bücsületére válik nemzetünknek oly ritka férfiakat mutathatni, kik egészen eredeti Magyar karakterűek, nemökben egyetlenek, minden más nemzetűektől végtelenül különbözök, tetteiken, írásaikon, műveiken, a Magyar nemzetiség bélyegét ragyogtatók, és éppen azért Római, Görög, Francia, Német hőssel, tudóssal, művészszel össze sem hasonlítandók. Azomban, P. Úr' buzgódsága még nem megy annyira, mint azoké, kik egy Magyar költőben nem elégszenek-meg, ugyan annyi, az az: egy Római költőt feltalálni; hanem látnak benne kettőt, hármat is: a' mit a' Rec. valóban megtérténtnek lenni tud Csokonaival. Ezt a' derék Magyar költőt sir-írása Virgílinek, Horátznak, Ovidnak nevezi, állítván; hogy ezek feküsznek ott eltemetve benne, egyben. 1814-ben vala, midőn a' Rec. Debreczenben időzván, elvezetteté magát abba a' temetőbe, mellyben nyugszik Csokonay. Sirját egy nagy fekete fa-tábla mutatta-meg, mellyen a' miket bevésve talál, pergaménjára híven leírta és itten közli:

Hic jacent

Ovidius, Virgilius, Horatius,

In MICHAELE V. CSOKONAI

Cum viveret uniti, cum mortuus sepulti;

Cujus si studia quaeras,

Erat ornamentum Doctrinarum,

Decus Rei Patriae Literariae,

Gloria Parnassi Hungarici,

Exemplum Ingenii ultra setatem capacis.

Si Mores,

Blandus sine adulatione,

Aequus sine duritate,

Delectans sine vanitate.

Exspiravit anno aetatis XXXI.

quem

Si ex prudentia operibusque aestimas,

Saeculum vixisse dicas,

Laetus et vividus

Vivens poetae, mortuus Christiani more;

Datus literis Hungaricis brevi solatio,

Ereptus perpetuo damno,

Dignus immortalitate.

At eum exstitisse unquam

Hungari laetentur,

Occubuisse doleant.

Nat. Debrec. A. 1774. 14. Kal. Dec. Denat. 1805. 5. Kal. Febr.

Minő nagytűsok! minő kő-írási stílus a' Lászkókéhoz képest! Vallyon nem mosolyogna é a' külföldi tudós, a' Magyar költők vagy bajnokokra tett illetően emlék-írásokon? — Hanem ezeket csak melleleg említve. — Lássunk a' könyv' további vizsgálásához.

Az Ifjak' munkái oly rendel következnek egymás-után, hogy folyó és kötött beszéd mindenkor felváltva kerülnek. Minéműségükre nézve, tudnivaló: millyeket lehessen még csak magokat gyakorlóktól várni. Rec. sokkal szerényebbeknek is tartja azon esmérletlen Magyar Ifjakat, mint-sem feltenné rólok, hogy ők gyenge dolgozásaik Világ-éle terjesztésére vágytak volna; de minekutána P. Úr, leginkább ugyan saját szüleménys' kedvéért, ezt is eszközlötte, az Ifjak' neveit elhalgatni nem kellett vala. A' munkák' mekkoraságjokra nézve is az Innephez képest, P. Úr' hosszacska beszédénél cél-erányosabbak; mert egy egy csak ritkán foglal többet két lapnyi térnél. Egyéberánt mind P. Úr' hazafiúi' fíradozása az Ifjak körül, mind ezek' szorgalma és szép igyekezete dicséretre méltó. A' haza ezektől annál többet vár utóbb, mennél korábban látta dolgozásaik' zsengejét; P. Úrnak pedig köszönettel tartozik.

A' mennyi hely foglalnak e' könyv' eddig vizsgált részei mind-összesen; ugyan annyit, sőt többet fognak-el egy-magok azon kilenczven Jegyzések, mellyeket P. Úr saját beszéd-jére össze-dolgozott. Úgy is tekintí Rec. ezeket, mint a' mellyek Világ eleibe bocsátása P. Úrnak e' könyvével fő-célja volt; és mintha nem a' Jegyzések szerződtek volna a' textusért, hanem a' textus, sőt az egész könyv a' Jegyzésekért. Mert ezek a' beszéd' textusához képpeszt igen következetlen rend-szerben állanak; nem annyira lévén minnyájan jegyzések, mint inkább világosítások, szélesítések, bizonyítások. Kellott érezni a' helytelen viszonyt magának P. Úrnak is eleve: azért elő-szójában arra kéri az olvasót, hogy a' Jegyzéseket ne olvassa a' textushoz, az ebben kijelelt számok' fordultával nyomban, — mint pedig az értelmes olvasás' methodusa magával hozná; — hanem olvassa-meg elsőben a' beszédet külön, úgy szután a' reá tett Jegyzéseket is külön. Azomban, hogy ezen széles olvasottságot és nyelvek-értését trombitáló jegyzések nem csupa könyv-felidőzés és tudományosság' kirakodása, hanem hogy hasznos és intereszsazás tárgyakat is közölnek, annak bebizonyítására szóljanak a' belőlök ide kirottak:

4-dik *Jegyzés.* *Hallatszik:* „Ezen szót sokan így írják *hallatszik*: de vélekedésem szerint hibásan; mert ebből van össze húzva *hallatozik*, és így tz-vel kell írni, „s az olvasó-
„nak ezt nem egy betűnek, c-nek, hanem kettőnek t és z-nek kell olvasni. Így kell ebben is *látom*, és ezekben is *játsom*, *tetsom*, *mettem* 's a' t. mellyeknek helyes írodásokat
„bár csak valamely tudós hazafi világosságra hozná.“

12-dik *Jegyzés.* „Az itt mondottaknak (arról, hogy a' Magyar nyelv nem szűk)
„megbizonyítására legyen példa, és elég a' Debreczeni Gramatikából vett következő mon-
„dás, a' benne lévő szóknak im' ennyiféle elrakattatásokkal:

„Kiviszem a' kulcsot a' házból.
„Ki a' kulcsot viszem a' házból,
„Ki a' kulcsot a' házból viszem,
„Ki a' házból viszem a' kulcsot,
„Kiviszem a' házból a' kulcsot,
„Ki a' házból a' kulcsot viszem.

„Viszem-ki a' kulcsot a' házból,
„Viszem a' kulcsot-ki a' házból,

„Viszem a' kulcsot a' házból ki,
 „Viszem-ki a' házból a' kulcsot,
 „Viszem a' házból ki a' kulcsot,
 „Viszem a' házból a' kulcsot ki.

„A' kulcsot kiviszem a' házból,
 „A' kulcsot viszem-ki a' házból,
 „A' kulcsot a' házból kiviszem,
 „A' kulcsot a' házból viszem-ki,
 „A' kulcsot ki a' házból viszem,
 „A' kulcsot viszem a' házból ki.

„A' házból kiviszem a' kulcsot,
 „A' házból viszem-ki a' kulcsot,
 „A' házból a' kulcsot kiviszem,
 „A' házból a' kulcsot viszem-ki,
 „A' házból ki a' kulcsot viszem,
 „A' házból viszem a' kulcsot ki.

„Imé ezen négy (öt) szóból álló rövid mondást huszonnégyféleképpen lehet változtatni a' nélkül, hogy az által értelme csak legkisebbé is megváltozék. Próbálja ezt, — de még csak nem is meri, — akár a' Német, akár a' Francia 's t.“

16-dik *Jegyzés.* Azon állítás, hogy némely származtatásaink szinte végtelenek is, illy csudás példákkal világosították:

„Hová való multság tetszik? a' Bécsi,

„Hová való Császári multság tetszik? Bécsi.

„Hová való Császári játék-sáirai multság tetszik? a' Bécsi, 's így tovább. Minthogy ez olyan természetű, mint az e' ragasztékunk, nagyobb világosságnak okáért ide tevék ebből is egynehány példát:

„Kié ez a' könyv? A' Királyé,

„Ki fijáé ez a' könyv? A' Királyéé,

„Ki fija nevelőjéé ez a' könyv? A' Királyééé,

„Ki fija nevelője barátjáé ez a' könyv? A' Királynéééé,

„Ki fija nevelője barátja leányáé ez a' könyv? A' Királyééééé; 's így tovább. — A' rövidség, csak érthetlenséget ne okozzon, tökéletesség a' nyelvből; annak tartom tehát én is a' végzeteket a' miénkben, két vagy legfellyebb háromig, noha a' jó Magyar ül és jártas ész még tovább is megértendé.“

18-dik *Jegyzés.* P. Úra' mai korbéli főrangú Úrfinak magyarságát, *) elmésen szatirizálva, imígy rajzolja: „az illy elvetemedett Ifjú kásznyiban tartja a' forhemedlijét, halsz-

*) Hosszú magyarsággal folytatott beszélgetés közből a' Kedveskedő, Bécs, 1824. Sz. 29.

krágliját, strimnijét, mellette pedig a' stíblijét; fektetirozni tanul; dájtsot, ekosztét tanczol, gangonn ül, promenádén sétál; ha felnőt, kurmakher, később epuször; azután tíz óráig negligésben van; akkor néha gábelfrühstücköt eszik és magát tizenegyig asztüsz-tirozza, tizenkettőig langewájleja van, ezután vizitre megy, ott a' bilétet a' portirnak vagy kammerdinernek oda-adja, innen vagy dinére vagy traktörbe megy, ott kármenádlit gebackene Hendelt, szóst büfalamódit eszik; likört, Neszmilert 's Tokájert iszik, ebéd után sziesztét csinál, azután, ha van ekwipázsa, batárba vagy wurstliba fogat, vagy a' kurtót brittsel megnyergelteti, rajtpájtsit vesz a' kezébe, egy-két lanszádet csináltat az Englerderrel, 's azzal onkeljét trapban, a' tántját galopban 's kuzináját kariériben iberras-solja; velek egy kicsinyt, míg azok netzelnek, hákkoznak, strickelnek, 's másikat hul-latnak, discourál, sőt néha povedál is; ezután theátrombá megy loziba vagy parterre, 's ezt az első Aufzug után, ha a' darab fád, minden retürbilét nélkül ott hagyja, 's megy gezelsziba, szoaréba, tédánszánba, ott gefróneszt eszik, mandelmilket iszik, és magát a' konteszekkel, kúrt és jó képet csinálván nekik, amüzirozza; azután laternenpúbbal, néha flambóval is, kvártélyára kísérteti magát, ott szupirozik, és így végre lefekszik és alszik. O tempora! o mores! imé az egész 24 órából csak fekszik és alszik magyarul."

65-dik Jegyzés-ben Rec. nagyon intereszánának találta a' Magyar eleink' és Atilla' mocsokoltatásairól külföldiektől mondottakat. "Mivel (ugymond P. Úr,) a' Magyar nemzet' első idejében Német, Olasz, Francia és Görög-országokban sokat ragadozott, pusztított és kegyetlenkedett: ezért költenek reá ezen ellenségei között volt némelly Irók hamis cselekedeteket is, mint p. o. *Laugier* azt, hogy ember-húst evett és emberekkel áldozott volna; *Regino* azt, hogy ember-szívet különösen szeretett volna enni. Atilla, kitől legübbet szenvedett Olasz-ország, a' Velenceiektől ezt a' mocsok-nevet kapta: *figlio d'un Carne* (kutya' fija.) És ezt az oklatan köz-ember annyira betű szerint hiszi, hogy én a' csónakosom' fejébe be nem beszélhettem, Atillának kutyától lehetetlen volt nemzöttetését. Nem is csuda; mert ezt az ostoba ocsmány gondolatot 's hitet még egy emlék-össz-
töppel is, (kőből t. i. egy koronás aszszonyt a' rá-ágaskodó kutyával kifaragván,) táplálják. Már ez sok: de még sem volt elég a' Velencei kábaságnak. Ugyan is nem-hogy eldugták volna valahová ezt az ocsmányságot, de sőt inkább a' legvilágosabb 's legszen-tőbb helyükre, a' Szent Márk' temploma' tetejére helyeztették, és ott még ma is a' piszoktárról (kis-piacz) minden Magyar boszonködva-nemzet láthatja."

Az érdemes Olvasóhoz intézett Epilogusban végre megköszöni P. Úr neki, hogy könyvét általolvasta: a' mire amaz, ha szót fogadott az elő-szöbeli kérésnek, és a' beszédet elsőben magát, azután a' Jegyzések mellé megint, tehát kétszer megolvasta, érdemes is. Különösen pedig megköszöni, hogy az ő szegény munkáján figyelmét fűrésztotta; szeméit rontotta, és érette míg él, háladatosságát igéri!

Mind a' mollyeken kívül még általában, vontatós hosszú periódusaira, a' gondolatok erőltetett egymásból folyására, és az a'-nak gyakor előkerültére is barátságosan figyelmezteti P. Urat, Ú**ben folytatott Házi-nevelői hivatalában néhai Utób-járója, 's az által érdemeit megismérő Recenzense.

Edyi Illés Pál.

12.

Sz....gh Gusztáv Úrnak 1823-ikban Olasz-oroszági útazása' alkalmával a' Szép-
műveket érdeklő tárgyról tett és feljegyzett

É s z r e v é t e l e i. *)

Florenziában, Olasz-oroszának ezen valóságos Athenéjében léptem először a' Szép-
művek' szenthelyébe. A' Miv-galleriába jöttömkor tudtomra adá vezetőm, hogy itt mind
régi, mind új kép-faragásokat, és a' leghíresebb festők' remek-munkáit fogom meglátni.

Canova' márványból faragott *Vénusca* ötle először is szemembe. Előtti képzeletem
ezen Isten-aszszony-szoborban egy halhatatlan természet kolozsális mértékben játsza előm-
be, de minő nagy lett csudálkozásom, midőn a' kolosz helyett egy 16 esztendő's leánya'
szobrát találtam; elhültem egyszer'smind ezen híres miv' első látásának belsőmben érzett
csékély bényomásán. Első elandalodásomban jobbra balra tekingeték, hogy vallyon két
utazó társaimon micsoda érzéseket tapasztalok; de ezeket úgy találtam az Isten-aszszony
előtt állani, valamint egy szekrény előtt, mellynek kinyitására kulcsok nincsen. Társaim
nem igen kedvező recenziókat tettek, kivált a' lábak, és czombok felett; amazokat na-
gyoknak, a' czombokat pedig nem elegendő izmosoknak találták.

Ezen érzékenység mellett távol volt tőlem viseletem' okának valóságos értelme, és
azt, a' helyett hogy magamban keresném, a' szoborban iparkodtam fellelni. Végre ezen
Vénuszt Canova' legcsékélyebb mivének lenni itéltem, és hogy a' Medicei ezt sokkal fel-
lyebb haladván, a' régi művek a' mostanin vett tökéletes győzedelmén nem is kételkedtem.

De ki írhatja-le új csudálkozásomat, midőn a' *Medicei Vénuszt* még inkább nem tetsze-
Ezen szobor a' természetes nagyságon alól vagon, és benne egy elenyészett originálisnak,
sorstól, s időtől megrongált copiját véltem. A' márvány barnás, az eltüredezett részet-
ket figyelemmel megtekintvén, több helyeken összeraggatva lehet látni. Hijjában tekintém

*) Csak az. a' művek értelme már bennünk kifejtődte vagon, éhbet, és az ő valóságos léteitlen jelenhetik-meg előtünk,
ezen elől csapán azaz tárgyról tudhatunk megállhat ítéletet tenni, mellyeknek helyes, szép, magához vonzó, vagy
pedig ezáltal ellenkező léte nem csak hogy élménikkel megfoghatóak, hanem hogy azokat mért ilyennek, vagy ama-
lyannak találtuk, okát azó vagy inkább ítéletekben másokkal is közölhetjük. Sz...gh Úrnak is Vicenszban, a' maga val-
lomása szerint, az említett okból nem Palládiónak építő-mesteregei, hanem Veronese Pálnak a' *Héram St. Királyo-
kat* képez festése figyelmet, és a' *Gyermek-krisztus*nak gyönyörű test-alkotás, lábainak a' csodálásra csapdás
nyújtás legcsékély érczéletet perjeszhetik. Barctónak ezen útazásbeli észrevételét azért találtam helyesnek az olyasó kö-
nyvvel küldeni, hogy először: világossá tegyen némellyek elől azaz csékély érczélet' okát, mellyet a' vagy ama'
tárgy' megtekintésével érczék, holott művek ugyan azon tárgy' szemlélésével ércz ragadták; másodszor: hogy a' művek'
teremtésben nem vérszalottak, magis leljenek, ha valamilyen remeknél érczességükben a' reménytel bényomást nem ércz-
nek. Várják örczélémmel azon ítélt, mellyben a' nagyobb értelemmel, érczességükben a' bényomások érczevhe-
tők, és magokkal ragadóbbak lennek.

azt minden oldalról, minden részéről a viláosságnak, de benne semmit sem leltem, a mi várakozásomnak megfelelő lehetett volna.

Vallyon mi volt tehát az oka különös-létemnek? talán kimiveletlenségem? talán a Szép-művek iránt érzéketlenségem? okvetetlenül azt se nem valhatom, se nem tagadhatom, annál is inkább ezen környülfállásokban, mert már talán ekkor is nem sokkal kevesebb képzeletem yala a művek eránt több más útazóknál, kik első alkalmatossággal éppen oly tévovázatban voltak valamint én, még is elragattatásokról egy temérdek, és felkiáltás jelekkel gazdagon megrakott Értekezéseket irtak.

Tehát minek híjjánosságában szenvedtem vallyon? rövideden megvallom — *önön-magam szemlélese' értelmével* éppen nem bírtam. Az *izlés* valóban nem a *Szép' képzeletén*, hanem annak a *természetben*, és *művekben helyhezteteti szemlélésén*, és *tanulásán* lehet csak tökéletes. Ezen valóságos izlést más több műv-tárgyakban nem annyira ugyan, de a kép-faragásában egészen elszorgalmatlanítottam. De vallyon hol is művelhettem volna ki, kivált a mi a meztelen szépséget illeti, izlésemet. Ithon egyedül félénken befedett, és csámpás szentek, 's angyalok, vagy pedig más az izlés ellen öltözködött emberek eleibe vezetett engemet ezen műv. Az ábrázat', kezek', 's lábak' legközsőségesebb környületi csupán azon tárgyak, mellyeket látnom lehetett, többi tárgyak csak a takarót, tehát nem magát az embert, adhatták előmbé. A ruházat leginkább a nő-nem' meztelen természetének kontúrjait eltakarja előlünk, mellyekben a test-alkotások egészenen más formákat kapnak. Tekintsük-meg csak a szűk csípőket, a derekat természet ellen összeszorongató fűzött vállakat, nem léssen csuda, ha előbb illy erőltetett originálisoktól elcsábítottván, a testet képző-műv azután nem elég karcsúnak, a lábak nem picinyeknek, a csombok nem elég izmosoknak tetszenek; nem léssen csuda, hogy ha valamely régiség előtt megályán, azon egészen idegen, és előbbeni képselődéseinkkel meg nem egyező tárgyakra akadunk.

Én ugyan ifjabb koromban Canovától készitetett *Kristina Hercegné-asszony' temetkező alkotmányát* láttam, de a műv' valóságát meg nem foghattam; későbbben Lembergben *Thorvaldsonnak egy Basrelief munkáját* tanultam megismerni. De a Basreliefeket inkább képzeteknek, hogy-szem faragásoknak lehet tekintenünk; így tehát természetes következés volt az, hogy én a két Isten-asszony-szobor eleibe, mi a meztelen test' szépségét illeti, ki nem fejlődött értelemmel jöttem, miképpen tudhattam volna tehát azoknak isteni formáztatjait tellyes valóságjokban elmémmel megfogni?

Hogy az emint előhozott okból eredett légyen érzékellenségem *Niobe' szobra* előtt megvalóságosodott, ámbár még itt is távol voltam ezen műv' tellyes értésétől. De mivel itt, egy felruházott szobornak karakteri kifejődését kellett megítélnem, a mihez már elegendőképpen elvoltam készülve, Niobe volt tehát az első régiség, melly bennem a megkívántató érzékenységet felébresztette.

Mihént Rómának Sz. Péter nevü templomában léptem, azonnal Angeló Mihálynak a meghalt *Krisztusi ülőben tartó Mária*ja tűne szemembe, ezen valóságos isteni szépségü ábrázat egész figyelmemet magára is vonta; de mivel elején csupán az ábrázatok, és ruházatok eránt bírtam üelő értelemmel, azért ezen művnél tovább nem mulatván, XIII-ik Kelemen Pápa' temetkező alkotmányához siettem. Canova ezen remek-munkájában kezdet-

tem a faragás' mivész-hatalmát előszűr is érzeni. Az álatok képzetének mestersége a két oroszlyanokban legfőbb lépcsőjét érte-el. Itélje bár Cephalides a' vallást képző figurát otrombának, és a' megfordított szövétnekkel álló angyalt szerencsétlenül készült'nek, én az első valóban felségesnek, a' másodikat pedig magával ragadónak találtam; ha bár Gótlével megvallom, hogy az egészet képző idea nem a' legáltalhatóbb együtt függésben legyen is, de rajta a' tárgyak a' szemnek még is egy tökéletes remeket, és egy kellemetes egészet mutatnak.

Sz. Péter' templomából a' Vatikánba mentem, midőn a' Muzéomnak egyik szálájából a' másikba tévedeznék, figyelmetem egy kimondhatatlan szépségű Apolló-fő vonta magára, ezt *Vatikáninak* véltem, de eltöredezett karjai megbizonyíták tévedésemet; a' mellék szobában láttam *Canovának* úgy nevezett *Studiumjait*. Végre a' *Vatikáni Apolló*, és *Laokon*; a' *Capitolium* Muzéomában pedig *Vénusz*, és a' *haladóktól Kűszködd* *) szobrai előtt szerencsém lehetett állani. Mit érzettem a' kép-faragási művészségnek ezen legfelségesebb remek-munkái' szemlélésénél, le nem írhatom; mivel a' nélkül, hogy érzékenységeiről számot tudna adni az ember, *legfelségesebb lelkesedésben magán-túl ragattatik, és érzékenysége' üszsze szorultában értelme tévővázaitba jön.*

A' *Vatikáni Apollóban* és a' *Kapitoliumi Vénuszban* a' régi művészeknek nem csak ezen *Istenségnek tulajdon karakterjekeit*, hanem a' *hím, és nő-szépségeknek legfelségesebb ideáljait* kellett előnkben adni. A' középszerű művész talán megelégedett volna *karaktart a' tettel; szépséget pedig csupán formával kinyomozni*; de ezen remek-munkák' szép gyűzedelme abban áll, hogy a' művészek olly tetteket választának: a' mellyek azonkívül hogy ezen *Istenségeknek tulajdon karakterjekeit legmagosabb fénybe helyeztetik, egyszerre azoknak értelmökkel a' szépség' bájait, és fogantatját a' nemek' tulajdonságaiba felemelik. — Apollóban a' legfelségesebb értelemben adatik elő a' *Cyodszedelm*: a' nyilazó Isten' ábrázatján egy könnyű harag leng' — mindent látva tekint azon tájra, hol nyilai halált, 's kárhozatot okoznak — szemében és hoinlokán a' diszalom' büszke' érzése festetik. — A' *szépség', és szerelm' Isten-asszonya* ellenben *magáhot vonzó szemérmében* van előadva: elpirúlva igyekszik mind a' két kezével női kellemeit a' néző elől elrejteni, és ezen tett által *éppen azon érzékenységet gerjeszt-fel bennünk, mellyeknek tudniillik ő, mind testi, mind szellemi telyes létében, valóságos képzete.**

Ha én az első benyomásnak, a' mi ilyenekben ugyan csak a' dolgot mindenkor elválasztja, hihetek; tehát azon felyebb említett töredezett karú Apolló-fő, a' *mi a' formát illeti*, valóban szebb mint a' *Vatikániumié*, — egy szóval szebb férfiű főt annál még nem láttam — de ellenben a' *Vatikániumi Apolló* ábrázataja hasonlíthatatlanul többet jelent; a' mit ezen legnevezetesebbet találtam, az, az *Istenség' legfelségesebb kinyomozatja*. Ehez hasonlót sem egy régi, sem pedig egy mostani művész sem mutathat elő. — *Rapháel, és Angelo* Istenségei éppen más formák, az az: mint a' keresztény vallás maga, inkább *szellemiek*.

Laokon *groupejének* **) egész kiterjedése a' *hígyóval való küszköddésnek, és a' mardosáttól igyeksző megmenetődés' hasztalan törekedésének szempillantatjából képzelteik; ezen képzetből fejtegeti magát ki a' valóságos előadás, és a' mardosás' fogantatja. Laokon (13 atya) az öt' mar-*

*) Gladiátor.

**) *Engedelmet kér, ezen Értékcsatát kövölő, hogy magyarul egy szíval át nem tudja tenni.*

dosó kigyót mind két karjaival igyekszik magától elfaszítani, szörnyű kint jelentős ábrázatját az eget felé fordítja — hasát pedig rész-szerént fájdalomtól, rész-szerént azt belsőképpen meggyőzni akaró erejéből bészívja; az idősebbik fiu, egy más kigyótól mardostván, félelemmel, és fájdalommal segedelemért kiáltoz az atyához; a fiatalabbik pedig, a ki még nincsen megmerva, csak a kigyótól körültekintve, magát megszabadítani igyekszik, és részt-vétellel tekint az atyára, kinek kinjai benne szörnyű fájdalmakat szülnék.

A fiú érzékenységgel egybe-kapcsolt fájdalomnak ezen képzete úmbár milly' megillető legyen is, azért éppen nem kell gondolnunk, hogy borzadozást, vagy iszonyatot támasztana bennünk. A fájdalom', és emésztődés' felülhaladó erejét sehol sem lehet rajta észre venni, ellenben az indulat' hatalma mindenhol küszködik a fájdalom' érzésével, de ezen küszködés is a nélkül, hogy az élet' mély nyugalalmát megháborítaná, csak külsőképpen látható, és így bennünk ugyan olyan fogatot szül, valamint a jó Tragédia, a mely Schiller' szava után midőn a nézőt érzékenységében össze zázza, egyszer'smind fel is emelje.

Ha bár milly' tökéletes, és hasonlíthatatlan legyen is *Laokön' csoportja*, de engem' a *haldokló Gladiátor* sokkal jobban érdekelt, és érzékenységem' belsejéhez jutott. Ebben egy képzetet szemléltem, mely, a mi a tárgyati illeti, oly emberi igazságos, egyszerű; és felséges is egyszer'smind, hogy az bennem egy elmulthatatlan emlékezetet hagyva viszza. *Mi is emelheti feljebb a valóságos katonai lelket, mint a szabad házáért magát feláldozó hős halálának felséges színpillantaja? A vitéz melyjén megsebesítve fekszik páisán — még in-csős jobbára támaszkodik ugyan, de gyengén, mivel össze-rogyásban van — haldoklását se fájdalom, se félelem meg nem undokítja — nyájassan elszunnyod, mivel lelke által-repül az Elfisiom' hőseihez. Az édes lelkesedéstől magamon-túl ragattatván ezen hívtől el nem távozhattam, mivel előttem volt az emberi halálnak egyetlen egy felséges képzete, a' szabad halál' kötelessége, a' halál' a' győzelemben. — Ezen érzékenységeimet oly mélyen, és hatalmasan érdekő mívet a' haldokló Gladiátor névvel undokították-meg. Ezen hőst rabszolgának, a' durva nép' multságára felkonczoltatott rabszolgának tartani — ezen felséges képzetnek oly alacsony értelmet tulajdonítani, bizonyára egyedül a' magas lelkesedést nem érző Olasz nép lehetett képes!*

Így minekutánna a' kép-faragáshoz értő kedv' bennem lassan lassan érní kezdett volna, Nápolyba útaztam, hol engem' ezen tekintetben gazdag örömek' vártak. — A' Villarcále' közepén álló *Farnészi-bika Arisztidész, Venus Victrix*, és a' tudományok' Muzéomában a' *Farnészi Herkulész* csudálkozásra ragadtak. Ellenben a' két *Ballü* (atyát, és fiút) *képző híres lovagló szobrokban* én kevés nevezetést találtam, a' szobrok semmi nevezetes tettet nem jelentenek — a' formának szépségét egyedül talán a' műben járatosabbak értik. De annál jobban tetszett *Bakhus' és Szilén' csoportja*. — Szilén vállán hordozza a' bor' kis Istenét, ki enyelegve Szilén' torkosságát egy szőlő-firtel nyöveszti a' nélkül, hogy a' firtelt néki oda nyújtáná. Az enyelgő tulajdonság, és a' Szilén' hi nem elégített kíváncsiságában ártatlan gyönyörködés igen karakteri nyomzatokban látszatnak a' kis Bakhusz' ábrázatján. Ezen csoportjében azt találtam, hogy ezen műv' a' régiek között, a' mi mostani izlésünkkel legközelebb állana.

Sancta Maria de la Porta kápolnájában *Corradinnak* két munkáira találtam. Egyik képzí a' szemérmét. Ez egy vizes lepelen béburkolt leány, kinn a' fedezeten által is a' mezítelen *F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825.*

ien test formának minden környületi látszatnak. A' második a' *világ' kényein győzedelmességét* személyesíti: ez egy mesterségesen készült hálóból magát kifejtetgető férjfiat képez. Ezen mivék engem' magokhoz vontak, mivel láthattam benne, *miképpen kellessék a' műveknek, hogy észre vehető és örökös legyen, a' kimiveltetés' alkalmával a' tárgyak' észsze-szerkezetetésénél végtéré a' szokatlant, és különöst is segítségül venni.*

Ez mind meglehet, mivel ez az emberi szellemnek véghetetlen kifejtődése' természetében áll. De miképpen lehessen undok természetű képzeteket szenvedni, érettek felelni? még nem foghatom, mint p. o. ugyan azon kápolnában mutatódik egy vizes gyolcsban béburkolt meghalt *Krisztus*. A' képzét valóban irtóztató; látása új emlékezetbe hozta a' Florencziai Galleriában látott *megnyízott Marsidst*, a' kinek irtóztató átálatossága felől vezetőírmel sokat feleselődtem. *Ha a' mív szép akar maradni, és önnön-magától nem akar megsemmisitetni, úgy annak nem lehet, nem is szabad kiválthéppen plastica tárgyakkban a' szép-mívvei éppen ellenkező ílésben megjelenni, a' melly ha még oly tökéletes természetű valóságban adatik is elő, kedvetlenséget okoz. El sem is lehet gondolni, miképpen vetemedhetik egy igaz ílésű, és a' szépség' ideálját értő mívész oly tárgyazatokra, mellyek semmiképpen nem gyönyörküdethetnek.*

Vissza utazásom' alkalmatosságával el nem másaszthattam Florencziában ez előtt bennem semmi különös érzékenységet sem szült mív-darabokat azon okból is megtekintemem, hogy vallyon a' tágasabb tapasztalás ílésemet megjobbitotta é vagy nem? valóban a' Medicei Mauzoleomban feltalálható mív-kincs mostan sokkal nagyobb gyönyörűséget okozott bennem, kivált *Niobe*, és a' *Canova' Vénusza* egészen más formákban jelentek-meg előttem. Az elsőnél nem győztem elegendőképpen csudálni a' legfiatalabb leánykát, a' ki megrettenvé az anyához szalad, ott oltalmat és bátorságot keresvén, az anya' karjai közé feltörekszik. *Annyi mosdulat; úgy szólván annyi villám sebesség, mennyi' ezen élet nélkül való kőben látszatik, álmélkodást okoz — Canova' Vénusza a' régiség' leképzetében egy legnevezetesebb tárgy. Ilyen forma képzetek, majd egyet sem kivéve, mellyeket már láttam, vagy álva, vagy guggolva keresik azt kezeikkel a' néző' szemei elől elrejtetni, a' mit megtölt az illendőség látni. De Canováé egészen másképp vagyon alkotva; a' Vénusz tudniillik a' szálában érőnek beléptén megrezzenni látszatik — fejét arra veti — leány-módra magát észsze vonja, és egy lepellel említi, 's teste' alsóbb részeit befedni igyeckszik. A' Medicei Vénusz ellenben most sem szült bennem semmi indulatot, és ha ezen mív valóban az O-világ' remekjei közé tartoznék (mellyekhez út' a' dologhoz értők valóban számlálják) akkor én magam' türedelemmel megfeddeni engedem, hogy ezen mívét még mostan is csupán profánusi szemmel néztem-meg.*

Továbbá láttam ugyan még több kép-faragásokat, de ezen észsze-szorított értekezelseiben azokról halgatnom kellett, mostan egyedül ezen mívésztségben híressé lett Olaszokról tézsek egy rövid emlékezetet: *Corradin* és *Bologna János* nekem jobban tetszenek mint *Cellini*, legjobban pedig *Canova*, ez kétség kívül az első kép-faragója Olasz-országnak. Mi a' szépséget, a' kimondhatatlan kellemetességet, a' formának hegyét illeti, *Canova a' mívésztség' felsőségében ragyog*, de hogy talán hasonló szerencsés lehetne, mi a' nagyot, hatalmat, és ítséget illeti, *Angelónak, és Rapháelnek erejével* nem bírn. Milyen egyzetetésben álljon *Canova Thorvaldsunnal* ki nem nyomozhattam, mivel ennek mív-helyét meg nem látogathattam.

Önnön magam szemlése' értelmével nem bírván a kép-faragás' tartományában kevés tapasztalásokat szerezhettem, de annál az elmét, és szívet gyönyörködtetőbb érzések lelkesítették a' festésben. Ezen nemét a' művek ifjú koromtól már kedveltem, millyen kellemek bájoltak tehát meg egyszerre, midőn legelőbbazár Florencziában Pitti' palotájába léptem. Ezen épületnek magas, világos, pompás szaláiban mennyei sugárzatban találtam minden nemzet, és idő leghiresebb festőinek legnevezetesebb munkáit. Valósággal mondhatom, hogy a' palota' külső készüllete a' kincs' belsejével vetélkedik. Érzékenységeimet a' teméndek fény, szépség, a' legfelsőbb álmélkodásba' ragatták, de természet-szerént, mivel ezen remek-tárgyak között egyet sem akartam személtetlenül hagyni, elmém zavarodásba jött, 's így egyet sem tekinthettem meg fürkésző szemmel. Ily környüállásokban a' megítélésre kívántató mértéket elvesztvén, 's a' tárgyaknak mennyisége örvénytől elragattatván; függetlenségemmel többé nem bírtam, észre vévén ezt vezetőm, rajtam segíteni akarván, *Rapháel Madonna della Sediciájához* vezetett; ebben láttam ezen mívész' első, és legszebb munkáját. Kinek szerencséje volt ezen Madonnát látni, észre vehette benne a' *Menny-királynéjének tükéletes fény-sugárzatját*: mennyi szeretettel hajtja-le csillámoló fejét ölében ülő Isteni hára; minő gyermeki kedvvel tekint fel rája a' mellette álló *János*, csupán a' *kicsiny Krisztus-Isten-én* magával beledugva minden részvétel nélkül, de mennyei nyugodalommal, és tisztasággal ül, 's tekint-ki a' képzetből. — Által-ellenben a' most említett Madonától függ *Szent Anna' látogatása* ugyan azon mívész-től. Mária az ölében nyugvó Krisztust karjaira vévén felkelve fogadja a' közeledő szentet, ez mutató ujjával nyúl a' gyermekhez, ki hirtelen hozzája fordul, megesméri, és hozzája szól. Vallyon magában a' képzetben vagyon e, vagy csak talán én láttam azt benne? — elég az, hogy valamint Göthe *Vatikáni Apollóban* az *örökös fiataliságot* vette észre, úgy én is a' *Szent Anna' látogatása* képzetében *örökös istenesedére* találtam.

Mivel ezen két mív-darabokban úgy szólván, semmi másót felül nem haladható szépségre találtam, nem csuda tehát, hogy *Corregiának*, és *Tianniak Madonnájában* olyan egészen elkészült, és földet haladó szépséget nem láttam, és hogy *Rubens Madonnájában* csak egy közönséges Flandriai polgár-aszszonyt szemlélttem.

De nem kell azt vélni, hogy én Rubens' becsét meg nem eszmerném, ellenben Rapháel után ötet tartom első mívésznek. Rubens, a' mi a' szépség' ideáljához törekvés *felmékelődést*, és 'az Isteni természet' ideálitását illeti, Rapháel után áll, de *óriási fantáziáját*, és *képső-erejét* csudállani lehet; a' mív-értékében pedig Rapháel ötet felül nem haladja. Én tőle láttam külömbféle tárgyakat, vallásbéli, és történet-darabokat, vidék-festéseket, allegoriákat; valóban mind költői erővel bírnak, és a' nézőt magokhoz ragadják.

Rubens' munkái közöttül egyet említek, a' melly tulajdonsága, és karakteri festése miatt leginkább megtetsze: allegorikai értelme szerént a' had' szerenésatlenségét adja elő. A' képzetnek elején áll egy koronázott aszszony (nyilván a' *békétlenség' királynéja*) egék felé nyújtott karokkal a' nyomorúságot látszatik' onnét levarázsolni, — középbén láthatni egy véres kardot villogtató előre rohanó katonát, kit hitvese', és gyermekei' utánna nyújtózó karjai híjjában igyekezzenek vissza tartóztatni, mert ötet a' *harag' és bosszú' furiái* magokkal ragadják; hátul városok, faluk égnék; a' füst, és nyomorúság komorrá teszük a' levegőt, minden tárgyak vad-mozdulatban, szaladásban, és csudálatoskodásban vannak. Én

ezen képzet előtt megborzadtam, és mintegy engem' illető szerencsétlenségtől megfélemlertem.

Europának ezen leg-gazdagabb festések' galleriájában első pillantattal észre vettem, hogy az első benyomást okozó tárgyak' szemlélésével lehetetlen légyen a' művészek', és a' különbözőféle festő-oskolák között karakterizáló hasonlításokat tenni, ez csupán a' gyakortabbi egymástól függő, és mélyen belátható tanulástól függ. A' mi Dél, és Éjszak-Európai festés, vagy az úgy nevezett Olasz, és Alsó Német-országi festés-oskolák között fenn-álló különbséget illeti, azt állíthatom, hogy az elsőnek karaktere a' szépség' ideája, és ezen ideáknak leképezése, másodiknak pedig a' természeti valóságnak jeles kinyomozása.

Rómában Angelónak a' Sikstusz kápolnájában — Rapháelnek a' Vatikánban lévő *Freskó festésekre* egyedül akartam figyelmemet függeszteni, de mivel az időből kifogytam, akaratomat nem teljesíthettem. Angelónak utolsó ütlelete már maga egy *Divina Comodia* a' festés-művészen, valamint *Konstantin' üküzete* egy egész *Iűds*, a' többi között Rapháelnek egy közönségesen csudált munkáját: *Krisztus' síne változását* vettem tanulásom' tárgyául. — Ha ugyan csak a' festő a' művnek első kívánsága, az az: elő-adás' egyezete ellen (mint némellyek itélnek) *hőbódott is*, de én még is a' kép' első látásakor mindjárt a' festő' pártján voltam, mivel ő *hétsg kívül Krisztussal* is nem más akart, csak azt, a' mit már ő előtte *Homér Peleoszával — Ouzsián Fingájával, és Tassó Rinaldójával* tett. Ezen költők is előre több tetteket írnak-le a' tárgy' hőse felől, minnélőtte azt a' valóság munkában béleptették volna, és pedig oly tetteket, melyek csak akkor szálnak következéshet, ha már a' hős a' munkában megjelent; így akarták ők hőseiknek fel lépteket, és tetteik' következését fel-emelni; ugyan ezt akarta Rapháel is, és a' művnek spherájú szerént különbözőle módon kellett azt néki végben vinni. A' kép' elején a' hegy alatt látszik az őrdöngőssel való történet, ezzel akarta a' festeti *Messias' fel léptét megjelölni; ezzel akarta a' művés hősenek Isteni tulajdonságait hatalmassá tenni* — továbbá látni lehet a' beteg' meggyógyulásáért az Apostolokhoz folyamodó aszszonyokat, miképpen igazítatnak azoktól a' Krisztushoz — végre látjuk a' képben, a' világot a' rosztól felszabadítani jött Megváltót a' hegyről egék felé lengeni. Ezen ideában kitündöklik valóban az *összeszerakás' felséges egyezete*, és hogy a' művész igyekezett a' két egymáshoz tartozó tettek között a' külső együtt-függést fenntartani abból kitetszik, hogy a' veres-ruházatú Apostol' a' kép' közepére, az az a' Krisztusra felmutat.

Nápolyban igen kevés festett-művek vannak, a' többi között legjobb Dominichinótól a' *Jánvarius Temploma' belső fedezete*. Láttam ugyan még Florencziában — Bologniában, és Velenczében több festett-műveket, de ezen értekezés' rövidége nem engedí azoknak említését; egyedül még szabad légyen nekem az Olasz-festőkről tett ítéletemet a' következendőképpen elő adni.

Mivel én a' festésben az *összeszerakást*, és a' *szépség' formáját* leginkább tekintetben vettem, Rapháel tétét, ki valóban ezen tárgyakban a' többieket felől haladja, a' festők' *fejedelmének tartom*. Az ő képzeti mélyen vannak *kigondolva* ugyan, de még is könnyen érthetők; *egygyűk de felségesek-is* egyszer'smind; a' *hízelet' szépségéhez* oly tökéletességben mint ő, senki sem közelíthetett; az ő *Madonnái valamely kimagyarázhatatlan magassággal, mennyei szépséggel, és természettel bírnak; még a' ruházatjuk is az ideálok' világából vannak kihozva, és így a' művől sem az istenesedéshez-törhető felemelkedésben, sem pedig a' valóságra tekintő *szisztema-emlékezetben* fel nem háborítják.*

Egyenlő ugyan, de még is más természetű óriási szellemet Raphaél után, *Angeló Mádlynak* tulajdonítok. Ha bár Raphaélnek Madonnái az *egekhez ragadnak is*; de ellenben Angelónak *Krisztusa az utolsó ítéletben engem'* valóban *igen mélyen érdekelti*: az élők 's holtak Birája valami nagyot — hatalmast — félelmet — felségest — Istenit, és iszonyú erőt mutat, azért az ő munkáit, a' mi a' hatalmas következtetést illeti, másokéhoz hasonlóan nem lehet. Raphaélnek spherája *csak az Isten'-anyához hatott*; Angeló ellenben, ha bár nem könnyen is, még is *felgyömbös merészli magát emelni, ő remek-esztétjét az Isten-atyáig érinti.*

Corregio, és *Titian*, mivel én a' színezetet, és a' megvilágosítást, melly tárgyakban ők igen is jelessek, csak alsóbb érdemnek eszmérem. *Raphaél*, és *Angeló* után következnek, és mi a' *tűhéltetel szépséget, és az Istenég' képzetében a' forma' felsőségét* illeti, Raphaéltől messze maradnak. *Titian* a' *tárgyak' össze-rahásában, és a' rajzolatban járatosabb* ugyan *Corregionál*, ellenben ennek munkája valamely *különös, magas, hegyes és érthény tulajdonságot hordozván magán, a' nézőt elolvasztva magához vonja.*

Reni Guidó nem tartozik ugyan az első Olasz-festők közzé, de a' mi az ő tőle festett ábrázolatokat illeti, azoknak *gyönyörű létek mindegyik útjának ismében tűnnek, kár hogy mind egy formájúak, és a' Niobe' ábrázatajához mind igen hasonlók.*

Devinci Leonardónak láttam ugyan helyes munkáit, de remekjeit nem; tehát felőle ítélet tenni nem is tudhatok.

Közi Kiss Károly.

13.

Kasztanovicznál Horváth-országban 5000 főből álló Török-seregnek
1689-ik év' 29-ik Juliánán Gróf Draskovicz által történt megsemmisítése.

(*Bádeni Márk-gróf Lajos' eredeti irásaiból.*)

Még a' Cs. K. Armáda 1689-ikben a' Törökök ellen viseltendő hadra készülne, és magát a' *Duna'* partján össze-szedné, Musztafa Szácz Basa, mint Boszniai Helytartó, 1500 Jancsárok — 1000 Spahik' — és 2500 más össze-gyűlt fegyveresekből álló sereget szedett össze az *Unna'* jobb partján; Julius 29-ikén ezen sereggel Kasztanovicznál az említett folyón által ment, és a' falutól nem messze táborban szállott.

A' Horváth-országi Bán Musztafának mozgása felől jókor tudósításokat vett — és Draskovicz Gróftól — korának legnevezetesebb lovagnokját, 's egyszer'smind tapasztalt tábornokot 2200 kiválogatott lovasokból azon parancsolattal küldötte-el Musztafa ellen, hogy ennek az Országban rohanását mind addig meggátolná, míg több seregek segítségére me-

hetnek — Draskovicz 25-ikben egy erdőben Kasztanovicztól 3 mérföldnyire tábort ütött, a' honnét az ellenség' fekvése' kikémlése végett, külömbféle tájékokra több apró csapatokat kiküldött; de ezek a' nélkül, hogy az ellenségből legkissebbet-is észre-vehettek volna — mind vissza-tértek, a' Gróf tehát táborának a' Zeriniói térségre által-tevését az erdőben három napokig tartott nyugvása után eltökéllette. Draskovicz ugyan Mustafának holtétéről semmit sem tudott, de ellenben a' Basa sem hallott-valamit a' Gróf' közeledéséről.

Musztafa Kasztanoviczot elfoglalni, a' környéket elpusztítani ugyan szerette volna, de ezt addig nem tehette, — míg a' Cs. K. Ármádáról valami bizonyost nem hallana, elküldött tehát 250 embert a' táborból, oly parancsolattal, hogy azok a' Zerimon mezőn által a' környék' erdejében jussanak, azt kifürkészsék, és a' hegyekről a' Cs. K. Ármáda' fekvése felé vizsgálódjanak. Ezen Török csoport 29-ikben véletlenül az erdőből kiindult Draskoviczczal össze jött. — A' Gróf azonnal megtámadta a' Törököket, kiket rész-szerént össze vagdaltatott, rész-szerént pedig elfogattatott, a' széjjel szórt maradékot pedig a' Musztafa fő-seregétől egészen elszorította, mivel a' vigyázatlan ellenség a' nélkül, hogy az oldalak' védelméről gondolkodott volna, a' legjáratosabb úton előre nyomult, — a' Gróf pedig seregének mozgását apró csapatok által a' mellékes úton is jobbra 's balra takargatta. Az elfogattatott Törököktől megtudta Draskovicz, hogy tőle Musztafa csak három óra járásnyira egy rozszúl védett táborban gondatlanul heverne; minden idő vesztegetés nélkül, minek előtte a' széjjel szóratott egyes Törökök Musztafához jutnának és közeledéséről tudósítást adnának, Kasztanovicz felé indult.

Sebes vágatva megjelent Draskovicz Horvátaival a' megrémült Török tábor előtt — a' Spahik igyekeztek ugyan az első rohanatnak ellent-állni, hanem ők mindjárt hátra-vertettek — egy más Horvát csoport pedig az Unna' hidját elrontván, az ellenséget a' vizen által-meneteltől végképpen elzárta. — A' verekedés közönséges lett — Musztafa ugyan a' Jancsárokkal vitézül verekedett, de hijjában. Draskovicz a' lovasságtól megfosztatott gyalogságon keresztül tört, és egy óráig tartott öldöklés után mindeneket széjjel vert. — Az ellenség nagyobb része vagy össze vagdaltatott, vagy pedig az Unna' habjai közzé hanyatott. Az elkeseredett Horvátok csak a' Török fő-tiszteknek adtak kegyelmet, a' kik között maga Musztafa, és más két Bégek is voltak. Alig hogy 1000 szabadúlhatott-meg a' a' Törökök közzül, kik még a' hid' elromlása előtt a' túlpartra jutottak. — Draskovicz' vesztesége csak 100 holtakból és egynehány megsebesítettekből állott. — Az egész Török tábor — 11 zászlók — egynehány száz lovak, és más igen gazdag zakhmány lett a' győzedelem' bére.

Kiss K.

14.

A' világ' alkotmányáról egy lépéssel feljebb, mint Cartész, és Neuton.

(Eredeti Gondolat.)

1. Egy 24 óra alatt megfordúl körülünk a' nap, hód, és az egész csillagos Ég. Hogy ez a' körül-fordulás csak tünemény, 's oly szem-játék, mint mikor a' hajóban vedző vándornak nem az ő hajója, hanem a' parton lévő fák futni látszatnak, és hogy inkább a' mi földünk jár több bujdosó csillagokkal együtt a' nap körül: azt tartotta még a' Keresztény világ előtt 430 évvel élt Philolaus Pythagoricus nevű tudós, valamint Aristarchus és Nicetas — híres régi Philosophusok. Sőt a' Cícero bizonyítása szerint, Pythagoras tanítványainál későbbesek vala az a' vélekedés. Minekutánna pedig a' 16-ik században Kopérnik Miklós valószínű fogott hozzá azon felvételhez, 's a' szerént szerencsésen magyarázta az Ég' Föld' változásit: annyira felvette azt utánna a' tudós világ, hogy már ma le is neveltetnék talán, a' ki ellenkezőt találna állítani.

2. Ezen érdemben tett előmenetét a' tudósoknak én Első Lépésnek tartom — a' mennyiben t. i. nem annyira philosophált az ember, mint inkább tapogatva ment — egész a' ama' híres Cartészig, és nagy Neutonig.

3. E' volt t. i. a' kérdés: Megállapítva lévén az, hogy a' föld, valamint többi első rangú planeták, néki sorsosai, u. m. Mercurius, Venus, Mars, Jupiter, Szaturnus. — a' Nap körül; második rangúak pedig, millyenek a' Föld, Jupiter, 's Szaturnus' holdjai — amazok körül egy szünetlen forgolót járnak: mi oknál fogva járnak mind ezek úgy? — A' kérdés melleslegnek látszik első tekintetre; de ám itt az alap és az érdem! A' philosopháló ész ki nem álhata azt a' gyengeséget, hogy „miértre“ ne feleljen az ember. Úgy is csak vakoskodik, nem magyaráz, valameddig nem találhatja okát, módját a' dolognak. Találgatni kell hát és rajta-jenni.

4. Minekelőtte beljebb szóljak, ezeket jegyzem-meg előre!

Akár nap legyen, akár hold, akár föld, akármely nagy tökéletes formájú darabja a' világ mindenségének: én azt általjában csillagnak fogom nevezni; csillagok közül azt, melly körül mások járnak, székesnek (principale, vagy centrale sydus) és magát a' más körül-járót — drabantnak (planeta).

A' drabant járása két féle: egyik, melly szerént az, mintegy székér-kerek, forog ön' tengelye körül; a' másik, melly szerént távolról kerüli a' székesét — karikában haladván körülette. Az első forgásnak (motus vertiginis, vagy circa axem;) a' másodikat kerengésnek nevezem (motus in orbita.)

5. Már most így esik a' kérdés: Miért jár a' drabant a' székes körül, vagy is; miért forog, kereng a' csillag?

a) *Cartészként* azért, hogy mind a' székes, mind a' drabant a' világot elborító levegői tenger' örvényeiben (vortices) beléven merülve, úszik — azon forgó örvények' vezetőkéje szerint ragadtatván, mint a' viz' forgójában a' beleje hányt szálla, mely annál fogva forog is, kereng is.

b) *Newtonként* azért, hogy a' székes valami magához vonó erejével (attractio) magához rántja a' mellette egyenes lineában futni elindult drabantot. Ez hát két egymásnak felényire ellenző (sub angulo recto) aránynak kitétetve lévén, görbe útát kezd írni lefutásával a' székesse körül, 's úgy körülte kerengni.

6. Mind *Cartész*, mind *Newton* egy élesen belátó 's derék elméjű tudós. De ez a' másodikkal a' Physicában tapasztalás után való kiindultánál fogva érdemesebbnek ítélvén elnyelte fényét amannak annyira, hogy már jó darab időtől fogva csak *Newton* mellett állanak a' tudósok — *Cartész*' örvényeit megvetvén, sőt többnyire gúnyolván is. Kár pedig! Itt úgy kell tekinteni mind a' kettőt, mint nagyot — mint a' magassabbra felkellesült philosophicus Geniust, ki a' természet' szavát, járását tolmácsolni igyekszik, 's épen ezért felemelkedik a' csak apró darabokban okoskodni tudó emberek pór-népe felett, 's felemelkedvén, úgy néz szíjjel az egész nagy Mindenségen, hogy onnan adjon tónust azon említett kicsiny lelkeknek, kik úgy is csak arra születettek, hogy őtet tolmácsolják, de magoktól semmit se kezdjenek; — a' mint is ez valóban történt *Cartész* és *Newton*ra nézve.

Mind *Cartész*, mind *Newton*, *Kopernik* mellett maradván, a' csillagok járása' módját, 's a' szerint égi 's földi jelenéseket fejtegetni igyekszik. Mindkettő oly hypothesisist veszenfel, mely szerint legtöbbet 's legtermészetes'bb móddal magyarázhatson. Itt egyaránt van az érdem; mert a' hypothesisist nem a' tapasztalás szűli, hanem az ész. Egyaránt megvan a' fellengőség gyengeséggel együtt mindkettőjökben ez, hogy elmebeli törekedésével felmegy egész a' teremtés' tükáig. — *Newton* azzal, hogy Isten kezéből futamodásnak szöket minden égi golyóbist, mint valami lapdát; *Cartész* azzal, hogy Chaosból az égi golyóbisokat, 's a' temérdek örvényeket szemlátomást teremteti. Azonban mindkettő abban fogyatékony, hogy a' világ' alkotmányát egyaránt tökéletlenül hadja: az egyik annak benézésére megnyitja az ajtót, de nem tudja bezárni, (*Newton*) a' másik bezárná, de nem tudja megnyitni. (*Cartész*.)

7. Mindkettő Systemájának tökéletlen volta különösen.

a) *Cartész*. Honnan kerekedik elő a' sok örvény a' világban, és hová, vagy hol végződik — mitsoda rendtartás alatt megy véghez — hogyan bír a' temérdek világok' forgatásával? — arról nem ad számot *Cartész*; holott ez megkívántatik egy valódi systemától. Isten bele hozni illenbe, annyit tesz, mint semmit okoskodni. Ha Isten teremtette a' materiát, 's adott neki mozgást még pedig kettőt: mindegy volt ezt a' rendet is beleje adni a' világnak, melyben most van; és akkor mire való a' sok örvény — mire a' mesterséges ábrándozás? — Csak ne fogott volna hozzá *Cartész* a' Cosmogoniához; mert ez mindenkor rosszszál sül-ki az embernek! Meglátjuk pedig, hogy *Newton* is ez örvényben vész-el.

Nagyon feiséges ész-fogás ez azonban *Cartész*től, hogy ő, minelőtte maga álló gázokként képzelné a' nagy testi világot: előre képzelt egy végtelen levegői folyó *Oceánt*, melynek számtalan örvényeiben utóbb úszna osztán a' sok ezer golyóbis — mint meg an-

ryi alma egy duzzadó víz' hullámin. De ily könnyedére játékos szél-tenger örvényeitől hogyan magyarázhatni az esztendők' ezereit felhaladó rendtartást a' világban és az állandóságot, — mellynek pedig az asztronómiai vizsgálatok majd csak nem 3000 esztendőfőtől fogva szüntelen tanúji?! külömben, ha ezt ki lehet vinni: magam is vágyok ilyen gondolatra.

b) 8. *Newton*' Theoriájában még több a' hiány. Ez is Isten' segedelmével viszi-ki felét a' nehézségnek. Hogy a' drabant mehessen: Istennek kellett indítani, és hogy vég nélkül el ne menjen, körül-kanyarodni a' drabantnak a' székes körül — de már azt nem tudom, azért e, hogy a' székes által félre-rántott (attractio) vagy azért, hogy magától húzott oda; (gravitatio) mert ez máj napig sincs meghatározva *Newton*éknál, noha 100-ik év múlik már. Ha magától: mire való volt az a' véghetetlenbe elfutamítottó, drabant' természeté' arányával ellenző — és így azon egy testben nagy képtelenség nélkül meg-nem férhető — indítás? Ha ez Istentől van: akkor amaz is attól. Isten hát kettő helyett inkább egyet csinált volna — azt t. i. hogy a' drabánt kerengjen székes körül minden további czeremonia nélkül. Ha pedig székes által rántatik vissza a' drabant: úgy szegény drabant minden erejétől, minden magatólságtól (*Selbstständigkeit*) megfosztatván holtan marad minden activitás nélkül, mint a' *Theologusoknál* a' *Bűnös ember*. Valóban vastag ész-fogás a' testek' országáról! — talán innen kerekedett (és innen) az a' veszedelmes dogma a' *Physicában*, hogy a' test magától semmire való (indifferens, iners) sem nyugvásra, sem mozgásra nem ügyelő.

9. Hogy ezen vétkesítéstől mentsek *Theoriájokat* *Newton*éknak, azt állítják, hogy a' drabant is maga ereje' mértékéhez képest szintűgy vonja magához a' széket, kölcsönbe. És épen ez az, a' mi *Newton*' *systemáját* tökéletlenné teszi, mert részelékennyé (particulare) nem is tovább a' mi *Napunk'* országánál kiterjedhetővé. Ugyan is e' mi *Napunk'* országában alkalmasint annyi számú csillagok bűdosznak, hogy magokhoz vonó összesleges erővel egyaránlatot (equilibriumot) tartsnak a' *Nap'* erejével, következképen ne hadjanak neki felesleg erőt, mellynél fogva ez rajtok kívül még más vidéki csillagokkal is közösülhetvén, velek 's maga országostul állítsön egy egész világot. És így itt megáll a' *cursus!* úgyde ha ezen mi *Napunknál* megállunk (megállunk pedig, ha az vissza kanyarítottatik a' maga országabeli csoportok) ugy félbe van szakasztva a' természet' azon láncza, melly egybe fűz mindent — félbe 's a' sok ezer csillag seregek csak elszigetelve fognak állni egymástól, mint valami pusztá mezei szállások, mellyekben ha tán van is gazda, de nem tart szomszédjával. Szomorú idea ez!

Lambert, *Böde*, 's más *Newton*éknak szivesen beszélnek egy *Fő-napról*, 's nagyon óhajtvá emlegetik azt, mint az egész világ' végső centrúmat. — De ugyan így menve hogyan kivánhatnak épen annyit?! vagy tán egy más *Nap*, e' miénknél nagyobb, mégint húzza magához már ezt a' miénket seregestől? Ugy de hől a' kapocs? Minek húzná, mikor nincs arra szükség, mikor a' nélkül is fenálhat maga *planétájától* tartóztatva? — Gyáva állítás az: mert száraz, mert szükségtelen.

Egy különös hijdny Newton' Theoriájában.

10. *Newton'* felvétele nem magyarázta nem is magyarázhatja a' csillagok' *foroghatóságát*; ez az ő felfogása szerint csupa lehetetlen. Nagy hiba! — ha igaz. Lássuk hát:
F. M. Or. *Minerva* 4. *Negyed*. 1825. 59

A' forgás' (motus vertiginis) természete abban áll, hogy a' két ellenkező tájék felé tartó két arány (directio,) mely szerént a' két erő forgatásra bírja a' golyóbist, ennek általóját (könnyebb, vizsgálhatás végett *általót* — diametert — veszek egész golyóbis helyett, minthogy általó e' tekintetben képviselője a' golyóbisnak) általóját, mondom, két *külön* helyen úgy vágja keresztül bizonyos szeglet alatt, hogy a' vágás közben mindenkor fentmaradjon egy *köz-pont* (punctum indifferentiae) mint közepi szabad játék-hely, az általó' két végéhez képest. Ez a' köz-pont (külömb a' közép-ponttól, vagy centrumtól) lelke, sarka, feltétele, lehetségesítője a' forgásnak — úgy hogy, ha ez nincsen-meg; nincsen helye se helyezete a' forgásnak. Miért? mert a' forgás két ellen tájék felé tartó arány nélkül nem lehet meg. Úgy de az a' két arány megint nem lehet egy köz-pont nélkül; mert egyik szélsőből (extremumból) által-menne a' másikra, kell lenni egy olyan közhelynek, a' hol az egyik arány szűnjön, 's kezdjen a' másik — mivel azon egy testben (általóban vagy golyóbisban) esik a' kétfelé való hasonlós.

Ha tehát azon egy pontból történik az említett két vágás, két egyenlő foganatú erő által, a' köz-pontnak nem lehetősége miatt lehetetlen, hogy az általó forduljon tengelye körül, 's tehát hogy a' golyóbis forogjon. — Vizsgálja-meg jól a' ki ért hozzá, a' forgás' mi-henlétét, ha nem úgy van é? vagy pedig várakozzon az én Theoriámra, melyet készítendek az ez után következő Értkezéseim' számára: ott világosan meg fogja látni állításom' igazságát.

Úgyde, ha a' két erő centrumból kezdvén derék szeglet alatt húzza széjjel az általót: úgy nincs, nem is lehet helye ott a' köz-pontnak; mert a' két vágás azon egy pontban esik. Már pedig ez így van Neuton' felvétele szerént; tehát Neuton' felvétele szerént lehetetlen a' köz-pont 's e' nélkül a' forgás.

11. Hogy Neuton' gondolkozása' figurájában lehessünk: elő kell venni gondolattal a' mivészeknél Winkelt' nevezet alatt szokott lenni fa vagy réz szegletet — ennek egyik végét A-nak nevezvén, másikat B-nek, 's magát a' szegletet, vagy görbe közepét C-nek. (A' papírosan leiratható ábráz helyet Winkelt' vettem azért inkább föl, mert ezt próbának okáért kézbe is kell venni elő majd alább.)

Már most: Neutonnál az égi testek' mozgatása körül két erő factorosodik. És úgy is kell. Egyik C közép-pontból, u. m. egész test summájából, kezdve C A arányon indul kifelé a' székeshez (és ez a' székeshez *húzó*) másik hasonlóul a' C—ből kezdve CB arányon indul kifelé véghetetlenbe. (És ez a' székestől *szalasztó*.) Mindkettő közép-pontból (centrumból), melyet meg kell különböztetni a' per alatt lévő *köz-ponttól*) ered; mind kettő centrális. Ez a' két centrális erő nem derék szeglet alatt ütközik, mint Neutonék szoktak beszélni, hanem közép-pontból eredve arányára nézve derék szeglet alatt ágazik-el kifelé. Akkor derék szeglet alatt ütközne, ha az egyik A C arányon vágna a' C—hez, a' másik B C arányon hasonlóul a' C—hez. — De akár így, akár amúgy: nem jól van a' dolog. Nézze-meg akárki, ha lehetséges é itt a' köz-pont és a' forgás? az ellenkezés nem két külön helyen az általónak, hanem azon egy pontjában-történik. És így el van tévesztve a' dolog — a' nagy Neuton' híres Theoriájában!

12. A' vastagabb 's a' vakot is győzhető, mert tapintás után bizonyos megmutatása annak ez:

Vegye elő az ember a Winkelt, 's ezt asztalára tévén húzza-meg egyik kezével A másikával B végét egyenlő erővel 's azon az arányon, melyet a Winkel' oldala mutat: meglátja, mi következik — az, hogy a Winkel igen is haladni fog, de sehogy nem foghatni. Miért? mert a két egyenlő erő általónak azon egy pontjában ellenkezik egymással; a mi miatt lehetetlen a köz-pont, 's e nélkül a forgás. És éppen ez az eset a Neutoné. — Próbáljon pedig így: *tesséltsa* egyik kezével A végét A C arányon; másikával pedig *húzza* B végét C B arányon: a Winkel haladni is kezd, fordúlni is tengelye körül. Miért? mert már itt a két erő nem jön egymás ellen azon egy pontban, nem is húzza egymást széllel azon egy pontból, hanem *űsöbe* vészi 's ennél fogva mintegy folytatja egymást — ott kezdvén a másik, a hol az egyik végzett. Így hát magának ezen ütközetnek formájából önként terem egy valóságos köz-pont, csak hogy ez futólag történik, t. i. csupa mozgás közben; és épen ezért feléből haladásra, feléből forgásra van a határozás.

13. E' szerént hát, ha az egyik erő A C arányon kívülről vágna befelé a C—hez, a másik a C—től kifelé C B arányon: akkor mind forgásra, mind haladásra lenne a határozás. És ez nagyon jól esne Neuton' czéljához képest! De e' viláért se szabad Neuton-nál. Mert így az A C erő nem húzó lenne, hanem *magától indító*; mivel pedig a CB is *szalasztó*: ~~megéne a drabantnak~~, mert ez fogna ugyan, de el is távozna a székestől örökre — vagy valami képtelen parabolát írna-le mozgásával. — Még úgy is lehetne segíteni Neuton' gondolkozásán, ha az egyik erő a székeshez húzó és centrális lenne ugyan, a másik pedig a centrumtól szalasztó, de nem centrális, hanem *superfícialis* (felületi, nem közép-ponti) az az: csak egyik végén az általónak, vagy kívülről egyik részén a golyó-bisnak *szúszta-rugóképen* dolgozó; mert ekkor legalább felülállalóval osztozna a két ellen erő, és így nem csapna össze egy pontban; tehát megéne a köz-pont, vagy is a forgás' lehetőségesítője. De így osztán meg kell fordítani a Neuton' felvételét, hogy t. i. drabant legyen a székeshez húzó, és így magától indító; a székes pedig csak szalasztó. Különbben sehogy nem sül-ki a forgás.

14. Így hát Neutonnak minden azon érdeme mellett, hogy a kerengést vagy haladást szépen fejtegeti a két erő' egy derék szeglet alatt való egybe-ütközeténél fogva: meg van Theoriájában az a nagy hűja, hogy ugyan azon felvétele szerént azon két erő' viszszonyából nem fejtheti a forgás' dolgát is egy úttal; holott a forgás tö' bnyire egybe van kapcsolva a kerengéssel az égi-testek' sorában és szint' oly tekintetre méltó tünemény a természetben, mint a kerengés — annál inkább, hogy kerengésnél — a mi egyszer sebesebb, egyszer lassúbb — állandóbb törvények szerént látszik véghez menni, és tehát nem törénhetni vaktában — a csak kerengéssel való társasításból. Sőt nálunk földieknel, mivel a nappalnak éjjel való rendes felváltási tőle függenek, előbb lezaca a Kerengésnél. Ha tehát csak egy fél fejtegetik felvétele szerént; a másik fél pedig magyarázhatatlanul marad: méltán gyanúba esik az egész Theoria, hogy ez t. i. valami csonka 's hiányos gondolat; és épen ez ad just a tökéletesebben gondolkozónak, próbálni szerencsét más felvétellel.

Neuton' Theoriájának tehetsége felett való kérdések.

15. Ha ki is lehetne szépíteni Neuton' Theoriájában azt a hibát, hogy szerénte magyarázhatatlan az égi testek' forgása: még sem lesz' az tökéletes, valameddig ki nem lehet belőle menni e' kérdésekre nézve:

a) Hogy van a forgás a kerengéshez képest, 's megfordítva — mitsoda proportióban vagyunk egymás eránt, hogyha p. o. sebes a forgás: lassú e, vagy mekkora a kerengés? Ennek meghatározásából egy drága compászt lehetne készíteni az astronomiai calculusok igazgatására; sőt a csillagok nagysága 's távulléte eránt hozzávetőleg szóllani. De ez egészen új kérdés Neutonék előtt — pedig a Jupiter-csillag és a mi holdunk járása adhatott példát arra, hogy a forgás nem tart a kerengéssel: tehát másutt kellene keresni okát.

β) Miért nem tökéletes kerékded, hanem hosszúkas körül-úton (ellipsis) kereng minden planéta? arról nem adnak számot Neutonék; és hogyan dolgozzanak ellipsisben az erők: nagyon erőszakosan fejtegetik.

γ) Miért ugyan azon tájék felé kereng, forog, 's azon az úton (ecliptica) vándorol minden bújdosó-csillag, minden hold, minden mi előttünk esmeretes székes? arról mélyen halgatnak Neuton szerént. — Hej, pedig nagy okot jelejt ez!

δ) Miért rézs úton és nem egyenlítője táján a Napnak vágnak a vándor planéták — vagy is, miért ferde az ecliptica?

ε) Miért forog a Nap? attól, hogy országában bújdosó planéták magokhoz vonják, még azon merően kellene állania — a sok külömb nagyságú, távollétű, erejű, sok felé rántók-húzók között, nem tudhatván, melyikhez fordulni. De hogy is eshetik a forgás kerengés nélkül, és a Nap már hol fogna kerengni?

ζ) Hogyan lehet az, hogy a Nap nem ragadja magához a közelében (perihelium) járó drabantot — először egyet, azután azzal is erősebb lévően, mást; és így tovább — főképen Mercuriust, vagy másod rangú drabantokat, ha kicsinyek, még annál inkább? Félnék is ám ettől Neutonék — főképen mikor valami üstökös-csillag vándorol be az országba, hogy már ez össze talál csapni valamely planétával, vagy a Naptól meggyúlt; és akkor oda lesz az egész rend. Csekély alapon van állítva az a rend, ha így lehet féltetni! félnék, mondom, főképen, minekutánna Buffon mesélte nékiek, hogy ez a mi földünk is egyily szerencsétlen csapásból lette nyomorult világgá. Azért hogy bátorítsák magokat, nagyon is bő határokat mérnek egy egy csillagnak, hogy össze ne ütközzön; a Napnak pedig a húzásokat megválasztó tehetséget (attractio electica) tulajdonitnak, mintha valami okos lélekkel bíró lény lenne a test-nap. És ekkor megfejelkeznek, hogy a test buta, magától semmit se tinal (inertia) — Tökéletlenség ez mind! —

η) Miért futnak a planéták sebesebben Nap-közelében és távolában, miért forognak megint sebesebben? ha mindég csak derék szeglet alatt ütközik a két erő: lehetetlen erre jól felelni.

θ) Hát az üstökös-csillagok mitsodák — polgárok é a Nap országában; vagy jövevények; vagy tán neutrálisiták? az első esetben hogyan hagyják-el hazájokat 500 évi időre is, és miképen idéztetnek vissza? a Nap ereje által? arról ugyan felelek. A második 's harmadik eset nem lehet, ha csak e mi Napunk nem közöszül más vidéki napokkal; a mi Neuton szerént magyarázhatatlan.

ι) Van e egy fő-nap a világon, mint az egész alkotmány közép-pontja, minden mozgások határozója, minden csillagok királya? ha nincs: miképen formálhatnak a csillagok mindnyájan egy összeséget, egy egész világot — Univerzumot? ha van; ho-

gyan kell alkotni a 'csillagok' rendit, hogy egészen odáig vezetessen az ember gondolattal?

Mind ezekre egy jó fejeletet sem adhatni Neuton szerint, Cartész szerint annyit se, mások e'hez képest mit se próbáltak.

16. És ime itt van vége a Második lépésnek. Tudni illik: Kopernik után menve, nincsen olyan systemánk a 'világ' alkotmányáról, millýent a XIX-ik századbeli kimiveltebb ész más tudományok példájából kívánna az *Astronomiában* is már. Kezdeté ezen lépésnek ott volt, hogy *Kopernik* idejétől ólta philosophálni kezdett az ember az égi testek járása felől új módon, és philosophált majd 200 évig *Cartész*' s *Neuton*' nevében; a nélkül, hogy végig philosophált volna — az az: hogy gondolkozott volna a' sok ezer csillagoknak egy rendbe való olyan össze-szedéséről, mely megfelelné a' philozopháló észnek, vagy is mindent egyre vinni, mindent egyből kihúzni szerető észnek — észnek, de egyszer'ámind a' tapasztalhatásért is jót állani kész Theoriának; szóval: hogy egygy, az egész teremtéshez illő abroszt készített volna.

Ide néztem én, mikor e' Munkám' címjét feljebbi lépésre határoztam.

Mit tesz' ez? Hogy én alkotnék egy olyan jót álló systemát — 's tehát én hágnék feljebb ama' két híres férfúnál?! — »Vagy én; vagy más.« Én legalább figyelmessé teszem a' tudósokat, legalább megmutatom, hogy Neuton nem csalhatatlan, és hogy más úton is lehet okoskodni a' csillag égről, és szebb resultátumokra juthatni ezen más úton. Azomban megkezdem a' lépést magam is. Próbálok. Hiszen, arra való az ész, hadd küszködjön. Ha nem szül is egyebet elme-futtatásnál: már az is jutalmas, ha szép.

Tudtára adom az olvasónak, hogy az első §-ban kijelölt módon, én is Kopernikánus leszek, de nem Neutonianus, se Cartesianus; hanem egy harmadik — talán köz-belső.

17. Még egy Elő-szó:

A' legelőször kijelölt összeszeseget nagy Tüneményen kívül, mely szerént a' csillagos ég egy 24 óra alatt körülünk fordulni látszik, megkivántatik egy Astronomustól, hogy ezeket tartsa szeme előtt nevezetesen:

A) A' Nap az ember' életébe, világába, nagy befolyásánál fogva mindenkor első tekintetre méltó. Ennek:

a) Az égen tetsző járása egy esztendő alatt tetemesen változik, de a' mellett még is minden esztendőben azon módon állandóul mennek véghez változásai. A' föld' két sarkánál láthatárral *paralában* *) jár fél évig, és más félig eltűnik. A' föld' egyenlítője táján derék szöglet alatt kél, 's az alatt le is nyugszik; azonban 12 óra alatt mindenkör megjárja nappali útját az ég' boltjának épen közepén, úgy, hogy délben az ott' lakók' zenitjén megy keresztül. Nálunk — a' két sark, 's egyenlítő között, közbeni tájékon lévő lakosoknál — tél' kezdetétől fogva nyárig, nap-keltének helye napról-napra jobban közelít az éjszaki sarkhoz, és akkor déli állása feljebb, feljebb emelkedik az ég' boltozatján; más ó holnapig pedig lejjebb — lejjebb, és akkor kelete délhez vonul; azonban

*) Parola, vagy parolés nem annyit fog tenni, mint Latóul parallela. Ezt választom „egyközű” helyébe azért, mert helyesebben fejezi ki a' gondolatot. Engedjenek a' Philologusok nekem is itt ott egy két Magyar szó helyében maga philologus parparpar ládón, mikor majd minden író helye szől, mi helye magyarról, mi sem; azonban szumi Sud-tét nem is.

járása ré's úton van mindég. Innen osztán nálunk az éj-nap' egyenlőtlensége 's az esztendőnek négy különös részekre való felosztási, u. m. tavaszra, nyárra, őszre, télre. Déliek-nél kétszer egy évben a' nyár, kétszer a' tél; Sarkiaknál örökös tél és az esztendő csak egy éj 's egy nappalból álló. — Hogy kell ezt magyarázni?

b) Télben nagyobb a' Nap' tányérja, Nyárban kisebb. Úgy van é ez — és miért; vagy csak úgy tetszik?

c) A' nap 4° percczel későbbben jön-fel a' délipontra, mint valami más álló-csillag. Hogy lehet ez?

d) Egy éj 's egy nappal alatt elfolyt idő, mellyet mi közönségesen 24 órára teszünk (dies civilis) néha rövidebb, és akkor késnek az órák; néha hosszabb, és akkor sietnek. Mi ez?

e) Tavasi éj-nap egyenlésétől (aequinotium) 3 nappalal több idő foly-el az őszig, mint ettől fogva a' tavasszig. Miért van az?

f) A' Nap' fénye (lux) honnan való? csak magának a' Napnak tulajdona? ha úgy van: miképppen közölheti azt a' Nap másokkal maga esonkulása nélkül? Astronomiára való kérdés ez.

B) Nap után következik a' Hold, mint hozzánk legközelebb csillag, és azért leg is nagyobb előttünk a' Nap után — a' Hold.

g) Minden holnapban egyszer egész világos tányér, egyszer csupa sötét; azomban grádusonként mennék véghez ezen változásai — a' világosság' egyszer nőttével, egyszer fogyatkozásával. Ezenkívül bizonyos időkben, mikor épen teli fényesnek kellene lennie, besetetedik vagy egészen, vagy csak résznyire.

h) Az előbbeni rendes változásaival, mint az ok az okozattal, úgy össze vannak kötve bizonyos befolyásai nem csak a' földi eleven terményekbe, hanem a' tenger' vize' feladagására 's lepadására is. (Aestus maris: tenger-játék.)

i) A' Hold' resten forog — (de nem is forog) 30 nap alatt, míg t. i. a' föld körül való pályáját egyszer futja-meg, csak egyet fordul tengelye körül. Miért nem úgy, mint a' planeták?

C) Más csillagokra nézve:

k) A' hajnali csillag 's más csillagok, a' Nap' országában bújdosók; néha kelet, néha nyugot felé nyennek; néha megállanak, néha nagyobbak; néha csonkák. Mint esik ez?

l) Az idén 50° perccel hamarább állott-be a' tavasz, mint tavaly; tavaly annyival hamarabb, mint harmadéve; és így tovább. Tehát 25,000 év alatt (annus platonicus) egy egész esztendőre megy-fel ezen siettetése a' világ' nagy órájának. Nagy leczke ez!

m) A' Nap 's az álló-csillagok nem azon helyzetben vannak egymás eránt már most, mellyben hajdanában valának *Hyparchus*' idejében — 200 év előtt. Mi lehet ez?

18) Ezek a' *phenomena explicanda!* ezeket fejtsé az égvizsgáló, vagy halgasson mindenestül — ne is kezdjen valamihez. A' ki tehát ezeket értelmesen, legalább oly készséggel, mint Neutonék, vagy Cartészék magyarázni fogja, azonban a' 7, 8, 9, 10, 15 §§-ban kijelelt nehézségeket könnyen viszi, sőt nem is érzi; és még a' mellett azon felfogása szerint egy a' tökéleteshez közeledő systemát ad nem csak e' mi Napunk országának, hanem az egész világ' alkotásáról: bizonyos, hogy egy lépéssel felejtse ő, mint Cartész és Neuton. — És erre indultam én, mikor rá szántam magamat az ily' okoskodásra.

19. Lássuk hát már az én szándékomat:

Én egy részről Neutonként azt veszem-fel, hogy a' drabant *oda* hűt a' székeshez, és pedig különösen csak ehez a' székeshez, másához nem, és pedig magától hűz, nem vonatik általa, nem is vonja a' székest kölcsönbe. Én hát cselekvő értelemben veszem az úgy nevezett *nehézkedést* (gravitas) és nálam annyit tész ez, mint *oda* *lökés*, *oda* *lökni* — arányozni — magától, a' székeshez. (Niti, gravitare, in sensu activo, seu tendere.)

(A' ki az illy járatban felvétel fogásának mibenlétét jól érti: az megengedi nékem, hadd beszéljek én most, a' mint tetszik, 's válaszszak magamnak fogásokat, a' mint akarok — csak hogy képtelének ne legyenek, — akár egyébként a' Neuton', Cartész' vagy ön'-maga érzeméneitől idegenek, akár nem; mondom, megengedi 's csak a' dolog' kimenetelét fogja várni, mi lesz' ebből majd osztán, 's mint sül-kéi énnékem a' fogásom. És arra én is kérem őt. Ilyféle hypothésis hasonló egy generális-kulcsához, mellynek csak azután van becsé, minekutánna meglátja a' birtokos, hogy nyílnak általa minden szobák.)

Oda *hűvés* a' drabant, magától indul székesé felé, 's ezen indúltánál fogva egybe is ragadna vele — mint vas a' mágnessel; de a' székes sebes forgásával egy *kerengő atmosféra* formál maga körül — Cartész' örvényéhez hasonlít, mellyben a' székeshez indult drabant, arányának *felre-törését* (refractiót) szenvedvén, körüljárja a' székes testét — hozzá nem férhetvén; és úgy osztán kereng, forog; alább kifejttem, melly különösen. Itt hát feltétetik, hogy minekelötte indúlna a' drabant, már a' székes forog.

20. A' tudós olvasó veszi észre, mennyiben tartok én Neutonnal és Cartésszel; mennyiben nem.

a) Neutonnál a' kerengő mozgásban két erő a' factor, és mindkettője idegen; nálam egy erő, mint rúgó (ösztön,) és más erő helyett maga a' mozgás. (Vis, vel potentia in actu.) Ez idegen a' drabantra nézve, amaz tulajdon. Nálam hűlt a' test — nem mozog, ha csak nem indítatik; nálam-eleven, magától indul, csak ne akadályoztatassék: a'vagy az oskolák'szöllása szerént: ő a' *hűzést* (gravitatio) szenvedő értelemben veszi 's özsze zavarja a' *ragadással* (attractio) mind ő, mind valamennyi követőji, mái naspig.

b) Cartéstől felvettem az örvényt, de más határozatban. Cartésznel az örvény nem egyéb, hanem az egész világot elborító nagy Oceán' különös kiömlédeke a' csillag körül, mellynek mozgása függ az egész Oceán' mozgásától; és azért ez valódi örvény. Nálam onnan kerekedik az örvény, vagy atmosféra' kerengülése, hogy a' csillag, mellynek az atmosférája, forog. És azért én azt — megkülönböztetés' okáért — nem örvénynek hanem *forgó-körnek* (sphaera volubilis) fogom nevezni, 's miben-létét majd tovább világosan meghatározni.

A' forgó-kör tehát azért jár forgolót a' drabant körül, mert a' drabant forog. Hát ez miért forog? azért, mert a' forgó székestől arra indítatik. Hát a' székes miért forog? azért, mert más székestől, mellyhez képest ő drabant, arra indítatik. Hát ez honnan forog? hasonló okból. És így tovább. — Hol van tehát kezdete a' forgásnak, hol vége? mindenütt, és sehol. Ez hát circulus? az. És annak kell lenni, hogy a' világ egy-tökéletes systema legyen. Mikor kezdett hát lenni és miképpen az a' circulus? az nem Physicára való kérdés. Itt csak azt kell határozni, a' mint most van a' világ — kizárván az Istent, nem tekintvén eredetét; 's e' szerént adni okát a' tüneményeknek természetesen.

Nálam hát athmosphéra, vagy forgó-kör egy részről oka, más részről okozta a csillagok' járásának (megint circulus.) Tehát három kívántatik a' csillagok' járására: a' székes, a' drabant — mint két, magába kölcson befolyó ok, és az athmosphéra, mint köz. — Cartésznél maga az örvényi forgatta az égi golyóbisokat.

Illyenekhez fogtam én — nyughatatlan! az olvasó azonban, vagy a' kötöngni szerelő Író mind ezek mellett csak csendesen legyen egész végig — várva, mi lesz' ebből. Bizton is bennem. Kiviszem én ezeket. Akkor majd magam serkentem az Ellen-Írókat, hogy csak rajta, ha kedvek van!

Először a' forgás' és kerengés' dolgát fejtem; azután egész világ' systemáját from-le; végtére, az ég', föld' tüneményeit (az említett magyarázandókat) adom elő.

Dóhoviás Basilus,
Nagy-Lotikái Párochoj.

15.

T h e o d o t a .*)

E l ő - s z ó .

Ízelelni kezdvén a' Görög literaturát, az Attikai méhnek, Kzenofonnak, talán legnevezetesebb, vagy legalább leg-rész-vétetőbb, (interessant) t. i. Szokratesz' emlékeztetéségeiről írott Munkájából fordítám e' Darabot, melyet a' bájolás és kellőség tetszős mestersége', mintegy tejfelének lehetne bátran nevezni. Próba-tételemet pedig közbe-

*) Ezeknek Bécsben és Prágában kiadvottaitól Kzenofon munkáinak Német fordítása egyik leggyakrabban ugyan történik azon, mint általában a' hírei 's nevei, mind a' böcs Szokrateszének, mind a' ötet' írójának Kzenofonnak; amannak ugyan azért, mert tanítványai Theodotóhoz indult, emennek pedig, mert ott a' a' tudósok mesterségről folyt beszédét a' világgal állította; de helyesen jegyzem meg Heinec, hogy jobb vala mesterükkel, mint magokan menni a' tanítványoknak Theodotóhoz. A' mi pedig magát a' beszélgetést illeti, úgy látnak: éppen azért oly igazán tudósok az, mivel a' tetőskedő' mestersége alacsony esztét és piszines fortélyait, nem szívesen, hanem büszkedő lélekkel és Atyáskodással adja elő. Nem kell csudálkoznunk, ha a' morál' leg híres' b. professzora Szokrat, a' példájával ősi és gyakorolja professzorságát. Könnyebb lett volna vagy sem menni Theodotóhoz, vagy sem oly ép lélekkel jönni vissza tőle, mint Szokrat, ki a' kidőköd csábító fortélyait és lezár a' maga tanítványai előtt nem csak ügyesen feltekarta, hanem fiam megvetéssel meg is szegényítette. Sikeresek is valának tanítványai, mert az említett tanítványokból mind jeles emberek lettek, és alkalmasint jelesebbek az ősi inflátok' meggyőzése tudományban, mielőtt p. o. Egyetlenkedésük Theodotó előtt Szokrat, 's azt mondandó néli: te vétkes, te pénz-zsák csábító! — drákkodjétek etől a' szép kigyó'ról, drága kedves tanítványaim, kasszettek-bé személeket, drágítok-bé pamutal fülelnek a' csipőig lsten-esszony, alább pedig ártatlan, borsos, a' senger' örvényeibe minden testi lelki vagyonságotok elnyelő Salrene előt, — vagy ha hosszabb és több lecsököt vértől volna az okvetetlen parancsotól.

veteilen, (immediate) az az: egyenesen a' Görög originál után dolgozám, más nyelvbéli fordítások minden segedelme nélkül. Mert minekutánna a' Diák, Olasz, Angoly, Francia, és Német által-tételeket, rész-szerint egymás közt, rész-szerint az eredvényvel össze hasonlítottam volna, észre-vevém miképp' zavartak - meg inkább azok, mint sem könnyítettek rajtam, és látni kezdém: hogy a' mennyi a' fordító, annyi a' Kzenofon, és miként lenne fordításból fordítani sokkal bajosabb, mint képrül képet festeni.

A' Kép-írók' eszközei, t. i. úgymint az eszet, és a' festékek nem különböznek annyira egymástól, mint a' külön-külön nyelvű fordítók' nyelvei' természete. Azonba' minden ember, ki nem világtalan, akat értsen a' kép-íráshoz, akár nem; megtudja legalább naggyából mondani: el van é a' képben találva valakinek orczája; de nem úgy van ám a' fordítással, mivel a' legszerencsésebb gondolkodók és érzők csak akkor tehetnek arról ítéletet: midőn mind a' két nyelvek' gyéniosságát valamennyire ösmérik.

A' Fordító valóban, jelesen a'-régiek fordítója, majd minden lépten, nem csak azt: hogy mit mondott a' Szerző, hanem azt is: hogy mit akart mondani, kéntelenítettik kérdezni, és ha nem könnyű mindég a' maga gondolatját egész épségében kitenni az embernek, hogy ne volna nehéz a' másét?

Ha tehát *Ruszzó János Jakab* minekutánna Tacituszából valamit lefordított volna, azért szakasztá félbe fordítását, mert az, a' ki egy ideig Tacituszsal halála, vezető nélkül is járnai bátorodik; én a' ki Kzenofonnal kezdék indólni, éppen ellenkező okból nem folytatom útamat, mivel érzem a' vele való sétálásban hátra-maradásomat, és szinte azért nem merészek oldala' mellett tovább lépegetni. —

Találkozván egykor a' városban, (Athénában) egy szép és a' rá-bíróknak kedveikre kész aszszonyság, kit Theodotának hívtak, és említvén a' Szokrátall lévők között egy valaki: hogy azon aszszonyság' szépsége minden leírást felül múlna és hogy leképeztetése végett kép-írók járnának hozzá, kik előtt minden személlyt ékesítő bájait mutogatná. El kell hát mennünk őt' megtekinteni, monda Szokrát: mert nem lehet a' minden leírásnál szebbet, csupa hallomásból kiösmérni. Ne késsetek tehát követni engem' Theodotához, úgymond amaz: ki legelőbb szóllott szépségéről. Menének, és már a' kép-író' esztének álló szép alakot meglepven, szemlélgettek.

Szünvén pedig a' kép-író, ő férjfiak úgymond Szokrát: vallyon mi tartzunk é több köszönettel Theodotának, hogy kecséi' szemlélésére bocsáta, vagy ő nekünk, hogy azokat szem-ügyünkre vehettük; mert, ha ő nyer többet, magát mutatván, mikötelezzük-le őt; ha pedig reánk háramlik több haszon látásából, ő minket. Mondván pedig az egyike: hogy igazat beszélene, nem világos é hát folytatá Szokrát: hogy már most ő aratá tőlünk szépségei' magasztalását, mellyeknek ha azokat még többeknél elhírelendjük, ő még több hasznát fogja venni, mi pedig a' látattakat illetgetni is óhajtván, sziv sebhedve eltávozni és távozásunk közben utánok sóhajtozni fogunk kéntelenítettai, a' minél fogva majd ő parancsol nekünk, mi pedig őtet szolgáljuk.

F. M. Or. *Minerva* 4. *Negyed*. 1825.

Jupiterre monda Theodota: ha ezek így vannak, nekem kell köszönnöm néktek látatásomat.

Látván ötlet azután Szokrát, nagy becsesen felékesítve, és jelen-lévő annyát, szintőgy nem köszönséges ültzetben és udvaroltatásban, és mind a' kettő körül, sok válogatott cselekedet, és szolgálót is nem pongyolában, hanem inkább az egész házat minden egyébbel bőven felkészülve, mond-meg nekem Theodota, úgymond Szokrát: van é fekvő jószágod? Nincs felele. Van tehát bért-hozó házad? házam sincsen, úgymond: de valami kéz-míveseid? ezeknek is hijjával vagyok. Honnan jönnek hát mind ezen javai a' csinosabb élesek? ha valaki barátommá válik, velem jót tenni akarván, ő úgymond életem. Jánóra monda Szokrát, a' szép birtok Theodota, és sokkal jobb barát csordát, mint ökröt vagy akármelly vagy juh, vagy kecske nyáját szerzeni. Azomban a' szerencsére hagyod é, kérdé Szokrát, a' barát szerzést, hogy valamint a' légy, r'ád száljon a' jó-akaró, vagy a' magad részirtul is intelkedel. De hogy találhatnék én fel olyan fortélyt? Jupiterre úgymond Szokrát: sokkal könnyebben mint a' pókok, mert tudod: hogy mimódon vadászszák az élelemre valókat. Szóvik valóban ők finom fonalaikat, és a' mi belejék hull, eledelek. Javaslod tehát nekem is, hogy valamely nérczet kössék? bizonyosan, felele Szokrát, mivel nem kell gondolnod, hogy ama legméltóbb vadnak, kinek barát a' neve, vadászhatja, meghatározott szer-tartások nélkül megtörténhessék.

Nem látod é, hogy még a' csekély becsű nyúlak' vadászóji is miképp' mesterkednek? minthogy a' nyúlak éjjelenként legelnek, éjjeli ebekre tesznek szert, és ezekkel vadászszák őket; mivel pedig nappal rejtekeikbe elszaladnak, ismét más kutyákat tanítanak-meg, mellyekkel azokat szerze fűrkésztessék, úgy hogy akárhová vették legyen is a' legelőről tanyájokat, bűzőket érezve, nyomokat kuttatván, végre rájok akadhassanak; de mivel a' friss lábúak még így is olykor elszalasztanak, más még serényebb, a' sikon futtában fogó agarakat tartanak, és mert még így is a' sebes kergetők elől némeltyek ellillannak, törőket raknak az ösvényekre, mellyekbe a' futás közben belé bonyolódván-a' megszabadúlt szaladók, magokat bebéklyőzzák.

Hogyan gyakorolhatnám én hát ezen vadászatok' akármellyik nemével a' barát fogást, kérdezé Theodota? úgy felele Szokrát: ha a' kutyák helyett bizodalmasod lenne, ki a' szepet kedvellő tehetős barátokat felkeresni és hálójúdba békeríteni tudná. Vagynek é hát nekem hálójúm kérdezé Theodota? vagyon bizonyosan egy igen jól szövött, a' tested t. i. és ebben a' testben a' lélek, melly megtanít; hogyan nézegess' kellősszen, és miképp' kecsgetess beszédeddel, hogy kelljen a' tetszetősen kedvelkedőt örömmel fogadnod, a' buja gögöst pedig kirekesztened, nyomorgó barátod körül ügyesen forgolódnod; azzal pedig, ki valami jót cselekedett, jó tetteiben örvendezve gyönyörködöd, és a' melletted igazán buzgó szorgalmaskodót, tellyes lelkedből kedvelned, mert azt jól tudom: hogy nem csak nősz puhasággal, ha barátságosan is tudsz szeretni, és nem csupán szavaid, ha tetteid is bizonyítják: hogy a' legjelesebb emberek barátid.

Jupiterre úgymond Theodota: mind ezek soha sem ötlettenek eszem' ágába is, és még is sok függ attól, így szólja Szokrát: hogy a' természet' során, és a' mint illik, bánjunk az emberekkel, mert erővel sem nem szerzenél barátot, sem meg nem tartanád. A' jó szívűség és nyájás gyönyörködtetés' útján pedig ezen vad, mind fogható, mind maraandó.

Valót beszélész' mőnda Theodota: mindenek előtt úgymond Szokrát: a' kegyeidre vágyóktól, csak olyakat kell hát óhajtanod, melyeknek bétellyesítésök legkevés'bé terhelje a' tselekvőket, azután pedig szintűgy viszonoznod kell jószívűségöket; mert csak így fognak leghamarább barátaiddá válni, legtovább szeretni, és téged a' legnagyobb jókkal tetézni.

Legfőbb dolog pedig a' kívánczó gerjedelmek' legforróbb pillantajaiban kegyeskedve ajándékozni magadat a' szűkölködőknek. Látod: hogy a' legédesebb ételek is a' még nem kívánók előtt izetleneknek' látszanak; sőt hogy csömört okoznak a' megtelteknek, holott az éhezők méznek veszik a' leghitványabb eledelüket is.

Hát, hogy tehetem én magamat éhezethetővé, kérdé Theodota? Jupiterre felele Szokrát: úgy, ha nem fogsz kínálkozni a' jól-lakottaknak, sem pedig őket bizgatni, míg magóktól új kívánatokra nem serkennek; azután pedig minekutánna szemérmed úgy felingerli vágyaidat, hogy bírásodat boldogságnak érezed, reményeket fogsz pislogtatni; nem fog ártani olykor, a' midőn talán a' kegyeskedésre lehajlandóbb lennél magad is, úgy elhúzni rövid időre heveik előtt kecséidet, hogy lángjok a' legfelsőbb mértékre hágjon; mert külömb be-cse van ugyan azon kedvezések és adományok' nyújtásának a' megteleskor, és külömb a' vágyáskor. Ekkor Theodota: nem akarnál-e hát társ-vadászóm lenni, kedves Szokrátom, a' barátok' hajhászásában? — Igen is Jupiterre, ha rá vehetsz, de, hogy bírhatnálak reá kérdé Theodota: keresd módját, felele Szokrát, és bizonyosan rá találsz, ha igazán szűkö-ség van reám.

Ekkor amaz: látogass-meg hát gyakran.

Szokrát pedig érezetni akarván vele a' henye veszteglő élet hivalkodásait, nincs úgymond felesleg időm, a' külön és köz foglalatosságok veszik azt el tőlem. Vannak nékem is barátnejim, kik sem éjjel sem nappal nem eresztének el magóktól, és a' kik tőlem tanul-ják a' szerelem-poharak' készítését, és a' bú-bájosság' énekeit.

Mitsoda? tudnál az illyekhez is, monda Theodota: hát hogy történhetnék másképp, felele Szokrát: hogy Apolodór, és Antisztenesz soha sem tágitanak mellőlem, és hogy Czebesz és Szimiasz egész Thébábul ide hozzám fordulnak? hiszed é, hogy ezek el nem hagy-nának engem szerelem-poharaim, varázsló-énekeim és csalóka-madarom *) nélkül? !!!

Kölsönözd hát nekem monda Theodota ezen madaradat, hogy azt legelőször is ma-gadra igazíthassam.

De Jupiterre! nem tőled akarok én vonszattatni, hanem téged akarlak húzni magam-hoz, monda Szokrát: szívesen indúlok, úgymond Theodota; ha elfogadsz.

Jó szívvel, felele Szokrát, csak valamely náladnál barátnébb ne légyen éppen ak-kor melletttem.

Gr. D. J.

*) Azon madarról szól itt Szokrát, melyet Aristoteles így nevez: Lynx, Linnaeus picus, torquilla, Olanus torcellio, Németül Wende-hals, Magyarul nyaktekercs. A' mese szerint Pto' és Pithó lyány, 10' szelgőle, egyébe-for varadulást, ki, mivel fordítlyai által Jupiter Ióha fele szeretett, Jéződi hűsötől szarka-fér modóra által változ-tott. A' Gütefőszől, kiket majd minden kitalál kép volt, minden a' mi a' szívvel vonszotta, Halko-ock nevezetett. A' vonszó szemekről p. o. így szólottak: a' szemek, hinksz, az az: hajlék ereje!

16.

A' házasságról és házasságtalanságról.

A' kinek felesége 's gyermekei vannak, úgy nézheti azokat, mint a' szerencse' hatalmába adott kezeseit, mert a' nagy szándékoknak mindenkor akadályai azok, akár jóra törekednek azon szándékok, akár rosszra. — A' közjóra nézve a' feleségtelenek és magtalanok szeretek magoknak eleitől-fogva legnagyobb érdemeket, a' kik hazájokat feleségek és gyermekek gyanánt szerették, 's birtokaikkal gazdagították; jóllehet azt látszik az okosság kívánni, hogy azoknak, a' kik gyermekeket hagynak magok után, nagyobb gondjok legyen a' jövődre, melly oly kedves zálogaiknak sorsát teheti vagy jóvá, vagy rosszszá. Azomban olyanok is vannak, a' kik a' feleség és gyermek-tartást csupa költségeskedésnek nézik; ők vannak oly bohó fűsvények is, kik dicsékesznek vele, ha gyermekeik nincsenek, hogy annál gazdagabbaknak tartassanak. — De a' nőtelenül maradásnak, legtöbbször a' szabadság szeretés az oka, kivált némely magoknak igen tetsző eszelősöknél, kik minden, még a' leggyengébb függéstől is irtóznak, 's úgy szólván, még az övet és arany-pereczet is békónak nézik.

A' nőtelen férfiak legjobb barátok, legjobb cseléd-tartók, 's legjobb szolgák; de nem mindenkor legjobb alatt-valók; mert könnyen csaknem minden akadály nélkül kiköltözöködhetnek, 's más fejedelem' tartományába fuhatnak.

A' házasság, ha gyermekekkel van össze-kapcsolva, néminémüköpen emberség' és szelidség' oskolója. Mert, jóllehet a' házasságtalanok, gyakorta adakozóbbak és bő-kezüebbek, minthogy kevesebb szükségük vannak; de más felől kegyetlenebbek és irgalmatlanabbak, minthogy bennük a' gyengébb indulatok nem gerjesztetnek annyiszor fel.

A' szokáshoz rögzöttek, 's a' nyomas és álhatalos természetűek rend szerint feleség-szeretők szoktak lenni. — A' tisztá életű asszonyok többnyire magasra látók, makacsok; házassági hűségekben elbizsák magokat. A' férj a' maga éránt való hűséget, 's engedelmeséget legbizonyosabban eszközli az által, ha magát feleségével okosnak tartatja; a' mi soha sem történik, ha féltékenynek tapasztaltatik. A' feleségek, a' fiatal férfiak asszonyaik; a' közép idejűeknek társalkodónéik, az öregek' dajkáik: úgy hogy minden korbélieknek van okok a' házasságra. Még is a' bölcsék közé számláltatott az, a' ki erre a' kérdésre: mikor legjobb házasodni, ezt felelte: az ifjaknak még korán, az öregeknek pedig soha sem jó.

Sokszor történik, hogy a' legrosszabb 's legkeményebb férfiaknak legjobb feleségei vannak; akár azért, hogy a' férj' jóságát ennek hamar változása felesége előtt becsesebbé teszi, akár azért, mert az asszonyok szeretnek békeséges türesekkel kérkedni. 'S ez az utolsó bizonyosan megtörténik akkor, ha az asszonyok férjeiket magok választották, még pedig szüleit' vagy barátjaik' akarata ellen. Ezen esetben erősen eltökélik magokban, másokkal észre nem veitni, hogy megbánták esztelenségöket

K. S.

17.

HAZAI TISZTELLETÉS.

Veszprém. Számosabb Magyar és Deák versezetek, Ódák, és Tisztelkedő-éneklések között, melyek e' folyó 1825-diki Esztendő Kis-aszszony hava' 28-án tartatott Veszprémi Püspöki-Installáció' ünnepén Méltóságos, és Fő-tisztelendő KOPÁCSY JÓZSEF Úr Ó Nagysága, mint Veszprémi Megyés Püspöknek, Ó Cs. és Apostoli Kir. Felsége' Udv. Tanácsossának, Felséges Magyar-ország' Királynéja' Udv. Kancelláriussá, és a' N. Mélt. Hét-személyű Kir. Itélő Tábla' Köz-bírójának tiszteletére nyomtatásban a' TT. közönséggel közöltettek, azok legnevezetesebbek, melyek a' Veszprémi Kegyes Iskolák' Házától Magyar, és Latán nyelveken ajánlottak tisztelet' sálogatúl, ugyan is Magyar nyelven TT. Tóth Lajostól a' költés-mesterségének tanítójától; Deák nyelven pedig TT. Lezó Ferencz-től a' Bölcselkedés-doctorától, és az ékesen-szólás' tanítójától, mint az említett Szerzet' tagjaitól poetai szellemmel, és helyes kifejezésekkel írtak, — a' 3-dik üdvözlés Magyar nyelven Tiszt. Lakatos György, Dörögdi Plébánosnál nyílt örömmel, és szabadabb tollal ezen név alatt „Tisztelet Osszop“ emeltetett. — 4-dik fellengős Deák nyelven elrejtett név alatt Pestről küldetett, — 5-dik *Tisztelet Öltár* nevezettel hexamétrumokban a' névnek első betűji M. A. T. P. jegyzése mellett hív. örömből állítottatt, ezen homlok' irással: A' ki sokáig — 's bár mi közöttünk — éllyen örömmel. — Gyánítottani a' Szerzőjét, mint bizonyosat lehet Tiszt. Molnár Ágoston Théti Plébánosban. — 6-dik Magyar nyelven Óda búcsuzásuképpen Tiszt. Pakróczy Nep. János, Székes-Fejérvári belső-városi Káplántól Ó Püspöki-méltóságának Székes-Fejérvárról Veszprémbe lett által-kelésére ajánlatott ezen Magyar lelkű Mottóval:

Távozol tőlünk: de örökre magva
Fenn marad köztünk jeles érdemjének;
Róla ránk áldás, Te reád dicsőség'
Fénye tenyészik.

MÁJNA JÓZSEF.

Ezen jeles éneklő-versezeteken kívül megjelent egy, melly csupán írásban a' fentt tisztelt dicső Püspöki-méltóságnak a' legmélyebb tisztelet' érzeménnyel T. Vizer Istvántól, a' Veszprémi Püspökség' Indzsenőjétől béküldetett: melly Deák Versezetnek, mivel nyomtatásban meg nem jelent, eredeli valóságát nyomtatásban közölni kívánjuk.

A' Homlok-írás rövid, de fontos:

Non videri, sed esse - - - - -

Wesprimium Mater Genitum pro Patre reginit,
 Sponsum ducit avens Innuba Sponsa Sacrum:
 Cui Divo Ingenio, Docta Pietate Nitenti
 Laurea, mox Stallum contigit esse decus.
 Hinc Praelatus, adit Septemvir grandia Regni
 Munera: Doctrinam Purpura Sacra tegit.

Nam rutilat Virtus Meritis excelsa Sacratis:
 Quo Duce sublimis limina pandit Honos.
 Virtus non radiat radiis adamantis, et auri,
 Haec radiat miro Praesulis Ingenio:
 Moribus invictis, Qui Relligione refulges!
 Jure Triumphanti Laurea sarta virent!!

Omina celsa fovet praesaga Prophetia Regni:
 Aris Augustis Artibus Almus eris!
 Dum Regina Sacra nitet a Te cincta Coronâ,
 Legibus Hungaricis Regia Fulcra paras!
 Praesidium Patriae Gens Hungara, nosce! Salutis
 Patrem! Grande Decus! protege Magne DEUS!!!

Az első 6 versek az élet-írást röviden; a' másik 6 Rend az erkölcsi érdemeket; a' harmadik 6 versek pedig a' nagy várakozásokat Isten, Haza, Király, és Tudományokra nézve; a' Magyar-ország' Királynéja' felséges koronáztatását, mint e' nagy Magyar Nemzetre nézve a' haza ősi törvényei', és hajdani szokásának támaszát, megújíttását, és oltalmát adják elő oly kéméllyessel, a' mennyire a' Méltóságos KOPÁCSY JÓZSEF Veszprémi Megyés Püspök Úr válogatott, 's ritka erkölcsiének megfelelő!

Melly boldognak tarthatja magát Veszprém! hogy itt, a' hol ezen dicső Püspök, ezen nagy Ember született, mint gyermek, mint fiatal Pap ily nagyra neveltetett; utóbb mint Áldozó Pap, mint a' Sz. Theológia' tanítója, mint város' Plébánossa, mint Kanonok erkölcsökkel, és tudományokkal tündöklött, innét Praelátusságra, Septemvirátusra, és Székes-Fejérvári Püspökségre emeltetett; hogy itt mint Megyés Püspök, Földes Úr, és mindnyájunk' szeretett Attya, a' gyümölcsöző (erkölcsi, és tudományai által érdemlett) borostyánnak szüntelen virágzó koszorújában örökösöködik !! !

AZ ÉN BOLDOGSÁGOM

Nem irigylem czímereit
 És gyémántos keresztjeit
 A' nagy Méltóságoknak,
 Nem temérdek birtokait,
 'S élire vert aranyait
 A' fűsvény gazdagoknak;

Nem gondom, ha fő pólczokra,
 Legelső hivatalokra
 Akárki emelkedik,
 Nem: ha nagy születésével,
 Régi híres nemzetével
 Mások felett kérkedik.

A' Vitéz' karddal keresett
 'S ezerek' vérével festett
 Babérját nem kívánom;
 A' tudósnak, ki éjjeket
 Virasztva írt sok könyveket,
 Nőjjön híre, nem bánom:

Csak annyi módom lehessen,
 Hogy másokra ne kellessen
 Mind untalan szorúlni;
 Hogy kegyelmet a' Nagyoktól
 'S költsön pénzt a' Gazdagoktól
 Ne kéntessek koldúlni:

Légyen eróm, egésségem:
 'S egy szép szöke feleségem,
 Ki megérti szívemet,
 Ki kellemes nyájassággal,
 'S takarékos gondossággal
 Apolgasson engemet:

Ki csak személyemnek örül,
 'S által öltve nyakam körül
 Gömbölyeg hó karjait,
 Lelkem tüzet élesztgeti,
 'S velem jádva felejteti
 Az életnek bajait:

Ki ha végezvén tisztemet,
 Olvasom neki versemet,
 Vigan hallja énekem:
 Akkor minden boldogságom,
 Minden czélom, kívánságom,
 Bétellyesedik nekem!

JANOS ISTVAN.

A' BÁJOLÓ SZÉPHEZ.

Te bájoló szépség! a' ki most a' piczi'
 Ámorokkal ülsz a' Miczi'
 Kerek ábrázatján,
 'S vig mosolygások köz't, Isteni tréfákkal
 Játsszol a' piros rózsákkal,
 Hó-szin patyolatján —
 Idvez légy! egy örök Tavasz a' negédes
 Boldogság' karjain édes
 Örömmel rengessen.
 Hymen és Aglája Téged' barátságos
 Kéznel ölelve virágos
 Útakon vezessen.

KOMIÁTHY PÁL.

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI
M I N E R V A.

Tizenkettedik Füzet.

Deczember 1825.

18.

PERÉNY IMRÉNEK,
Aba-újvári örökös Gróf, Magyar-ország' Nádora', 's Kúnok'
Bírájának képe.

Patriam prodere nefas est, scelus contra: nolle, dum possis illustrare.

Szerkesztő.

Hab-tornyok, 's süllyedező örvények között kormányozni a' gályát, a' feltűnő halál-borzadálmái' érzése mellett: lélek 's test-fárasztó gond. Könnyen repül az, a' tenger-sík felett, kedvező légy lengedezések' ringatásain; 's ilyenkor pihennek a' kormány' gondjai, 's a' halálós ijedelmek helyett, békes felügyelés mosolyg az Igazgató' tekintetéből.

Kormányozni téged' kedves Hazá! véres tusák, 's zordon viharok közepette, a' részre-hajlások' sötét labirintjai, a' kegy-vesztés' félelmei, 's a' sérült vagy szerte-tapodott jusok' szívre-ható panaszai között, nem virtus ugyan, — mert ez kötelességet nem ösmér, — de fontos munka, dísz-adó érdem, 's jutalmazó dicsőség. Légy őleiben a' szunnyadozó bekének, biztosabb 's nyugod'tabb szívvel néz reád édes Köz-anya! a' hív ügyelet' ép szeme; nem lát villámokat, nem vést szállható borókat békes vidékid felett; de apró fellegek nélkül nem létezhetsz, 's a' béke' nyugalmaival vissza-élők is jótékony emlídően függének, 's a' hosszasabb veszteglés' únt órái között, olykor fonák célzatok születnek. Szélesíteni e' vékony fellegeket, gátolni a' bal előlépéseket, 's a' törpe célzatokat csirájokban megfojtani: nemes gondja a' kormánynak, öröme egy hű honfinak, díjt adó érzés feláldozott életének.

Szerélni a' Hazát: szép kötelessége a' Polgárnak; 's mily szív-nyugtató érzés, azon belső csend: — ön-érzetünk' boldog munkája, — melyre minden hív, 's minden nagy lelkű számot tarthat.

F.M. Or. Málna 4. Negyed. 1825.

61

Ily koszorúzó érdem-díjba avatták Perény Imre. Régi vitéz Eldődökről, 's széles birtokairól nevezetes nemzetségből vette eredetét Ő. Atyja István volt, ugyan az: ki Vitéz János Esztergomi Érsek, 's János Pécsi Püspök által, Corvinusz Mátyás ellen, 1471-dik évben élesztett pártütésnek terjedését, költséggel 's tekintetével erősíté; 's e' miatt minden birtokaitól meg is fosztatott. Atyjoknak bal-lépését, a' szűk körbe szorított élet-módban megsíraták egy ideig gyermekei; miglen Imrénék őszinte élete irgalomra bírá a' Királyt: őket az István' vétkes tettére mondott fenyték alól felmenteni. E'ként Mátyás' kegye által, Atyjok' birtokaiba vissza-iktattatván a' Perények, a' Király iránt viseltető hálájakat minden esetben nyilváníták; 's közöttök Imre, valamint korával; úgy mély belátásával 's erkölcszeivel leginkább jeleskedék. És ámbár a' Történet-írók csak helyfel-hellyel emlékeznek róla; mindazáltal: hogy a' hon' ügyében nemes szível munkálkodék, bizonyos onnan is: hogy ő a' hon' legfőbb méltóságaira, mind Mátyás, mind Ulászló Királyok által érdemesnek tekintették. Fő-Asztalnoki méltóságból ugyan is, Koronaz-őri tiszteltetést nyervén, tiszt-társává lett Zápolya Jánosnak; onnan Kincsz-tárnoki méltóságra avattatván, a' külföldön is érdem-díjt talál, Illyricumban tudniillik: melyet egykorig Beriszló Péter Veszprémi Püspökkel, mint Bán igazgatott, Ulászló' országlása alatt. Bizonyos éve az Írókból nem határozathatik-meg, a' mint Ratkai megjegyzi. Egyébiránt: hogy ő 1513-dik évben Bán volt, a' Zágrábi Káptalannak hiteles, vagy Ratkai szerint tudósító-levele bizonyítja. Ebből nyilvános: hogy ő egy időben Illyricumnak ugyan Bánja, Segnia tengeri város' Kapitánya, a' Magyar-honnak pedig Nádora volt. Ezzel a' Királyhoz legközelebb álló méltósággal, Imre 1504-dik évben tisztelteték-meg a' hon-gyűlés alatt, a' midőn Gerebb Péter előbbi Nádornak történt halála felől a' Király tudósítatván, a' Hon-nagyoknak 's Nemesség' színeinek köz-szavok által; Nádornak' választaték.

E' nagy méltóságra emeltetvén, fő gondja volt, tekintetét majd birtokok, majd a' Hon-nagyok' kedvezései, majd főképp' Ulászló' kegyei által állandóul fen-tartani. E' czélból Kani'say Dorotyával, Gerebb Péter' elmaradott özvegyével házasságra lépe, oly szerencsével: hogy ez által a' Valkói vár, 's hozzá tartozó gazdag puszták birtokába estek; míg az alatt az 1506-dik év, Anna Királyné' elhúnyta által, új rést nyitott neki a' Király' ügyében hasznosan munkálkodni. Hölgye' eltűntét hátértalan fájdalom közt, már éven túl gyászla Ulászló, majd nem a' köz-je' kárával. Ugyan is az alatt a' köz-dolgoktól magát elvonván, a' hon' ügye' kormányzásában hajdani szorgalmával sokkal alább-hagyott, nem figyelve a' jövőnek benne vetett reményeire. Kötelességének ősmérez a' Nádor, a' Király' és hon' boldogságára felügyelni. Azért a' hon' Nagyaival tanácskozva, a' bánatos Ulászló' felderítése, 's az állandó béke' kieszközlése tekintetéből eltökélé, a' még két évet nem élt Lajost, Atyja' Ulászló' országlásának részesévé tenni, 's valósággal meg is koronáztatni. Midőn ezt a' Csehek részökről ígervén, nem sokára a' Magyarokkal együtt fogadásokat be is tilténék, enyhüle Ulászló' bánatja, 's hosszas gyászából fejleni kezdé. E'ként a' Nádor' előre látása, 's a' Hon-nagyok' ügyes készsége által, nagyot nyert a' Király' és Haza' sorsa. Amannak azért: mert vést szülhet ő keserve enyhült; ennek pedig azért: mert megelőzték azon kénytelenséget, hogy Ulászló' elhúnyta után, fegyver, erőszak, 's Viharok között válasszának Királyt.

Lajos törvényesen megkoronáztatván, az egész Magyar-hon viderabb színbe öltözött; 's már-már vig tapsokra 's tomboló örömmre fakadna, hanem-ha az imént támadt édes örömnök kicsapongását, 's véletlen kiűzött döghalál nem mérsékelte volna. A' vész oly erőre kapott: hogy rövid időn az egész Magyar-honban, de kivált Budán harapódnék. A' Király ön' magát 's gyermekeit a' világos veszélytől menteni szándékozván, előbb Po'sonba, majd utóbb Hunnobrodába Morvának egyik városába vonta magát; innen Wratislaviába némely fontosabb tárgyaknak a' Sléziáissal való elintézése végett készülvén, távol-léte alatt az ország' igazgatását Imre Nádorra, 's Tamás Cardinálisra bízá; 's 1511-dik évben királyi alá-írása által tudtára adá, a' Hon-nagyoknak 's Nemességnek e'beli szándékát, 's hogy annak hódolnának legfőbb hatalma szerint parancsolá. A' Királynak akaratja teljesedésbe ment; 's a' Nádor Igazgató-társával gondosan ügyelt arra: hogy a' honban zendülés — mellyre hajló volt, — ne történjék; melly történhető páros veszély által, ha össze-nem rognék-is a' hon, bizonyosan hajladoznék. Nem is ment füstbe igyekezete. A' Király' távol-léte alatt béke virágzik mindenütt, melly 1514-dik évig terjedvén, az alatt a' Magyarok felette megújultak.

Azomban ezen év veszélyes lett a' honnak, a' kereszties katonáknak, az úgy-nevezett kurucoknak, Déva György vezérsege alatt, vad-kényű szerze-dülások miatt. Már annyira merészkedtek: hogy a' bátorság a' honból általján fogva kiűzetett, minekutána ragadozás, rablás, pusztítás, gyujtogatás által sanyargatnák a' hont: dühöknek 's vakmerőségnek pedig, csillapító mód nem találtak. De kivált a' nemességet — kinek végromlására czélzott e' kereszties sereg — tartotta rettegésben. A' zendülők vad-dühét látván a' Király, nagy számmal egybe-gyűjtá a' hon' Nagyjait, 's minekutána a' kurucok' vakmerősége' megzabofázását tanácskozás alá vették, abban nyugvának meg: hogy Imre Nádornak teljes hatalma lenne, a' méltatlanságokat fegyverrel megboszulni. De remény sem volt vadcsók' ügyelése iránt, hanem ha tüzzel-vassal vétetnek-körül a' daczos Pórok. Örömmel hódolna ezen a' honnak nem csak hasznos, sőt szükséges hadi-készület' elrendelésének a' Nádor; de hanyatló élet-kora, 's a' testét kinzó kőszvény ágyhoz szögezve tarták; 's így a' had-viselésre alkalmatlan lévén, e' munkás köteleesség Zápolya Jánosra bízattatott. Feles számmal jelentek-meg a' nemesek a' zászlók alá; 's a' Nádor is küldé segédet. Már csata-rendben állottak a' felek, mellyek rettegést szórának a' keresztiesek' vad-csoportjaira. Megtámadó viadalba elegyedtek a' Pór-csapatall, melly Temesvárnál első, Kolo'várnál második ütközet által megverettvén 's elszélesztvén, a' Magyar-honnak előbbi csende, diadal által vivattatott-ki.

De a' vissza-állított béke ismét azon gondoskodásra inté a' Királyt: hogy azt állandóvá is tehesse. Ezen idvességés óhajtat semmi annyira nem pártolható; mintha Ausztriával rokoni egyesülésbe szövödnék. Célja sikeresült nem sokára: midőn Lajos fiának Máriával, Maximilián Császárnak Fileptől származott unokájával való egybe-házasítását fogadá; a' Császár pedig egyikét unokáji közül, Károlyt vagy Ferdinándot, mihelyt korok engedi, Annának Ulászló' leányának férjül igérné. E' szerződés 1515-dik évben Bécsben történék; három hatalmas Fejedelem' jelenlétében, tudniillik: Maximilián Császár, Ulászló Magyar, 's ennek testvére 'Sigmund, Lengyel-királyok előtt. E' fejedelmi össze-ülésben oly szövetség készült közöttük: *hogya Lajosnak Ulászló' fiának — melly meg*

is történt, — maga szakadna; Magyar-ország, a' Császár' azon unokájára, a' ki Andvával Ulászló leányával házas életre lép, 's ezeknek maradékaira, és pedig örökös jussal szálljon. Ezen idővel ki is hirdettetett szerződés, lelkéig hatott a' Nádornak. Nem tartván elegendőnek különös ellenzését annak, azon kívül még Po'sonnak útszáján 1515-dik évben magát kocsián meghordoztatván, — mert nyavalyája miatt önön erejéből nem járhatott, — az ország' rendei' nevében, 's Nádori hivatala szerint, a' Bécsi szerződésnek ellene-mondott; 's ezen kinyilatkoztatását, a' szokatlan tüneményre kitűdült sokaság előtt, ismételve kiáltozta. A' Nádor' tette aggodásba ejté a' két Fejedelmet annál is inkább, mivel e' miatt meg is dorgáltatván, 's szavát vissza-húzni parancsoltatván, mind e' mellett is megtalkodva vitatá előbbi állítását; sőt hogy e' mellett, — ha sorsa kívánja, — dicsőséges halált is kész lenne szenvedni, nyíltan vallá. Egy remény' vala még hátra a' Nádor' szíve' megnyerésére: az ajándék: 's e' végből Ulászló, a' Sárosi várát, és Eperjes' városát, 's azt is ígéré neki; hogy közbenjárása által, a' Római Sz. Birodaltombeli Hercegi, és a' Sáros vári Vezéri címeket részére kimunkálja. Hajlani kezdé már a' Nádor, Ulászló' ajánlásai 's ígéretei által annyira vétetvén; hogy a' Bécsi szerződésben nem mint Nádor ugyan; hanem mint magános személy meg fog egyezni. A' meglágyult szándék örvendetes volt a' Királynak, 's jó reményre szabadítá őt'. Már nem is kételkedék: hogy abban mint Nádor is meg fogna egyezni. A' dolgot siettetni kelle; 's hogy célját annál hamarabb elérje, a' Sárosi vár' birtokába iktattatik a' Nádor; Maximilián Császár pedig, a' Herczegi czímmel magasító levelet megkészítve úba igazítá. Mídon Imre' dicsőtísében ily gondos hével szorgoskodnak e' Fejedelmek, nehéz betegségbe esik a' Nádor; 's annak mind inkább súlyosodó fájdalmai alól, Budán, 1515-dik évben feloldozá a' halál; 's ez által Ulászló' és Maximilián' céljai füstbe menvén, az iménti remények 's örömgyanúk elenyésztek. A' Budáról fényes szertartás mellett kihozott testet, Ulászló' rendelkezéséből Lajos Király, a' Hon-nagyoknak 's Nemességnek ritka szépségű kíséretében a' Duna-partig követte. Tetemei Terebés' városába tétettek onnan által, hol igen pompás végüstiztetést nyervén, azon helynek templomába, hosszú nyugalomra bocsájtattak. Istvánfy VI-dik könyvében írja: hogy a' Nádor, végső intézetében könyörgött Ulászlónak: hogy temetését a' Duna-partig kísérmé; a' hon' Zászlósi 's Nagyjai pedig, átkelvén a' Dunán, Pestre követnék. Rendelést tett e' felett a' temetési viasz-gyertyák', fáklyák', Papok', kísérő kocsi', 's gyászoló cselédség' száma felől is. Meghatározá végre minden napra a' temetési pompa' minéműségét; 's kijelélé a' helyeket: hol vele kevéssé megállapodnának.

Sokan sokfélekep' vélekednek e' végső intézet felől. Bár mint magyarazzák azt, annyi bizonyos: hogy Imre, a' hit-vallás iránt a' pazarlóság bő-kező volt; 's ezt az általa szent czéلبől alapszából felemelt két templom, 's ugyan annyi klastrom bizonyítja. Mind ketteje Remete Sz. Pál Szerzeteseinek adott helyet, egygyike Wiközön, másika Terebesen — hol tetemei nyugsznak — építetvén. Idővel Nádori méltóságra lett jutásával, megnagyobbitá ezen utóbbit, a' mint ez, a' történet-írás után tudva vagyton.

Nemesen munkálva a' hon' 's király javát, csendel pihend-át hosszú álmodat Perény Imre! Birton tekintí, 's ájtatos hódolással ez' idegen ég-hajlát alatt is képzeletem dicsőség-'s díszlakta sírodat, azon sírt: melynek boldog nyugalmat a' maradék' jutalmazó áldása édesíti, 's egy átok sem fogja azt sohá felszogatni.

Debreceni Bárány Ágoston.

19.

Tttes. W. Jankovich Miklós' Véleménye Várhelyett Erdélyben
1823. eszt. felfedezett hajdani kő-padolatokról, Nagyságos, Királyi
Tanácsos Noptsa, született B. Naláczy Aszszonyához. *)

Nagyságos Aszszony!

Várhelyi Mózai-köpadolat rajzolatjának kiadásából megértvén Nagyságodnak, emlékeztemre még nálunk példa nélkül lévő Hazai-Régiségek' pártfogását 's a' nemzeti dicsőség' öregbítésére tárgyazott adakozását, öröm és hálaadásig egyszer'smind lepte-el szívemet. — Ha ezen ritka tünemény, a' műesterségek' alkonyodása ideire, az az: a' mint közönségesen a' tudósok vélekednek; K. U. születése után negyedik századra tartozna is, a' mint ezen munkának: (Übbibung von zwei alten Mojsaiken, welche im Jahre 1823, zu Várhely im Hunyader Cemítate entdekt worden. Hermanstadt 1825. fol.) szerzője hibásan véli, még is, mivel Nápoly', Salczburg' vidékein kívül, ilyen Mózai-köpadolatokkal Europa' egyéb tartományai éppen nem dicsekedhetnek; méltó, sőt felséges gondolatja és dicső tette vala Nagyságodnak, hogy a' régiség' olly emléket pártól fogta, és a' mit szegyenelhetünk, még a' mi felderültt év-korunkban is folyton-folyva dőlő Vándalístmústól megmentette; méltynak fennitétele nekünk Magyaroknak annál nagyobb dicsőségünkre válik, minnél inkább a' világ' miveltebb Nemzetei, azzal otthon szökölködnek.

Azomban meg vagyok tellyességgel győzöttelve (bátor csak a' rajzolat' formájából, de éppen a' régiség' meghatározása' bizonyos jeléből ítélék) hogy a' munka nem a' Keresztény év' negyedik századjára, hanem inkább K. U. születése előtt lefolyt századokra mutat.

Azon észrevételeim: — hogy a' padolatok' párkányai koránt sem Rómaiak — hanem valóban az egyike Görög, a' másik valóságos Napkeleti, Persa és Indus izlést jelent világosan, a' mit a' régiségekben jártasak elesemérni kéntelenítettek. — Hogy egyik padolatban a' személyek' elő-adása meztelen, és a' Hetruski rajzolatokat egészen képzele — a' másikkban ugyan azok Napkeleti szokásként minnyásjan köntössel fedeztetnék: — Hogy az elsőben lévő Görög írás valósággal, és bizonyosan a' mívet-Görög mestereknek tulajdonítja. — Hogy: ha a' második padolatot is azon Görög mesterek készítették volna, kétség kívül a' személyek' neveit azon is feltalálnánk, mert a' mívészek az ő szokott módjaikat, a' régiségben folyvást megtartották, ezek az észre-vételek mondom önkényesen ily természetes következtésekre utasítanak.

*) A' megelőző évi-ik lapon előfordúl 10-ik Hírtételés, Erdélyi Ritkaságok sorozata alatt, ugyan ezen köpadolatokról szól, de különbözőképpen.

1-ször. Hogy a két padolat, nem egy nemzeti mesterek műve; egyik görög, a másik napkeleti — de azomban még is egy időbéliek lehetnek, annál könnyebben, mivel a Történetekből tudjuk: hogy Lisimakusz és az utánna következő Fejedelmek ideiben (kik itt uralkodtak) a Görög és Persa nemzetbéliek egybe-kapcsoltattak.

2-szor. A személybeli képeknek az Etrusk rajzolatához, — és a parkányoknak egyes vonásai, nem pedig fodor ékesítéshez alkalmaztatása, hasonlóképpen a legrégebbi Görög és Egyiptusi módhoz kötelező művet jelent. Ugyan azért ezen padolat, a későbbi rémek Görög izlés' mesteriségét, szépségét, még el nem érhetette: Nyilván bizonyítja azomban hajdani régiségét, mert a művészi mesteriség' kezdetére, nem pedig alkonyodására mutat tulajdon képzete, és módja által.

3-szor. Bizonyosabb lenne ugyan ezeken felül az ítélet, a Görög betűknek régi emlékek kö-írásokkal leendő össze-hasonlításából, ha a rajzolatra lehetne támaszkodni; de méltán gyaníthatjuk, hogy a rajzoló inkább a Görög betűk' kellemetes formáját kényne szerint kívánta festeni, mintsem azokat ne talántán durvább formájokban elő adni: mert a Görög betűk is szinte mint a Rómaiak, tapasztalás' szerént, a kö-nyomásban, rajzolásban, és írásban időkor szerént változtak.

4-szer. A második padolatnak valószínűs Persa és Indus műv módja lévén, akkor késülhetett, midőn ott (Erdélyben, Vásárhelyett) vagy ilyen Nemzetek telepedének, vagy olyan Fejedelmek uralkodának, kiknek udvaraiban a Napkeleti szokás, és művek divatban voltak.

Véleményem szerént tehát a padolatok' év-kora nem K. U. születése után lefolyt negyedik század' — nem is a Rómaiak által szállított Koloniák' virágzása a második században — hanem Lisimakusz', és őt' itt helyben követő és uralkodó Fejedelmek' birodalma' ideje.

Illyen, már közel két ezer esztendeig álló jeles régiség (ámbar veszedelem nélkül lehessen is azt, mint az említett Német Szerző állítja) részenként felvenni, 's össze állítani, valamely Fejedelmi-Múzeóban helyhezetni, szörnűy sokat vesztené maga díszéből, ha szülötte földjéről mozdítatván, idegenre tételnék által; mert, vagy annak megfontolása, hogy eredeti lak-helyiben tizennyolca századok' rémitő ostromait és pusztító dúlásait szerencsésen kiállotta, bennünk szinte oly nagy bámúlást, mint tiszteletet gerjeszt, édes hazánknak pedig hirt, nemzetünknek dicsőiséget szerez: szeméremből nem érintvén azon érdemet, mellyért a honni tudományok' és szép-mesterségek' Genioszsa Nagyságnak mint nagy-lelkű Jótévéjének nyilván adózni köteles.

Nagyságod! ki felséges érzéssel, 's példán kívül lévő adakozással, a jeles alkotmány' *Hazánk' legrégebbi művészi Emlékét* — köfallal békerítettni — fedezettel, az idők' mostohaasága ellen védeni méltóztatott; reméllyük, bizonynyára távozotni fogja rémülésünket, 's az által eszközölni, hogy minnyájan, kik hazánk', 's nemzetünk' dicsőségében élünk, halunk, — kik a tudományokban és szép-mesterségekben találjuk kellő gyönyörűségünket; annál, — mint buzgó hál'adóságunk' fennálló oltáránál, dicső emlékezetének szüntelenül, 's vetélkedve hódoljunk.

Közli Duházy Mihály.

20.

Stilisticai példák némely régibb levelekben. — Zemplény
Vármegyének Levéltárjából.

I.

Rákóczy II. Györgynek Özvegye Zemplény Vármegyéhez. — (Fasc. 157. Nro. 119.)

*Illustrissimi, Rendmi, Admodum Rendí, Spñiles, Magoi, Gener., Egr., et Ntes Dni, Nobis obser-
van.*

Zemplinben *) s- Praesentis celebrat Kgltek Gyűléséből nekünk írt Levelét, mellyben Parochiákhoz és Scholához tartozó jövedelmeknek complanálássáról requirit bennünket, vettük. Mi az mint ez előttis egy néhány ízben declaráltuk Ország Decretuma szerint való parochiális Proventuson nem kapdosunk, olyant *el sem foglatunk, sem foglatunk*. Hogy pedig illyennel búsítatunk *méltán érezük*, kérvén azon Kglmeteket, Ország articulussa és Religiónk ellen való fizetésre ne kényszerítsen bennünket. Vics Ispan Ur. ha certifiálni fog, s- ellenünk ki mégyen, orvosságát kell találnunk. Éltesse Isten jó egészségben sokáig Kglteket. Datum in Curia nra Zborovien: 12 Xbris 1662. Earund. Dn. Vrar. Be-nevola Sofia Batori m. pr.

II.

Ugyan-Ő Gróf Wesselényi Ferencz Nádorhoz. (Fasc. 157. Nro. 120.)

*Illustrmo Comiti Dno Francisco Vesselényi de Hadad, Perpetuo in Murány, Regni Hung. Palatino, auri Velleris Equiti, Judici Cumanor., Colatum Gümörrens., Paz. Pils et Solt unitor. Supremo Comiti, Sacr. Caesar. Regiaeque Matthi intimo Consiliario, Camerario, et per Regnum Hungar. Locumtenenti. Dno et Fratri obsermo.**Illrme Comes Domine et Frater observandissime.*

Nemes Zemplin Vármegye és Fő Ispán Bocskai István Uramék e3 Kglmek micsoda panaszokodásokat terjesztettek Kglmed eleiben ellenem, Kglmed Leveléből értem. A' mi a' Pataki Vár kapuinak bé zároltatását illeti, mint hogy Földes-aszonya 's Fiammal (Fo-

*) Mi Zemplény, Mező-városka a' Bodrog' jobb szélén. Hajdan föld-város volt, 's a' Megye sok ideig leginkább ott tarté Gyűlései.

rencz, az elsőbb) edgyütt *Ura vaginák* Pataki várunknak, magunk jussával élünk, s, nem is követünk ezzel olly dolgott ell, mely vagy Ország Törvényével ellenkeznék, vagy oliant, a' minemütt más Regnicolákis magok várookban, s, házoknál el nem követnek, s, követ-hetnének, se nem oliyant, mely ez előttis szokásban lévén, a' mint akkor, úgy mostis, Földes Aszszonya dispositioiában állott, s, áll. Deficiens jobbágyinknak pedig hogy örökség-hét, házát (mely Földes úrára szokott maradni) másnak nem engedem, ittis ország törvé-nyével élek, mivel a' jobbágy nem csak maga, hanem a' mie van, azis az Uráé, melyet noha életében az Dnus terrestris jobbágyin által szokott bírni, mind az által ugyan csak mindenkor dominiumiában léuén, az proprietássa az Uráé. Marin Péter szolgárnak conferál-tatott hazban jöllehet néhány esztendőktül fogva Schola mester lakott, de azzal benne meg nem örökösödött (mivel az Dna terrestris engedelmeübül lakott benne) az Dna terrestris praeiudiciumiával: mely paraszt fundus, és ház léuén, legálhattae, neme, az Deficiens? controverziában van. Tolcsvai deficiált jobbágyink szöleiénekis dominiumiában nem volt az Schola, hanem én apprehendáltattam, mivel ~~kezem volt~~ jobbágyim által ~~rayta~~. Mind ezekben, édes Bátyám Ur. igasságot követvén, törvényes uton procedálok, s, nemis volt eö Kglmeknek méltó okok az lamentábilis panaszokodásra. Melyekben, mint igaz igye-imbén, Kgltois inkább segítséget, és oltalmat, mint meg bantást nagy bizodalmassan várok: mert én úgy akarok, hogy az 47-dik esztendőbeli 78, s, 79. artic. szerint conformáltassam az hegy aliai törvénytis az közsönséges ország törvényéhez. aianlván Kglmed. Atyafiságos jó akarattýában, s oltalmában árva házamott, kívánom sok esztendőkig Isten Kglit éltesse jó egészségben. Datum in Arce S. (Sáros) Patak 28 Junii 1662. Illustrissi-mae Dominationis Vestrae Soror observantissima Sofia Batori m. pr.

III.

Resolutio ad Postulata incltyi Cottus Zempleniensis in Arce nra S. Patak 3. May 1662. (Fasc. 157. Nro. 121.)

Az Nemes Vármegyét, hogy ottan ottan búsítyák 's minket is busítatnak az méltatlanul panaszolók, az tagadhatatlan dolog, kedvünk szerint nincsen; főképpen hogy azoknak nagy része ennek az mű házunknak árnyékában nyugott, s, nyukszüks, úrcs léuén sok terhektül, melyeket Ország Törvénye szérint supportální tartozának, s, melyektől eddig üressenek hat-ta az mű engedelmeünk. Azzal hogy vissza élnek, s, háláadáság helyet borszáual fizetnek, ha myis ország törvényével conformis utakott követvén jószágunkban, azokis nem fogják experiálni tartozás kiüül eddig érzett engedelmeünket, magoknak tulaydoníthattyák.

Az mi a' Nemes Vármegye mostani Requisitioniát illeti, mij az hegyaljai s egyéb jószág-hínkatis, úgy igyekszük igazgattatni, hogy az ország végezésénél edgyezzen annak formáia: két féle jussunk léuén ezen jószágokban, Fiscale et Dominií terrestris. Edgyikben sem excedátatunk, annak szokott utait követtyük, valamitt jobbágyink bírnak, az mind mű kezünkben vagyon az jobbágygyal edgyütt. Küis decedálván, nem szünik meg Domini-umunk annak örökségén, hanem kezünknel marad, melyett mint az jobbágy élésében

magha által bírtunk, úgy halála után bíránknak parancsoltunk, hogy gondott viseljenek afféleire, s, meg ne engedjék senkinek (in Praejudicium juris nostri) csak maga authoritással kezünkben *kifoglalni*. De azzal senki méltó praetensióiát (ha mi lehetne) meg nem folytjuk, se Testamentumnak se vérségnek az ország törvénye szerint lehető erejét nem elidáliuk. Csak azt akariuk meg előzni, hogy az Impertinens praetendenseknek metsződgyék el alkalmatosságok, mala fide apprehendalt eörökséginkből méltán exturbálásokért búsítani mind minket, s, mind az Nemes Vármegyét. Azonbau ha ki méltó praetensióiát megbizonyította afféle defectusban forgó paraszt örökséghez, igasságához illendő satisfactiót veszen. Melyről való íteletet máint Domina terrestrius hogy másra nem transferálunk, panaszolkozhatnak azok csak, kik magok jószágokban igazgatásra való jussokat az ellenek való praetendensekre szokták bízni.

IV.

(Fasc. 175. Nro. 1893.)

Gróf Csáky Istvánnak igazán hősi-tüzet mutató, gyönyörű levele, egy szerencsétlen kisdéd csata után. Az írás idegen kézé; de maga a levél kiáltja, hogy azt a megrettenni nem tudó Katona adta a "Leiró" tollába.

Tekintetes Nemes Vármegye.

Nagytokk s Kgték ayánlom engedelmes szolgálatomat, az Istentől minden jókat kívánok. Szinte hogy az Nemes Vármegyék szőlő Leveleimet pechéltetem, érkezének Kgtk bechületes hozzám küldött Attyokfiai, kiket ha ide nem farszót volnais Ngtok s Kgték, nyereségnek tartván miben szolgálhatnom tául létembenis, kötelességemről nem felelhettem volna (az el nélkül.) Nem kétlem utólbí csatánk idétlen bátorságból következet zavarodásokat vesszedelmesben mint igazán írták s- montak odđig mások Ngtokk s- Kgtékk. De abban meg ne ütözzék; mert nekem is praesidiárius és szabad legénből álló katonák s feles szolgáláimis oda voltak, kik közül egynél több el sem tivet (lévedt.) Tagadhatatlan (mint szokták mondani) az hét szégyennek edgyikét megvallották; de szerencse próbálva, szégyen vallva jó, és valaki nem próbál, sem nyer, sem veszti. Az ellenség táborra kettő; vagyon legalább 40 Ezer csak harcra való, cselédgyén szekerein kívül, melis (melly is) lehet több ezernél; így vallják egy nyomon, közülök fogot és szabadult rabok. Sűrűn kezdik azt is rebesgetni, hogy az Moldvai Vajda és is feles Tatárral Zilaj vagy Huszt felé igyekeztek reánk ütni. El kültem mindgyárt mindenfelé, miént Kimjeim s- csatáim valamivel érkeznek, tökéletesen meg írom és sietséggel; Ngtokk s Kgték. (Ha teccésem be vehető volna, semmi uttal nem javallom hogy az Tiszán innet való Vármegyék fel hívattassanak, mert it mindenét oltalmazatlanul veszi; seüt ha lehetne az Tiszántul való Vármegyékis velünk edgyütt valamely keöz helyen szikrájában az tüzet oltani, mondanám szükségesnek és tanácsosnak. Mindazáltal nagyobb süvegű emberek parancholattját én nem gázlom, noha

F. M. Or. Minerpa 4. Ngyed. 1825.

virtus unita fortior. Ezek után tarcsa- és éltesse Isten sok Esztendeigh jó egészségben Ngtokt s- Kgteket szibüll (szibüll) kiánom, maradván. Szatthmár 14. August 1663. —

„Ngtokt's Kgtek Jóakaró Atiánszolgája
Gr. Csáky István. m. pr. “

V.

Egy más Csáky István *) levele Zemplény Vármegyéhez; tulajdon kezével.
(Fasc. 175. Nro. 1888.)

Ájánlom szolgálatomat Kkk, és Istentől minden Jókat kiánok Kkk. Az Ktek katonái *farba rugták az Ktek edszólóit*, és az mostani güteméni hadak köziben oszlottak, az rút, káros és gyalázatos életre.

Vethetőek az Kgtek szolgabírásirais, hogy in tempore az hópénzeket megh nem hozák, holot sokszor requiráltam csak magamis Kteket felőlle.

Megh nem írhatom Kkk, az mennire szgyenlem gyalázatos cselekedeteket Budaházi Uraméknak és az többinekis. Mert az Török közöt nem úgy fogjak hirdetni az dolgot az mint usgion, hanem sokkal gyalázatosban.

Hogy exemplumot statuálna Kgtek az maga Vármegieieiben lakókon az Nemes Vármegye gyalázattisért, oli szükséges volna mint az *mündennapi kenér*, az kívül másokis tanulhatnának.

Hogy azért becsülettel kezdet jó indulattisban cserben ne maradgion az Nemes Vármegye hadnaggiais, Ktek *becsületlenségével*, nekem az teczenék, hogy az hó pinzel mennél hamaréb küldgie visza Kgtek. Azon leszek hofi mennél hamaréb másokat fogadhassak mind louast gialog heliében. Az minthofi máris kezdetek gülni az Kgtek gyalogi. Ha pedig nem találunk, az Kgtek pinze el nem uész, hanem uisza adatik Kgtekk hüen.

Igazán írom Kgtekk, ~~harmad napnál touáb~~ az Kgtek katonái itben nem laktak. Akkoris oli moddal tápláltam eőket, hogy louokra csak egi pinsztis nem költöttek. Azután usobban kibocsáttam, arra igiruén magokat, hofi ismét, mihelt hó pinzekkel meg érkeznek, be fognak jüni. De nem hofi be jüttek volna, de sőt inkább táuulliab mentek és el oszlottak. Magam bizoniára az Kgtek becsületiért az *magam pénzéből* ígértem uolt hó pinszet nekik; de csak heában lött minden kérésünk és jó tanács adásunk. Egi szóual, az zászlót harmad magával hozta be Putnoki Uram, az maga szolgáin kiütl. Eltesse Isten Kteket. Ex Arce Szendrő 29 Juny 1634.

Ktekek Jóakaró Atiánszolgája
S. Chiski. m. pr.

*) Az előzők tartalma, hogy ez és azos nem volt egy. Ezt igazolja az eostendők nagy távolága is egymástól.

VI.

A' Nádor Wesselényi Ferencz Zemplény Vármegyéhez. (*Fasc. 162. Nro. 201.*)

Sub dato 17. praesentis Sátor-Alja-Újhelyből *nagy hosszú*, bölcs declaratioval írt levelet tegnap szintén estve felé nagy böcsülettel megh adá az Kegyelmetek küldet Követtje, mellyet megh olvasván, ottan, mint olyan nevezetes Nemzeti Tekéntetes fölföldön csaknem leg gyökéresebb Nemes Vármegyink ió példát adó oltalmot s- tanácsot nyuito haza Attyától reménlettem valami kis szikraczkáit, az honnét geriesztő oltalma tűzét Hazánk megh maradásában talállyam. De boldogtalan üdük mostohasága s- magával hozó szerenczélien czelekedetek nem egyebet hanem kegyelmelek szíve kesernye lamentáló fydalmi ábrázolásával és maid utolsó desperatióra iutot igye' panaszival rakot siralmas fydalmat terjesztett előmben. S- legis legelsőbennis nem hogy szűkösgékorán az Pogány ellen actualiter ellenséghbe kapó kegyelmes Császáruk s- az Kereszténységhe segítségünkre jüvendő s- jüt hadainak kívánnyon valamit adni, de mégh a' Praesidiumokat tellyesítő s- Vármegyein által menő Népétülis rettegvén eó Felsőségének minden provisio nélkül pusztán hagyandó Tartománnyal retteghet bennünket. Cobb Vramnak *) czintalankottatása s- az Tokay Német Commendantnak eó Kegyelmelek alkalmatlankottatása már, hiszem, eó Felsőséghe kegyelmes Trónussa előtt ferogoh, s- mégh az Kgltek s- Nemes Status Követtje meg nem tért, addig Vyhely Pál Uramnak is alkalmatlanul megfogattatott Nemessy szabadságunk ellen sanyargatása (ha maga helyes írása szerentis Kegyelmeteknek magunk Cobb Urk írott irásunk haszontalan lévén, semmit raitunk nem adván, nem obtemperál, módgyát remediálásának s- megh orvoslásának nem láttyuk egyebet, hanem követtyünk megh kell várunk térését patientiával, 's ha reménlet válasszunk nem lézenis, mit tegyünk egyebet, hanem kegyelmes Urunk Császáruk lábaihoz boráttván recurrálnunk, s- mind addigh addig szögessünk eó Felsőséghe kegyelemmel 's igazsághal egyeles kapuiánál, mígh azt az fel-fuvalkodot kevély Németet nyakunkról leveti. Kihezképest az ű kevély értetlen fenyegetző irásán Kgltek semmit se építsen. — Datum in Castello nostro Teplicze (Trencsín Várm.) die 22. April. 1664. Earundem Domin. Vrar. Amicus ad serviendum paratus Comes Franciscus Wesselényi. m. pr.

VII.

E s k e t ő - l e v é l 1572.

My Derennyei Pál Cházár w felsigenek Zathmart az magyar Wjteszeknek fw Kapitánya etc. Köszönetunket es szolgulatunkat aianliuk ti Kegjelmek. Touabba aggyuk emlekezettül minden rendbeli ujteszo es nemes urainknak, hogy ez el mult napokban jöue mi hozánk

*) Wolf Frederick Comes Cab, Liber Baro de Needing — így írá neveét leveleiben, oly betűkkel, mellyeknek megpillanósás a' Levéteket úgy borasaitbana volna meg, mint minket a' vdrégenző fene-vaának neve' hallás. Czímje 1677. ez volt: Consiliarius Bellicus Auxilius, Camerarius, Generalis Rei Armamentarias Praefectus, constitutus Colonellus, ac Praesidii Viennensis Colonellus; a' megreveseti est. oltá pedig a' Magyar-ország Felső Bészének Generális Commendant. Sok rosszat tett.

ez útezlő ket nemes szemelj, tudni illik Wjfalusi Istuán es Trombitas Ferenez, hogy az w felsige szolgálit kún benedeket és fodor martont neminemw dolgoknak megj tudasara megj wallattatnok, En az w felsige hadnagit es vjtezlő szolgálit es egyeb nemes Vraimát be giotuni. Tudni illik Jarman Janost, Poharnok Gasparth, uzron Janost, Gal Istuant, Pribek Josat, Csiontos petert, szilajj mihalt, Akos Górgiot, Doms Iratosi marton deakoth; hogj törüinszerint megj láttatnam, hogj ha az w felsige szolgálinak megj kelljen wallani torueni szerinth, ugy celtik az w felsige hadnagi es szolgálit az nemes Vraimmal egyietembe törüen szerint, hogy az Vristennek parancziolattja szerinth az igassag senkitul megj ne tagatassik, hanem ez felul megj mondoth ket szemeljűek megj kellessik valloni, azut ez ket szemeli előttünk hütők szerint megj vallottanak mind az w szolgálakkal egyietembe. Mi azerth az vallasokath, a' melljeket mi elöttünk vallottanak, Rend szerint meg irtuk ty kegjelme-teknek és az mi peccjtes giorünköl meg peziatlettuk biszonssagnak okairth, es ez mi leuelünkbe be kösöttük Isten tarzja megj ti K. Datu Zathmar 24. die July 1572.

Dereghyey Pal Az Zakmary magyaroknak few Kapitánya m. k.

E' levelek nem tartoznak legrégibb magyar nyelven írt darabjaink' számába, de érdemlik figyelmünket. — Az utolsó melly ügyetlenségre mutat, 's a' nyelv melly darabos volt még 1572. 's nünt simula - ki 1652-ig! a' három elsőben gyönyörű Euphemismus: *mélán árcsók*, a' mi szépen festi a' Fejedelem-asszony' nagyságát, és ez: *kodvünk szerint nintsere*; 's szép Enallage: *kérvén azon*; és latinból átalvett szóllás: *el sem foglaltunk, sem foglaltunk, üresen hagyta a' mi engedelmünk*. Örömmel említhetém, hogy a' három első darab a' nagyatyám' nagyatyjának Péternek, kezével van írva, és az ő dolgozása. *)

A' VI. Szám alatt álló haszontalan czikornya; a' Nádor' Titoknokja ki akara tenni magáért. Azonban a' Levélnek némelly helyei mutatják, a' lelkes férfji mit parancsola neki hogy írjon; 's az többet ér mint a' boldogtalan ember' kínos czifrája.

A' IV. Szám alatt állóra szükségtelen megjegyzem, hogy azt Csáky István nem Titoknokjával tételte-fel, hanem maga dictálta. Melly szépen festi a' gyönyörű levél a' harczok' síja' lelkét, bátorságát, ki a' kedvetlen hír' közlése alatt is dévajkodik, 's mint hadakban nevelt ember tudja, hogy a' szerencse 's szerencsétlenség váltogatják egymást. 'S beszéde gondos nevelésre mutat, 's arra, hogy ez olvasgatóit a' fegyverzörgései közt, akkor még csak a' hajdani Róma' Írójít, vagy legalább a' hajdani Róma' nyelvén. Onnan vevé ezeket: *Sem nyer, sem vesz* (nec . . , nec . .) és nem *sem nem nyer*, mint minden más. *Veszedelmesebben, mint igazán, szép felcseréléssel; 's mondanám szükségesnek, szép szerénységgel. Az idegen szép szép beszédünkön, 's az idegent, mert idegen, nem kell követnünk, de kell, ha szép.* „Majores nostri neque consilij, neque audacie unquam eguere; neque superbia obstabat, quominus aliena instituta, si modo proba, imitarentur. Quod ubique apud socios aut hostes idoneum videbatur, cum summo studio domi exsequebantur; imitari, quam invidere bonis, malebant.“ *Caesar pro Catilina apud Sallust.*

KALINCEY FERENCZ.

*) Ezen czikornya Kávéra vála Zemplénynek a' Májusban kezdett Diétán, 's az ilyen nem írja-le a' más' dolgozói.

21.

A° Szánakozás és Fájdalom.

Mint hogy a Stoikusok mindenféle indólatot számkivetnek közönségesen, nem akarják azt is, hogy az ő bölcsességeknél követői legkissebb részét is vegyenek. a' mások iránt való szánakozásban. „Ha barátodat nyomorúságban látod, így szól Epictetus: mutathatsz meg-
indulást, 's érzékenységedet az iránt bizonyíthatod; de mindenk felett őrizkedj azt iga-
zán fájlalni.“ A' nevezett Sectának kemény követői, míg a' külső megindulást is kirekesz-
tik, 's ha előtök legjobb barátjoknak bajairól szóllottak is, ezt felelték: *mi bajom nékem azzal!*

Részemről azt hiszem hogy a' szánakozás, nem csak segíti szépíteni az emberi természetet, és sokkal több örömet, több gyönyörűséget ad az, mint az érzéketlenséggel tellyes boldogság az emberiség iránt, mellyben tartották a' Stoikusok minden bölcsességeket.

A' fájdalom legnagyobb ékesen-szólló; innen vagy az, hogy senkit sem indíthat úgy a' szánakozásra, mint a' ki tulajdon szenvedéseit beszéli-el; és sokkal jobban megható vonásokkal el, mint a' legszebb képzelő tehetség. A' természet ilyen alkalmatossággal, a' szívnek ezer érzéseket ad, mellyeket a' mesterség soha sem alkalmas utól érni. Ez az oka hogy a' históriában előforduló rövid szép szavak, érzékeny előbeszélések mélyebben meghatják az olvasót, mint a' legjobban kidolgozott szomorú játékok sorai. 'S a' midőn a' dolognak, egy nagy igazság előbeszélése magát a' személyt is szemünk eléibe teheti; a' költemény távolabb veti azt tőlünk. Nincs egy is érzékenyebb leírás, sem a' régi sem az újabb históriákban, mint a' VIII-dik Henrik felesége 's Erzsébet Királyné anyja levele.

Maga Schakespear nem adhatott volna az ő karakteréhez illendőbb stílust. Abban látszik egy megvetett szerető' panasza, egy megbántatott feleség' fájdalmas érzése, 's egy a' tömlőszobában lévő Királyné' halálos bánatja. Tudóllik a' Királyné' vádoltatott a' Törvény-szék előtt, férje iránt való hűtelenséggel, 's azután közönséges helyen feje is vétettet; ámbár igen sokan hitték, hogy éppen a' Király szeretett egy Seymour Johanna nevezetűt. A' levél itt következik:

Sírel!

„Felséged' kedvatiensége, 's az én fogságom, oly különös előttem, hogy sem azt, mit keljen írnom, sem azt, hogy miként mentsem magamat, nem tudom. Felséged 's azt izente nékem, hogy régtől fogva engesztelhetetlen ellenségem, de kegyelmét megnyerhetem, ha egy bizonyos igazságot elismerék. Alig hogy a' követség el ment tőlem, a' szándékot elférttem; de ha egy igazság' megvallása megszerezheti szabadságomat mint Felséged mondja, tiszta szívvel 's egész alázatossággal engedelmeskedem a' parancsolatnak.

„Ne gondolja Felséged, hogy valaha a' szerencsétlen Királyné, oly hibának megismerésére vétethessen, mellynek csupa gondolatja is eszébe nem jutott. Hogy az igazat

„megmondjam, soha sem volt egy Királynak, minden kötelességek' körére nézve
 „hűségesebb felesége, minden tiszta érzésekben igazabb házas-társa, mint az, kit
 „Felséged Bulen Anna' személyében talált, ki megelégedett volna ezen névvel, 's
 „állapotjával, ha tetszett volna a' Gondviselésnek 's Felségednek ötöt abban hagyni.
 „De, felmagasztaltatásom', és az uradalom' közepette, hová Felséged engem' helyhez-
 „tetett, soha sem felejtettem-el annyira magamat, hogy mindenkor szemem előtt ne
 „tartottam volna, mostani szerencsém' már állapotomhoz hasonló jätékát. Fel-
 „séged engem' egy alsóbb helyről, Királyi trónusra emelt, érdemem és minden kíván-
 „ságom felett. Ha tehát méltónak találtattam ezen tiszteletre, ne engedje a' jó Király,
 „hogy valami mulandó fantázia, vagy ellenségimnek bár mely gonosz tanácsa, Fel-
 „séged királyi kegyelmétől megfosz-zon; ne szenvedje a' jó Király, hogy egy oly
 „méltatlan 's fekete mocsok, mely Felséged iránt való hűségtelenségemet béjézi,
 „a' legengedelmesebb feleségnek, 's az ifjú Király leányának hírét-nevét meghomá-
 „lyosítsa. Parancsolja a' jó Király, hogy ügyemnek utánna járjanak, de abban az
 „igazság' törvényt megartsák, 's ne engedje, hogy esküdt ellenségeim légyenek
 „védőlöm 's ítélő bírám: sőt parancsolja, hogy az ne titkon, hanem közönségesen
 „folyjon, mivel hűségem nem retteg hogy szegény' tárgyává tétessék: akkor meg-
 „fogja látni ártatlanságomat kivilágosodva, a' gyanúságot eloszolva, a' gonosz rágál-
 „mazókat halgatásba mérülve; vagy vétkem az egész világ elébe fog terjesztetni.
 „E' szerént akár mint tetszik a' végzésnek velem bánni, Felségedért jót áll a' köz-íté-
 „let, 's ha vétkem egyszer el van esmérve, tökéletesen szabad mind Isten mind em-
 „ber előtt engemet nem csak megbüntetni, mint hitetlen házas-társat, hanem hajlan-
 „dóságát is követni azon kijegyzett személy iránt, a' kihez való szerelméért jutottam
 „ilyen nyomorult állapotra, 's a' kit régen megnevezhettem volna, mivel Felséged
 „jól tudja, mennyire ment volt gyanúságom ezen dolog iránt.

„De ha vesztemet meghatározta, 's gyalázatos rágalmazáson épült halálom te-
 „heti birtokába Felségedet a' kívánt boldogságnak, kérem az Istent, bocsássa-meg
 „az ily nagy vétkét, valamint eszköz - ellenségimnek is, 's majd az utolsó
 „napon, midőn a' Mindenható' trónusa előtt mindketten megjelenünk, a' hol ár-
 „tatlanságom minden bizonyllyal megvilágosodik, — ott mondom ott is kérti fogom
 „a' mindének' édes atyát, hogy ne végyen kemény számadást Felségedtől, a' rajtam
 „elkövetett 's követendő kegyetlen és méltatlan bánásért.

„Utolsó és egyyetlen egy, a' mit kérek az, hogy szenvedjem egyedül a' Fel-
 „séged' bosszankodása' súlyát, 's ne hurczoltassanak azon szegény 's ártatlan ne-
 „mes férjfiak, kiket érettem a' mint hallom, kemény fogságban kínzanak. Ha va-
 „laha kegyelmet nyertem, ha valaha kedves volt Felséged előtt Bulen Anna' neve,
 „adja-meg ezen kérésemet, és semmi egyébbel alkalmatlan nem lések; hanem for-
 „ró könyörgésemet bocsátom szüntelen a' Szent-Háromság elébe, hogy tartsa Felsé-
 „gedet kegyelmébe, 's igazgassa minden cselekedeteit. — Az én gyászos tömlőczöm-
 „ből,“ 6-dik Május 1836,

Igehűségesebb és engedelmesebb feleség
Bulen Anna.

22.

Elme-futtatás a Magyar Nyelv' becsüléséről. *)

(Elmondott Tisztelendő VIRÁG BENEDEK Úr' neve' napjára.)

Hogyha ezen díszes körben a Magyar nyelv' s Literatúra' előmozdításának szükséges voltáról kiterjeszkedve szölnék, attól lehetne méltán tartanom, hogy szükségtelem dolgot tselekszem, 's a' híjában való szó-szaporítás' hibájába esem; mivel azoknak társaságában vagyom most szerencsém lenni, kiknek nemes lelke megelőzte a' hazának csendes kívánását is, 's a' kik nem várván a' bizodalmas felszóllítást, önnön meggyőződések által felhevülve, erejeket 's életüket a' Magyar Literatúra' gyarapítására szentelték: de reményilem engedelmet nyerek, ha ezen jeles alkalmatossággal, mellyben egyik érdemmel teljes Literátorunknak, *Tisztelendő Tudós Virág Benedek* Úrnak neve' napját innapeljűk, némelly egygyű gondolataimat közlöm, mellyek engemet a' Magyar nyelv' becsülésére, 's a' mennyire tölem kitelhetik, gyarapítására is határoztak. — Előadásomat kevesebb szavakkal annyival is inkább végezhetem, hogy minden körülöttünk lévő Nemzetek nem csak meg vannak győződve a' Nemzeti nyelv' előmozdításának szükséges voltáról, hanem azon belső meggyőződéseket tselekedettel is bebizonyították, midőn mind-egyik a' maga nemzeti nyelvét mind a' tudományokban, mind az országos ügyekben, mind az igazgatásban a' legfőbb polczra emelte, 's minden más idegen nyelvnek csak második rendbeli helyet engedett: azért minden tartóztatás nélkül mondhatom, hogy az, a' ki csak legkisebben is 'ellenzi a' nemzeti nyelv' béhozását az iskolákba és az országnak minden dolgaiba, a' ki csak kételkedik is arról, vajjon kell e' a' nemzeti nyelvnek csinósítására 's gyarapítására a' legnagyobb szorgalmat fordítani, minden idegen nyelvnek félre-tételével: az a' köz érzés, 's mivel ez egyszer'annyid közösüesen a' józan észnek szüleménye, a' józan ész ellen is vétkezik, 's éppen azt tselekszi, a' mit némelly elkáhlaltak tesznek ezen mi eltévedésekkel teljes századunkban, kik a' tudományt, józan eszt, a' jöltéví világosságot ártalmasnak tartják, mivel azt az ő bagoly szemek meg nem szenvedheti.

Minder Nemzetek felett a' Magyar Nemzet abban szerencsétlen, vagy is inkább igazat mondván, csak egyedül maga oly szerencsétlen, hogy a' Nemzeti nyelv' elsősegeránt a' vélekedések még igen is nagyon meg vannak oszolva. Az ellenkező vélekedések három fő neme nagyon:

*) Itta magától éntődik, hogy ezen Elme-futtatás' esdijákos képest némelly dolgok a' neveltség' kedvéért hagyiva vannak.

1.) Némelyek igen heves baráti a' Római nyelvnek;

2.) Mások a' Német nyelvet tartják a' Conversatióra, az Udvarral's a' Külföldiekkel való dolgokra, és a' külső és belső culturára elkerülhetlenül szükségesnek; a'

3-ik.) Igen hatalmas Felekezet a' Szláv nyelvet tartja nemzeti nyelvnek, 's megáltal- kodottan ragaszkodik hozzá.

Meg vagyok győződve, hogy engemet az, a' ki esmer, se tettetéssel, se hízelkedéssel, se a' Magyar nyelv eránt való előszeretettel, se más részrehajlással nem fog vádolni; azért mind ezekre bátran mondom ki vélekedésemet, mivel ez lelkem' legbelsőbb 's érett meggyőződéséből származik.

A' Római nyelv' barátjai ezeket hozzák elő elsőségének védelmezésére: hogy igen szép, igen pallérozott nyelv, hogy sok remek Classicusok vannak azon írva, hogy ez a' tudományok' nyelve, 's igen hasznos, mivel azon az egész világgal lehet minden tudóssal beszél'ni, — hogy mivel törvényeink Deákul vannak írva, ezen nyelv nélkül el nem lehetünk, annyival is inkább, mivel egy köz nyelvnek kell lenni, mellyen az Udvarral 's a' Külföldiekkel levelezhessünk; 's azért ezen nyelvre még nagyobb szorgalmat kell fordítani, mint sem mosten történik, mivel a' Római nyelv' tudása minden tudományunknak kútfeje. —

Nem akarom én a' Római nyelv' szépségét 's műveltségét kétségbe hozni, de az igazat is kénytelen vagyok megvallani, hogy nekem ez a' nyelv nem látszik éppen oly tökéletesnek, mint sem azt sokan valamely vak előszeretet által megvesztegetve, nem meggyőződésből, hanem, csak szokásból másoknak utánna mondják. — A' Római nyelv keverék nyelv; 's mint az, minden karakter, minden törvény, minden belső élet nélkül való; — a' mi még kevés eredetisége volt, azt a' századok' viszontagságai által mind elvesztette; — törvényei csupa kifogások, 's élete nincsen, mivel organice nincsen összerűzve, hanem csak úgy ragad egymáshoz, mint azon sok föld-nemekből álló iszap, melly valamely nagy árvíz után a' föld' színén megfeneklett. Az az egy valódi jó vagyon benne, hogy — a' mi más nyelvekben igen nagy alkalmatlanságra szolgál — articulusa nincsen. Műveltsége, — a' Görögök' többnyire még éretlen majmolása, melly a' Római nyelvbe tökéletesen soha se hathatott, — előbb a' Római katonai-durvaság, később az erkölcsöknek czudar elpuhítások miatt; úgy hogy a' Római nyelv, midőn culturájához közelgetett, már egyszer'smind halni is kezdett. Ha tehát bennünket a' nyelv' szépsége, tökéletessége határozhat annak megtanulására; — tanuljuk a' Görögöt, de ne azon rabok' nagy-rabjának, urak' nagy urának, Rómának egyenetlen karakterű és ízlésű nyelvét. Mert a' ki azt hiszi, hogy Rómában a' valódi szabadság, a' szelid lelki műveltség valaha uralkodott volna, az hatalmasan csalatkozik; — mert ez mindenkor vagy a' Despotia, vagy az Oligarchia, vagy a' zabolátlan Democratia 's végre a' minden féket megvetett katonai durva tirannismus' járma alatt nyögött, és így a' szelid lélek soha se fejlődhetett-ki. — De külsőben nem azért szölkök én ilyen keményéggel a' Római nyelvről, mintha azt egészen ki akarnám irtani, én csak azon képzeltethen, — lelki-esméret ellen való vissza-élésnek vagyok halálós ellensége, melly avval előkötvetik, midőn már csecsemő korunkban kiragadtatunk anyai nyelvünk' éltető karjai között, elszakasztatunk, és örökre elszakasztatunk anyánktól, leány-testvércinktől és mind azon emberektől, a' kik

a' Római nyelvet nem értik, — 's egy idegen rab nyelv verejtetik veszzsőkkel, korbá-csokkal, botokkal belénk, 's annyira kifíczamitatik természetes eszünk, hogy többé anyai nyelvünket soha se tanulhatjuk-meg tökéletesen, 's anyánkat, testvéreinket, rokonainkat, hazánkfiáit nem értjük többé, 's mi sem értetünk azok által, — és miért? csak azért, hogy azon idegen nyelvvel teljes életünkben vesszödvén, 's ölvén átkozottan életünk' leg-szebb idejét, — azt utóljára még se tudjuk jól. —

Avagy kérdezzük-meg csak azon mi kedves hazánkfiáit, kik annyira buzgólkod-nak a' Római nyelv mellett, értik-e ezt a' nyelvet? 's bizonyosan meg fognak akadni; — kérdezzük-meg azokat, kik a' Római Classicusokat annyira emlegetik, esmerik-é azo-kat? — Virgil', Horátz', Ovid' nevét említeni fogják ugyan; de meg lehetünk gyö-ződve, hogy 'eggyet nem olvastak', vagy ha forgatták is, nem értették: — tehát a' mi csfos konyha-deákságunk érdemlené azt, hogy érte ne anyj nyelvünket továbbá is gyilkoljuk? — Hogy tehát a' Római nyelv' barátinak együttl véve feleljek, — én a' tu-dósa nézve, a' hová természetesen a' Tanító, a' Pap, a' Törvénytudó, az Orvos 's a' Mathematicus tartozik, szükségesnek tartom a' Római nyelv' tudását, hogy azt a' jót, de csak a' jót, melly ezen nyelven íratott, érthesse; — de hogy azon nyelven írjon, vagy a' mi még-több; beszéljen; azt nem csak feleslegének, hanem károsnak is tartom. A' Római nyelv tudnillik kétféle tekintetben fordúl elő, úgy mint a' régi Classicusok' nyel-ve, 's úgy mint az újabb Tudósok' nyelve. — Az első esetben valóságos Római nyelv, mellyet a' Tudósnak azért kell jól tudni, hogy a' Classicusokat érthesse, 's érteni csak azért, hogy a' mit azokban Nemzetére nézve szépnak, hasznosnak lát, azt a' maga nem-zeti nyelvére tegye által, 's ez által Nemzetét tökéletesítse: de ha azon Classicusokat maj-molnai akarja, ha ő is az ő nyelveken akar írni, — kimélve is mondván, — esztelen; — mert kinek ír? kinek ír? 's miért vesztegeti a' lehetetlenben 'erejét? — A' régi Római-ak, azon felhatatlan világ-hódítók 's az egész világ' rabjai, már hálá. Istennek kihaltak; — a' Magyarok pedig magyarul kell írni; — a' Nemzet' lelkébe nem hat semmi-belé, ha-nem csak az, a' mi nemzeti, vagy megnemzetesítetik. — Avagy utól akarja érni a' régi Classicusokat? 's akkor a' tekenős-béka a' sassal versent akar repülni. Ok Római föld-dön születtek, Római tejet szoptak, Rómában laktak, Római kenyeret ettek, Római iz-teneket imádtak; 's ő — minden szempillantásban elárúlja magát, hogy nem csak szót, hanem gondolatot is lopott, sőt végre az súl ki, hogy maga gondolkozni se tud; mert az újabb gondolatok' kifejezésére, a' meghalt, múmia forma nyelvnek, se szava, se képe nincsen. — Avagy azon szükevény katonából, a' ki tiszser fel 's tiszser levezszö-ztetvén, a' katonai dicsősségre kinszerítetik, válhatik-e Római hazafi, polgár és vitéz, ha Római köntösbe öltöztetetik is? — Tanuljuk tehát a' Görög és Római Classicus nyelvet jól, de csak akkor már, midőn anyai nyelvünket tökéletesen tudjuk; ellenben 'szentség-üfésnek tartuk azon nyelven írni, vagy beszélni. — Avagy mi nemest mutathatunk mi Magyarok a' Római nyelvből, milly' classicus Íróink vannak abban! — holott csecsemős korunktól öljük vele lelkünket, — többet mutathatnak más Nemzetek, kiknek Tudó-saik Római nyelven beszélni nem tudnak, hanem érettebb korokban, midőn már anyai nyelvekben tökéletesek, a' Görög és Római Classicus nyelvet classica tanulják. — —

A' második tekintetben, úgy mint az újabb Tudósok' nyelve, a' mi Törvény-könyvünknek nyelve, a' mi társaságbeli, a' mi úgy nevezett Diplomatikai nyelvünk, — olyan undok monstrum, hogy a' nyelv' nevét sem érdemli, sőt igazán mondva nem is nyelv, hanem egy határozatlan Jargon, mellynek se természetete se kiterjedése, melly minden Nemzet', sőt minden ember' természetéhez alkalmaztatja magát, mellyet az Angoly anglizál, a' Francz franczizál, az Olasz olaszizál, a' Német németizál, a' Magyar magyarizál, a' Tót tótizál 's a' t. 's mellyet csak védelmezni is szűgyen, 's egy bizonyos lelki és szívbéli ürességet árul-el. Mit választunk már ezen két nyelv között? classice akarunk e írni és beszélni? ekkor a' századok előtt fenforgott gondolatoknak keskeny körébe kénytelenek leszünk magunkat szorítani, 's mezeitelenségünket a' halottakról lerántott, rothadásba áttal-ment köntösökkel fedezni, — sok, igen sok vagyon, a' mit classice teljességgel ki nem fejezhetünk. — Avagy a' formának — mert ez a' nyelv — feláldozzuk e a' tárgyat? — 's midőn szépen akarunk lotánul beszélni — vagy is igazán mondva deákul — akkor nemesebb lelkünk elitőzők annyi véghetetlen barbarismusoktól. — 'S miért tartanók fő póltzon ezen nyelvet, mellyet már a' maga Nemzete is romlottan szállított reánk által, 's melly azon századnak, mellyben a' többi nyelveken 's a' Nemzeten dühösködött, gyalázatjára válik? — Ha rosszszul akarunk beszélni, — rosszszul akar-melly élő nyelven is igen könnyen beszélhetünk, 's minek vesztogessük a' rosza drága időnket 's erőnket? — Mind az, a' mi Deák vagy is a' romlott Római nyelven vagyon írva, igen könnyen lefordíthatatik más élő nyelvekre, — szép nincsen benne semmi, — semmi aesthetikai érdeme nincsen, 's így meg sem érdemli, hogy azt, mint nyelvet valaki tanulja: — mert a' nyelvnek csak az aesthetikai tulajdonságok egyyeten egy érdemei. — — Sokat lehetne a' Deák nyelv' ártalmáról mondanom, de elhallgatom; mert erről úgy is minden okos meg vagyon győződve: — csak ezt omlítem, hogy életünknek legjobb idejét rabolja-el tőlünk, 's hogy reánk ragadván annak még constructióji is, minden más nyelvnek tökéletes megtanulására, sőt még anyai nyelvünk' tudására is alkalmatlanná tészon bennünket. — Kívessük tehát e' részben is a' természet' örökös és bölcs törvényét; *vegyük-ki a' halottat az élők' társaságából, 's tesszük azt rokonainak hamvai közé, úgy a' mint azt az ő érdeme tőlünk kívánja!* —

A' külföldi Tudósok' máe úgy is az ő Nemzeti nyelveken írják, a' Ministeriumnál minden németül foly, a' külföldiek azt kívánják, hogy az ő Nemzeti nyelveken levelez-zünk velek, — ha a' külföldre átazunk, azon Nemzet' nyelvét kell tudnunk, a' melly között vagyunk; — csak a' Magyar olyan boldogtalan, hogy a' Deák nyelv' járma alatt nyög, 's nincsen annyi férfiuai bátorsága, hogy az idegennel a' maga tulajdon házánál, asztalánál magyarul merjen szóllani! — — Hát a' törvényekben és törvénykezésekben uralkodják idegen nyelv? midőn épen ott legszükségesebb, hogy mind jussát, mind kötele-ségét kiki tudja 's tökéletesen érthesse; — avagy igazán meggondolva, hogy is lehet a' Magyarat Deák törvény szerint ítélni, mellyet ő nem ért, — mellynek talán híret se hal-lotta soha; — vagy talán a' Prókátornak kell azt helyette tudni!? — Újra mondom te-hát: *kövessük a' természet' törvényét, 's vegyük-ki a' halottat az élők' társaságából; hogy az ő hártékonyága bennünket az örökké való éjnek zettségébe — mint sok más ez előtt élt Nemzeteket — el ne ragadjon!* —

A' Német nyelvnek főképen a' múlt század' közepe' tájától fogva, mert az előtt maga is durva volt és megvettetett mint a' miénk, — sokat köszönhetünk; 's e' tekintetben előttünk mindenkor tanulásra és megbecsülésre méltó; de éppen azért, hogy eránta háládatlanok ne legyünk, mind azt, a' mit tőle tanultunk, és tanulni fogunk, nemzetivé akarjuk tenni. Példát adott nekünk az idegen nyelveknek kiirtásában nyelvből, — kiirtotta előbb a' Deákot, később a' Franczot; mi is azt akarjuk követni, 's minden idegen nyelvet, a' mennyire csak lehet, elmellőzni. A' mi jó vagyon a' Német nyelvben, azt által tehetjük nemzeti nyelvünkre, aesthetikai érdeme, sérelem nélkül legyen mondva, úgy is igen kevés vagyon. Hazánkban magyarul is társalkodhatunk. — A' kívül nekünk vagyon dolgunk, azzal, ha nem tartozik Magyar lenni, — az ő nyelvén fogunk beszélni; a' kinek pedig velünk vagyon-dolga, annak törvényes kötelessége magyarul tudni. — De egyébaránt is Németek, ha akarnánk is, soha se lehetünk. — A' classicus Német nyelv is, csak a' classicus Német földön terem; — Németül Magyar-országban, — ha Németeknek születünk is itten, — soha se tudhatunk jól! — —

A' Szláv nyelv' mostani töredékei, mert azok többnyire csak töredékei egy hajdani szebb időnek, igen nagy culturát árúlnak-el; de ez minden emlékezetet feljül halad: — a' nyelv szép, hajlékony, philosophiai 's kellemetes; — de holt, — 's így vétek volna felkeltetni a' halottak közül. Nyugodjék csendesen!! — A' Tót, — ha csak nem Cseh 's akkor Cseh, — nem nyelv és semmi culturát nem érdemel, mert minden Vármegyében, nem mondom nagyitva, legalább háromféle; 's így, mint nem is írásbeli nyelv, inkább arra való, hogy minden erőszak nélkül okos útakon, módokon kiirtassék, mintsem az ő tökéletesítésére fáradság fordítassék. Igaz ugyan, hogy az azon beszéllők igen számosak; de csak az azon beszéllők; mert mihelyt valaki a' köznépnél feljebb emelkedik a' műveltségben, vagy a' Német, vagy a' Magyar nyelvet választja nyelvének; vagy Deák marad örökközen, 's akkor teljes életében soha se tud egy nyelvet is. — És nyelv nélkül lenni, — melly nagy szerencsétlenség!!! Azért akar melly számos is a' Tót Magyar-országban, még is soha se kívánhatja, hogy nyelvére nagy tekintet legyen: erőltetni ugyan nem kell; — de minden becületes módot el kell követni, hogy a' Tót nyelv lassanként kiirtassék: mert Magyar-országban csak a' Magyar Nemzet; — azon kívül csak Nép vagyon. —

De ha mind ezek nem volnának is, ha azt is félre tesszük, hogy a' Magyar nyelv egyik a' legszebbek közül való, hogy egyetlen egy, mellyből tökéletes philosophiai nyelvet lehetne csinálni, — már maga a' közönséges okosság is, de a' mi még több, a' a' pusztá köz érzés is ösztönözhetne bennünket nyelvünk' szeretetére 's szorgalmatos művelésére. — Mig az egész Nemzet Magyar nem lézen, minden szempillantásban retteghetünk a' végső elenyészéstől, — csak a' nyelv, ruha és szokás teszi a' Nemzetet; 's mennyit vesztettünk már el mind ezekből? — Mig az egész Nemzet Magyar nem lézen, uralkodni fog köztünk az egyenetlenség' lelke, nem fog gyarapodni semmi hasznos Intézetünk, nem fog emelkedni nemzeti képzésünk, nem fogunk literatúrai érdemet szerezni a' Külföld előtt. — Tegyük tehát minden mellesleg való tekintetet, — minden nemzeti gyűlölséget, minden literatúrai egyenetlenséget, irigységet és gúnyolást, adjunk férjfi nemes cselekedeteink által más Nemzeteknek is példát a' tántoríthatatlan egyet-ér-

tésben, legyen a' mi fő czélunk a' Hazánk 's az emberiségnek boldogsága, és a' Magyar nyelv' virágzása, — legyünk igazán Magyarok! — — —

Valamint hajdan az Apostolokra szállott a' Sz. Lélek, úgy szálljon Hazánk' minden fiára, ezen emlékezetre méltó nap', mellyen jeles Hazánkfiának 's nemes szívű Irónknak Tisztelendő Tudós **VIRÁG BENEDEK** Úrnak neve' napját innepeljük, az Úr' Szent Lelkének malasztja, hogy nem úgy, mint az Apostolok mindenféle nyelveken, hanem csupán csak magyarul beszéljenek. Adjon a' Mindenható örökké való életet mind azon elhunytaknak, kik a' Magyar Literatúra' dolgában valaha fáradoztak; — éltesse és boldogítsa a' Magyar Literatúrának mostan élő barátjait; — éltesse a' mi kegyelmes Királyunkat **FERENCZET**, a' ki a' Magyar nyelv' tanítását parancsolja, — egész Háza' népével, 's adjon később maradékainak is Magyar lelket; — éltesse szeretett Nádorunkat, **JÓSEFET**, a' ki a' Nemzet' díszeré a' Múzeumot felállította, 's most is gyarapítja, Hitvesével 's szép reménységű Gyermekeivel együtt; — éltesse a' Magyar Fő Hadi Igazgatót, a' Magyar szívű Fő Herczeg **FERDINÁNDOT**; — éltesse végre minden jó és rossz akaróinkat; az elsőket, hogy továbbá is jót tehesenek velünk; — az utolsókat, hogy megtérvén, jövendőre tegyék velünk ezt, a' mit **IGAZSÁG** a' kötelesség 's az emberiség kíván! — Mondám.

Thaisz Endre.

23.

Levél-Töredék Pestről.

Pestet írjam-le néked édes Károlyom? óhajtnám tudni, azért kívánod é ezt tőlem, hogy lakossa' vagyok, vagy hogy ítéletemet vágnál olvasni? én az utolsóbbít vélem, mert szintűgy tudod mint én tapasztalom, hogy a' mindennapos tárgyak, mellyeket óránként látunk vagy láthatunk, melly könnyen kisiklanak figyelmünk alól, innen a' szemful idegen, ki tanúság után liheg, mint lát, hall, tud, kis idő alatt többet a' Haza' ősz fiánál. Ha hát nem azt kívánod tőlem tudni: mellyik geographiai Grád alatt fekszik Pest? hány palisza, háza, úczája, tornya 's a' t. van, nem azt, hogy mi és milyen ő, hanem minek és milyennek látom én? im' vedd soraimat róla, a' mint egyencs szívem szülte azokat, melly ott csudálni nem tud, a' hol hibát érez; de gyalázni is áttal ott a' hol dicséretre méltót lát. Leveledben városi múltságaimat irigyled, ezen oldalra sűtöm hát leginkább **Lámpámat**. Minden esetre abban bizom, hogy baráthoz mennek soraim, 's a' barát' szíve a' nyújtó' jó akaratját nyájasan tudja kötni a' nyújtott portéka' becséhez.

Pest nem bír ugyan a 'Residenciák' csörtetésével, de bír a főbb kereskedői városok' zajlásával, Nemzetek', árosok' és vevők' telongásával, tengoren innen és túl fekvő vilá-gok' szereinek rakodásával, 's ezek reá nyomják a' kalmári bélyeget. Ha szerencse hely-hetését, kedvező pártfogás segiténé, szorgalma nem sokára Europa' első kereskedő vá-roasai közé iktatná, valamint azt roppant vásárai már is Lipszia és Frankfurt' sorába il-lyetik. Marsell és Hamburg alig láthatnak többféle Nemzeteket 's különösebb egyvelget falaik között, mint a' mely Pestet lakja és látogatja. Egy jó része lakosinak különbféle részekről leszállongott szerencse-vadász, kit a' bölög Magyar Haza, az ölcsőség, a' sze-lid kórmány 's a' szerence' bizonyossága csaltak ide, és otthoni szükség kergetett hazul-ról. Ha azon lakosokat kik ez előtt néhány tizeddel vándor botocskaival léptek-be Pest-re, 's most ezerek' urai, kiszemelnének, népetlenebbnek tetszene városunk Barcellonánál a' sárga hideg' pusztítása után. A' szer-tartó és józan szorgalom, a' természetnyek' öl-csősága Hazánkban, az ezek és mester-mívek 's portekák' ára közt fészkelő bal arány, Zászlósink' Nagygyaink' 's kicsinyeink' rész-szerént rang-tartó költekezéseik, rész-szerént fájdalom! fény-üzések, hazám'-fainak bő-kezűsége inkább mint fillérkedésre hajló Nem-zeti karakterek, meg annyi pénz bányái, cukszai, tőke pénzei a' számot vető kalmárnak és írtvesnek. A' bizonyos, édes Károlyom, hogy legszebb épületjei Pestnek többnyire öl-lyaké, kiknek bölcsők a' Magyar Hazában nem ringtak. —

De mit tesz ez? Nem panaszlom édes Károlyom! hidd-ol tapasztalásom, hogy hazafi lelket kap sok a' megnyert hazafiság mellett, míg ős Nemzetségeinkből némelyek úgy ojtik-ki ön' neveiket méztelen szájakon, hogy üstökös szép apáik ha feltámadnának, ne-hezen esmérnének ön' neveikre benne. Fordúl a' világ' kereké 's az idő' munkás mive süllyeszt és támaszt! Indigenáink közt sokaknál öröm-telve felejttem, hogy zsiros Hazánk-ra nem Árpád apánkal jövének-ki, míg némely korcsosodott régi-Törzseink ellen, kik-nél az ősi lélek, csillogáson, idegen majmozáson kapkodó lélekké süllyedt-le, a' bosszú emészt.

Fény-üzés, 's majmozás emésztik szegény Hazánkat édes Károlyom! 's sir a' lélek a' Hazafiban! csudálom hogy Schams Úr, Pest' jeles leirója mintegy védni látszatik a' fény-üzést e' polgári mételet; mert úgymond ez olajja a' szorgalomnak, mely egyedül teheti a' Nemzetet gazdaggá 's kiragadhatja a' Nemzeti lelket a' zsibadásból. Nem ma-gasztalhatnánk e' szerént az égéseket is? hiszen kőműveseknek, ácsoknak 's számtalan nap-számósoknak munkát készítenek azok? Én azt vélem, édes Károlyom, hogy csak az oly fény-üzés lehet óhajtható, mely esmératünk', lelkünk' 's polgári kimiveltetésünk' kö-vetkezése, 's a' Nemzetben czekekkel átfafiasan halad és terjed; mert így elég források nyil-nak azon rosszak' bedugására, mellyek a' fény-üzésnek elmaradhatatlan társai 's a' Nemzet' szorgalmába, lelke' erejébe elegendő a' vissza-pótlás (reactio) a' szegénység el-len. De 'a' hol a' fény-üzés elébb jár, a' hol ő egy szomszéd 's felsőbb culturájó' Nem-zettől belopott ál-szükség, betegség ő ott; szegénységet terjeszt pillangói tarka s mindenféle erszénybe és szívbé! érzi szegény Hazám 's bár ne érzéné!

Kereskedői lélek az uralkodó, Pest lakosinál; ez vezérel nálók mindent, 's a' város' kormánya is ezt veszi, 's okosan teszi, szem vezérül. De még is ezen szempont mellétt, bár tetemes áldozatokat teve is már sokakban, vagy azért, hogy a' sok alkotni 's igazítani

valók közt megoszlik figyelme, vagy hogy költsége nem telik, 's tán mind a' két okból, többekben hátra van még Pest, melyekben egy városnak, mely már az ő nagyságára 's fontosságára hágott, hátra lenni nem kellene.

Igy Pestnek az úczái a' bel-városban közel rakattak ugyan, de kövezeteik egyenetlenek és tartatlanok. Mint borsó-szem a' rostában, úgy rázódol szekered' oldalai közt, ha kocsiol rajtok. A' kül-városokban pedig sok helyeken kocsi-döntő pocsolják, kerek-fogó sarak, 's undok szemet-dombok veszteglonek, mint akármelly roszsz faluban. Határa a' Töltés' híjánában keresztül kosúl van úttal szegedelve, 's úczái az őszi esőzésekben és tavaszi olvadásokban majd járhatatlanok, elesteledésekben pedig veszélyesek. Óhajtni lehetne, hogy legalább a' vám, mintegy negyven ezerre menő jövedelme, mint illik, évenként ezen rosznak orvoslására fordíttatna!

A' Karzat' népének okos és jól számított mulattatása eleitől fogva fő fő részét tette a' Politicának. Ha az emberiség' nemes sügallását elmellőzzük is, két fő czél érettetik-el általa, t. i. a' pénz megmarasztaltatik, sőt behozódik a' karzatba, és a' dologtalan rész a' roszsz koholásoktól elvonódik. Egyik fortélyá volt ez a' Görög és Római Politicának; e' szülte az Olympisi, Isthmusi Játékokat, ez a' pompás Circusokat, Fördöket, Tusákat, 's a' t. 's a' később időkben nem bölcsen használta e' Valenceze, Róma 's főképp az első ezen fogást? Hazánkból is hány milliómat ki nem visz azon siralmas ítéletjek Hazánkfiai-nak, hogy már csak egy száz ezeres jövedelmű Urunk is nem mulathatja magát rang-illőleg sovány Hazánknak? 's ha Bécsset, Párist, Londont, vagy csak kisebb Provinciai-városokat vetünk is latba, nincsen e' néminémüképen igazságok? tudom én azt, hogy a' pallérozodásnak e' részben sem lehet igen eleibe kapni, 's mi kik más meszsze haladt Nemzetektől még sokakban hátra maradtunk, városaink' mulató helyeikben 's mulattatásaikban sem vetélkedhetünk; de a' ki Pest' Buda' özsves népességét, a' benneked' resideáló Herczegeket, gyakori nagy vendégeket, fő Urakat, Dicasteriumokat, milliomas kereskedőket, gazdag tőke pénzeseket felszámítja, 's hozzájuk veti az egész ország', Bécs', 's Levánta' Negociánsait, kiket a' kereskedés' lelke gyakran ide von, kénytelen megvallani, hogy e' részben Pest még keveset tevé.

Hány ezret tart nagy Uraink 's Uraink között Pest és Buda, falai között, kiket csak a' városi vig zaj 's vágy a' mulatozás' örvényébe kerengeni, csalnak-be 's kik csak kényből való lakosi Pestnek? de hány ezret nem csalnának még be, hányat nem kötnének-le Hazánknak, ha nemesebb Mulató-helyek, fényes 's izletes'b mulatások több ingert adhatnak a' henyé kénynek, nagyobb pályát az öröm' vadászatnak, hogy öröm- vásárlásait a' gazdag, a' nagy Úr, csak pénze' kifogytával kezdené bánogatni? pedig az ily kényből lakozók, kik a' szükségén felyül vesztegetnek is, mennyi pénzt nem tartanának kerengésbe Pest' falai között, mint nem gazdagítnák munkás polgárit!

Candálini fogod édes Károlyom, ha azt írom, hogy Pestnek majd semmi nyári Mulató-helye, hol vagy a' felsőbb rangú Uraságok, vagy a' nemesebb izlésűek 's természet' b' magokat kedv-teléssel mulathatnák. Nincs vidékében csak egy mezei Mulató is, mint Bécs körül Mödling, Dornbach, Heczendorf, Hiczingen 's a' t. a' hová a' fő rangúak lovaikat izzadásba, equipagejokat irigyletetésbe hozhassák. Nagy, Hazánknak édes Károlyom! az önzés' fondor lelke, mely a' társasságos embert szegletben vagy fonadékjai

közt magánosan ülő vagy prédát leső pókká változtatja! Mi az oka, hogy Nagygyainkat semmi nem gyúlasztja akár Pest' határában, nevezetesen a' Váci úton kívül, hol a' pompás Chaussée mintegy kívántatja a' díszes hintók' csörtetését; akár a' környékében, mint Rákoson, Palotán, Lőrinczen 's a' t. vagy a' Budai szép hegyes oldalokon kifutó mezei Mulatókat alkotni? Mi adna nagyobb, 's hálát vonzóbb fényt 's nevet Nemzetségeinknek? — mint illene kivált a' Festetics' majorja, a' Blandúsiá' forrását előző Illyés' kútjával Práternek! Lelket élesztve állának szép gypén 's kellemes fa-gruppjai között a' díszes kis kalibák, 's frissítőket adó tanyáscskák!

Azt, a' mit Bécs söt Po'sony' környékén is számtalan Nagy, tetemes áldozatokkal teszen; hogy a' Népnék 's minden nemes lelkünk háláját vásárolja-meg egynehány nemesen feláldoztatott ezriért, Pesten csak az egy Orczy-Ház teszi. — Magának 's személye' csillogásának zugorgat most kiki, 's vont fény-üzése szám-úzi a' nemesebb arányt, a' Nemzet' díszét, és köz ügy' lelkét!

Pestnek még ün' határába sincs, ha az Orczy-kertet kiveszed, egy nyári Mulatója is. Fült, rekedt levegőjű, kerteknek gúnyolt zugolyok, mellyekben több az ivó asztal, mint a' por-lepte élő-fa, hol a' szorált 's lámpa-gőzös levegőtől izzadsz, 's te egygyűségedben, ezt a' kereszttelt kén-köves dor' erejének tulajdonitod; ezek rend-szerint a' vígság' pálya-mezei Pesten! A' város' erdőcskéje leendő, ha valaha a' Nőien Úr' plánja *) tökéletességre mehet; — de a' melly a' sok szükségesebb költség, 's kevés figyelem miatt igen lassan halad — idővel Nép' kertje; ez úttal még ezen kikialtott hely csak addig Mulató, míg belé kiértél, azontúl vágysz vissza térni. A' rangosok kénytelenségből, — mert merre menjenek alkalmas úton friss levegőért? — csörtetnek fényes hintaikon ezen város' erdőcskéje felé; hová elérvén, vagy le se szállva hintaikból, fordólnak vissza, vagy kő-folyosó alatt keresnek a' nap' heve ellen menedéket, mert itten még csak az evők ivók számokra van egy kis árnyék 's ülő-hely alkotva, 's ha ezt az Ausztriai szokást követni nem akarod, frissülés helyett tikkadva térsz haza. Egyébként is a' valóban szép és gondosan ápoltt nagy Alléának, melly ezen Mulatóba vezet, 's az' utánna gyönyörűen ejtett 's kerek fostott fa-karócskákkal kerített réttel, 's nem rosszul álló tóval, valóságos kontraszta áll még most a' többi része ezen Mulatónak.

Egyedül az Orczyak' kertjek az, a' hol nyárban enyhülhetek. Ha barátomat a' kedves természetet a' néhány ölös hosszú 's néhány ölös magas falakkal rekesztett kertcskében fogolynak látom, fulad mejjem a' kejes dagadás helyett, 's futok onnan, hol rigóit fülemüldít zaj, pohár-csörgés 's bachánsok' robajja szárnyon tartják. De itten az ő szép ölén ámulva pihenek, bájos csendea felejttem a' világi zajt, ártatlanságán békülök az emberek' fonákságaival, 's egyszerű kellemén tűnnek elmémből a' sokféle ál-orczák, mellyek a' városban körültem zsi bongnak. Szabadnak érzem szabad barátom' karján magamat, 's

Jegyz. Nem lehetén szereztem ezen Plánt láthatni, nem tudom, van e' benne egyes Allé kijelölés, mellynek véleményem szerint egy öle nyári Mulatóból sem kellene kimaradni. Hát kell adnunk az emberi fő gyalogságnak a' hűségnek. — Látni az Allékat, 's a' szerezés és természet' szonánságot láthatni kíván mint a' két Nem, de főképp' a' Szép Nem:

Spektatem veniant, veniant spectentur et ipsae.

erre Allék kellene, mellyek szolgálatra szükségesek, mint a' turkóhal párosok az ércet magyár.

lelkem' szendergésiben nem érzem vonódni utánnam lánczaim' és kötelékim', mellyek kit kit kötve tartnak világi pályáján.

Ez valóban egy legszebb kertjei közöttül Hazánknak, 's Ángoly szerkezetje még most is bámulható, midőn már kertészi művészségünk szépen haladt. Felhőket korholó fái, tág csinos ösvényei, kedves csavargásai, jól rendelt fa-csoportjai, jó munkájú szőlője, szépen vágjt tavacska, szem élesztő tágas rétje, kellemes fel-váltásai; de kivált jó vize, levogője 's enyhítő-hűsége — ritkaságok Pesten! — igazán Tempéjévé teszik Pestnek; 's kifutván ide érzésre olvadna kiáltom Horátzommal:

„Cur invidendis postibus, et novo

Sublime ritu moliar atrium?

Cur valle permutem Sabina

Divitias operosiores?*

Különös szép a' tő felett kelt domb, hová egy Gloriette, ha nem Schönbrunn! lenne is az, valóban szépen illene, vagy egy, a' Haza' nagy fiainak emelt Pyramis. Meszes innen a' kilátás Sz. Gellértra, 's a' kevély két városra, mellynek por-ködét látom, zsibajját homályosan hallok, 's ezek annál bajlóbb kontrasztot alkotnak a' természet' ezen kies rejtekével, de annak csendét nem bolygatják.

Hálát 's tiszteletet érdemel itt is az Orczy-ház, mint a' Banderiumkor tett áldozatiért! nevezetes kölcséggel tartja-fel, Közönség' Palládiuma gyanánt, ezen kertet, 's nem tekintvén a' pórság számos vissza-éléseit, mellyek a' nagy lelkűleg engedtetett szabad mulatást, fájdalom! tudtomra is gyakran féktelenséggé alacsonyítják-le; nem fárad béke' tü-résébe.

Az ősz' komorodásával, a' tavasz' mosolyodás'ig elemenezte Pestnek a' Theátrum. De megragadta ennek a' közönségét azon köz járvány, melly Europa' fő városait; 's főképen az Ausztriai birodalomét századunkban vesztegeti. Opera Buffa most mindenütt a' Theátrum. Tündéres, 's beteg képzetből eredt sujtett Énekes-darabok despotizálják most a' Sceniumot, szép hangokkal és cifra csillogással felkészítve, hogy agyafúrtságok feledtessek. Szem és fül-legeltetés, ma a' Játék-szín, mellynek az Előkor' példái által oktatni, a' nemes tettek' előhozásával szíveket képzni 's lelkeket emelni kellene! Én ugyan valami a' Kotzebue' érzékenykedő' tonjának nem egészen barátja, úgy a' hang-művészségnek is nem éppen vagyok ellensége; mert kit ne ragadjon, a' Cataláni, Fodor, Kaincz, Dávid, 's több művészek' művésznék, varázsló torkaik, mellyekben meg annyi fülemilék költenek? De őket, ha ki nem rekeszteném is egészen a' Játék-szín' padjáról, legalább ritkább 's nemesebb tárgyakra szorítnám, 's többször muzsikai Acemiákra utasítnám. A' tündéres, 's caricatúr-darabok, local-tréfák' kelendősege oly bizonyos jele előttem a' mételyezett theátrumi izletnek, mint a' travesztált, szójátékos, 's alkalmi versezetek a' rossz Poétainak. Pest e' részben Bécsről varr himet, 's most már bizonyos lehets benne, hogy a' Schiller', Göthe', Müllner', Lessing', Collin' 's a' t. darabjaiban a' Játék-szín' üresnek találod. A' mostani Directio esmeri közönségét, 's tudván, hogy a' rossz gyomrúnak csak új étkekkel ébresztheted ét-vágyát, gondoskodik arról, hogy mindég legyen vendég' művésze vagy művésznje hívogató madarál.

Néha megfordúl benne vendégül a Magyar Játzó-társaság is. Jó igyekezet de szégyenség tetszik ki játszásából. Zajosan fogadtatik 's hidegen eresztetik-el, ha egy hétnél tovább mulat. Sorsához képest, a példa 's illő pártfogás' híjánjában, tőbnyire jelesen játszik, kár, hogy tagjai a Declamátori tőnt nehezen felejtik, 's függéshez szokatlanok.

Hogy az Acusticában nem vagyunk ott a hol a régiek voltak, szomorúan tapasztaljuk ezen Theástrom' épületjében is, melly kiépítettésével a legpompásabbak közzé fog tartozni Európában; de a Játzók' szava még most benne gyakran érthetetlen.

Óriási léptekkel halad előre Pest, minden év közelébb hozza Bécshez, minden év újat teremt benne, 's egy értő, akaró, 's haszon nem leső Tanácstól, melly most is jeles férjfiakkal dicskedhetik, mit nem várhatunk idővel? De nagy még a haladni való pálya! A' Gáz-világosítást, Bankot, Álló-hidat, Redoutot, Gyalog-kövezetet, Promenádot, 's mindeneknek előtte az egész városban egyarányos 's alkalmas Kövezetet és Dolgozó-házat még most csak óhajtanunk lehet!

Máskor többet Pestről! — Éljen egészség!

Fáy András.

24.

Formája a Magyar Írásnak a XV-dik Században.

„Egy nemeu nemeu napon juve Bela Kyrál az eu Leyanyához mikoron eleeben hyvattá volna az eu Leyanyat de zent Margyt azon nem mere az eu Atyanak eleyben menny az eu Atyatol valo felteben hanem el futá ez zent zuz Soror Candidához es kere ez Sorort hog foltot vessen az eu Kentesenek uyara ez Soror meg foldoza mert mind el zakádozott vala az eu Kentesenek uya es ki lachogy vala az eu Karyanak husa. Ez nek utanna “ 's. 'a. t. — Megláthatni Praynál in Vita D. Margaritae Virginis ex M. S. S. codicibus eruta. — Tirnaviae 1770. az említett Könyvnek 259-ik l. —

Ntali

Kelemen János Kolozsvárról.

25.

Gr. D*** J. Ó Ngának B. P*** Ó Nagyságához írt levele
a' Magyar-nyelv' ügyében.

Kassa, Ján. 8-dikán 1817.

Méltóságos Báróné, drága kegyes Húgom-aszszony!

Várja Nagyságotkat a' kívánt darabra Gr. P**. Köszönöm Nagyságodnak, hogy legalább e' szót Bátyja magyarul méltóztatott kiírni levelében. Az én húgaim, a' Haza' annyai nem gondolják-meg, hogy a' Hannoverai Dámák, azért, mivel az Angoly Király Fejedelmök, akármelley Hannoveraival Angoly nyelven levelezni szégyellenének.

Én azt tartom Mlgos Aszszonyom, hogy valamennyi Ósztriai Magyar Dámáink jobban látszanának tudni Magyarul, mint Németül, mihelyest Drezdában megjelenének.

A' mostani időben mindenütt a' honni Nemzet' és nyelv' kifejtődésében, nem pedig annak megvetésében helyeztetik a' dicsősséget. — Mindenütt esmerik a' külsőt, de a' magokét tudják és szeretik.

Ha a' Németek nem szüntenek volna meg elfrancziásodni, mi soha sem kezdettünk volna el-németesedni.

Én ezeket azért bátorodom Nagyságodnak mondani, mert Nagyságod' szép szíve Magyar, és mivel a' Magyar szó soha se rúttolt-el semmiféle szép ajakot. Gyermekeket adott az Isten Ngodnak, Anya Ngod, és még is anya-nyelvének mást tézsen elibe! — Hát csupán a' külföldiek' számára termének e nálunk a' szép lelkek és a' szép testek? Feleségem mindennap vagy ír, vagy fordít, vagy olvas valamit Magyarul. Hitesse-el magával Ngod, hogy nem fog a' Magyar Nemzet és nyelv elenyészni, ha' édes Hazánk' annyai úgy szeretendik hazájokat, valamint hazájoktól szeretetnek. —

Emlékezzen Ngod olykor, hogy azok, a' kik valamely Hazát, de nem nyelvét szeretik, azokhoz hasonlítanak, kik a' könyveket szeretik, nem pedig az olvasást.

Be szerencsésnek tartanám magamat, ha Ngod mind ezeket előbb eleven elméjének, azután pedig érzékeny szívének által-adni méltóztatnék. Nem foglalhat-el jobb helyet a' Haza dicsőségének szeretete, mint mikor a' szép szíveket elfoglalja.

Megkéméllém Ngod' lelkes szemeit karczoló írásomtól, de az én lelkem szállott a' Ngodéhoz, és ha vissza hangzik szózatom a' Ngod' szívében, bizonyosan nem írtam soha is ennél szebb levelet.

Kösz D. M.

26.

Mi akadályoztatta többek köz't tudománybeli tökéletesedését
a' Magyaroknak?

Mérséklett ég-hajlatt alatt, Istennek legszebb, legáldottabb földjén születik, 's éi, vajha boldogul élhetne a' Magyar! Nemző apja töb'nyire egésséges, széles mejjú, deli természetű, talpra esett férjfiú; ki, mint a' fiatal oroszán, önn' erejébe bizakodó, vidám elméjű, bátor szívű; szabadságot szomjúhozó, 's o' mellett nyájas, jó kedvű, a' mit ollykor hajusza' pédergetésével is jelengetni szokott. Szülő anyja erős inakból 's szilakból áll, bő tejű, el nem' érzékenyedett; állandó hűségű, el nem' csorcsodott, ép 's kellemes leánya a' természetnek. — Szeretnek Europa' legpallérozottabb Nemzetei közül, négy 's öt esztendő gyermekeket össze-gyűjteni, 's közéjük Szabolcsi vagy Borsodi egyenlő korú gyerkőczeket jódzani bocsátani; megláthatná akárki; ki tudna köztök a' fűz-veszszőcskén kevéyebben lovagolni, ki kapná-fel a' laptát hamarébb, ki szedné rá inkább a' másikat, ki volna elmésébb, gyorsabb, 's hatalmaskodóbb a' kis Magyaránál? A' Németke alkalmasint legelőbb félbe-hagyná a' játékok, gerjedezne, macacszkodna; a' Franczka kifütyölné 's csúfolná a' sereget; az Olaszka titkon irigykedne 's csipkedne; a' kisdéd Angoly pedig azt sugná Hatházi Pistának, „eredj, verd-meg a' kényeseket, én laptázom addig a' többiekkel, szólj, ha bajod lesz.“ — Édes anyám szép természet! köszönöm azon nemes tüzet, erőt és hajlandóságot, mellyet belém büszke fíjadba öntél. — Ah! de nézz jól csak szemembe, végy üledbe, ismersz-e engemet? sanyarító kezeik közűl Nevelőimnek, Tanítóimnak, kikre bizál, kiszabadultván, panaszimat hív kebeledbe öntöm-ki. Által-adál nékiek, hogy a' tőled vett erőket fejsék-ki, azoknak bölcsen használasokra tanítsanak, boldogító ismérétedre vezérellyenek: Ők a' gyávák, vak vezérek, kik titkaidba bévátva nem valának, magokkal együtt verembe süjjesztének. Világosító lélekkel kellett vala engem táplálni, 's eleveníteni; de szennyes-hólt betűikkel megölték. — Hald-meg ekes világ, mit követek-el velem! —

Hatólik tavásson szedém gyenge társaimmal, a' szagos ibolyákat, gyönyörködém a' virgonca báránykák' szökdécseléseikben, midőn véletlen, im'e' parancsolatot vevém, „hól-nap oskolába kell menni.“ A' falusi Tanító bévezetvén egy egésségtelen szobába, 's beültetvén néhány sáppadt gyermekek közé, első szava ez vala: „Custos quid rei?“ mellyre az felelvén, „Stephanus Nagy hungarico narravit,“ prodeat, mondá a' Tanító, 's a' Custossal reá veretett. E' meglévén, hozzám fordúlt, ezután, ugymond, nem lesz' szabad magyarúl beszélni; — ha vendég jó, így kell köszönni, „grata praesentia“ 's ha elmegy, így kell búcsúzni: „bene valere precor.“ —

Én szegény, bámultomban azt sem tudtam hol vagyok, 's a' szomorú jelenés, lelkemre annyira elhata, hogy több éjjeleken, borzasztó álmaim valának. Három esztendeig hurczoltam hónom alatt, *Rudimentát, Grammaticát, Langiust, Kis-Celláriust*, szüntelen declináltam, comparáltam, conjugáltam; midőn egyszer jelenté mosolyogva a' Tanító, hogy engem már felsőbb Oskolákba bátran vihetnek.

Örültem, hogy valahára, valami kellemest 's hasznost fogok tanulni, mert Tanítóim eddig lelkemet illendő eledellel nem táplálta: egy fűvet, fát, virágot, követ, földet, állatot nem mutatott, tulajdonságiról nem beszélt; annyival inkább magamat önn magaimmal, nem ismértetett; — testemnek tagjai, mely bölcsen légyenek össze-szerkesztetve, nem magyarázta; — szívem, jobb vagy bal oldalsmon van é? nem mondta, a' szívbe beírt erkölcsi törvényt, velem el nem olvastatta; — jó és rossz közt; különbséget tenni, helyesen-választani, a' cselekedeteknek hasznos, vagy káros következeisire figyelmeznem, nem tanított. Már híres Oskolának, Académiának tagja valék, de ah! lelkem itt sem találhatta-fel világát. —

Néhány esztendőkön keresztül nem hallék egyebet Professoraimtól; hanem „*quomodo habet Perfectum? quae Constructio? de regulam? quae figura? quanta prior? quanta posterior?* —

Imádozt bálványait, Cicerót, Livium, Virgiliust, Horást felraká Katedrájára, 's én gyámmoltam, reszketve hajlongék előttök; gondolván, hogy minden tudomány 's bölcsesség azokba vagyon elrejtve. Ha megalásta is magát az örök Deák nyelvész, egy pár dél-utáni órákat szentelt is valamely valódi tudomány' tanítására, e' csak melleleg valónak nézettetett, 's deákul adván azt is elő, szabad lélekkel nem lehet róla elmélkednem. Jut eszembe most is, egy két részat feladván a' Physicából, mely szajkó-módra mondogatám: *gravitates specificae corporum, se küñt in ratione composita directa ponderis, et inversa voluminis*. Föld ismereteimet pedig úgy kezdém gyűjtögetni, hogy értelem nélkül hadartatták velem Professoraim: *est Urbis Archi-Episcopalis, Sedes Imperii et Tribunalis Inquisitionis*. Ha magyarul találtam szólnani, csúfos Taurus nevezetű nagy fa-láncsát kellett hordanom, 's nem tudván hirtelen másra tutmálni, miatta, vagy szegyen-székét, vagy vesz-székét szenyvedék. —

Szemeim be kötve, kezeim, lábaim bilincsekbe szorítva, így vonzolódnak engem Tanítóim keresztül minden Deák Classisokon, mint mondák a' Bölcsesség-templomához, hol már a' Tudományoknak egész kiterjedésben kellett volna elől adatni. Búszkén léptem-bé a' híres Templomba, de mely nagy vala megalattatásom! — Sűrű homály tölté-el a' szennyes fűak' közeit, nagy zaj 's láрма hatott füleimbe, scholasticusi göggel, avas Deák nyelven huhogván támadá-meg, egyik ott mulató a' másikat. — Elsenyved't holt test bűze kábultá tevé a' túdákos sereget. — Sok fíjókokra vala a' szennyes Templom felosztva; — egyikbe a' világ történeteit beszélte a' Tanító folyó Deáksággal, leginkább arra vigyásván, hogy pontosan elől-adja, melyik Fejedelem, mikor kezdett uralkodni, mikor holt-meg? kit hagyott maga után, 's mi vala Symboluma? — Második fíjókba a' horror vacuítól; — harmadikban a' Calculus differentialisról adóttak Deák leczkék; — negyedikbe egy új Plató hordá-elől rendről rendre minden Philosophusok' vélekedéseit; — végre egy kövér Theologus disputált: *de possibilitate Revelationis Logicae et Morali*. — Kedvetlen; 's meg nem elégedve jövék-ki Auditoriumokból, 's elvégezém Oskolai-pályámat. —

Vissza-térvén hív anya természet' pompás 's tégas Templomodba, melynek falai kelet 's enyészet, kezdék számot vetni ön' magammal illy módon: mi az én emberi 's nemzeti rendeltetésem? Hivatalba léptem — értem-e kötelességeimet? elég erőben vagyok é már? hogy kihatási kis Megyémben haszonnal munkálódjam? Midőn így okoskodnék, 's életemben legelőször okoskodnék, midőn a' szegyen, félelem 's remény köz'tt így hányattatnék, legszorossabb próba után ön' magamnak megvallanám, hogy leghasznosabb 's gyönyörködhetőbb ismeretek nélkül szűkölködöm, tudatlan, gyáva polgár, idéltlen hazafi vagyok, 's midőn már kezdenék kétségbe esni, megjelent leereszkedve előttem egy nap-súgáron a' Nemzeti Gyeniusz (Véd-angyal) így intézé hozzám szavait: „Jobb sorsra érdemes Hazádnak hív fija! bús nyögésid 's könnyeid fel vagynak számlálva az égben. Serkenj-fel, győzd-meg a' polgári Álom-istent, ki Nemzetetted nyomja. Látom éles fájdalomakat érezsz, 's nem is gyanítod, honnan erednek? tudd-meg hát, 's hirdesd Duna' Tiszsa' lefolytában, hogy tudománybeli tökéletesedését a' Magyaroknak többek köz'tt, a' Deák nyelv akadályoztatja. Káromlónak, szentség-törőnek fognak ugyan téged! azért kiáltani némelly Deák igába görbedtek, némelly régi Krétai szabású rest hasak, 's korcs fiai hazádnak; de meg ne rettenj, szegyenbe hajtom őket, 's ollyá léznek mint a' bágoly, mely a' kietlenben-huhoz; reád pedig kitéltöm lelkemet, hogy Nemzeted igaz ügyének szerencsés Védője légy.“

Elmém felvilágosodott, szívem nyugott 's boldognak érzem magamat, mióta biztató szavait hallám Nemzetem' Véd-angyalának. Engedek parancsolatjának, 's hirdetem hazámfijainak, hogy a' holtakat, kik az emberiség' baráti valának, nem szabad felásni, nem illik csontjaikból házi eszközöket, koponyáikból poharakat csinálni; hanem nemes tettheikét követni, emlékezteiket áldani, 's tiszteletbe kell tartani. — Gyönyörködöm ugyan én magam is a' Deák literatúrában, de azt ki-nem alhatom, hogy szép Magyar nyelvemet eltojja helyéről. Bosszankodom, hogy egy tisztes megholt Római Matronát újra meg újra bebalzsamoz, bíbor ruhába öltöztet, sirat szüntelen a' Magyar; élő, szelid, ártatlan édes anyjáról pedig annyira elfelejtkezik, hogy az kéntelen rongyosan koldúlni, 's megvetetésben élni.

Elhúnytak a' régi Róma' fiai, megnémült nyelvek; vakmerőség hát a' holt nyelvet minden tanítói-székekbe hangoztatni, minden helyeken, konyhában, piacson, vásárban, korcsmákban, mint élet úgy használni; annyival inkább, hogy ha feltámadnának, 's halának, némelly betöket-miképpen ejtünk ma ki, sok szóknak mely idegen 's idétlen értelmét adunk, ezer meg ezer szó-tagokat (mint a' vers-mérték mutatja) a' kimondásban rövidítettünk, rövideket hosszabbítottunk, bizonyosan kikaczagnának; a' vájt fülű Cicero magának Scaligernek is ezt mondaná: *cura ut valeas*. — Midőn gondolatink születnek elménkbe, magokkal hozzák egyszer'smind neveiket is e' világra, anyai nyelven szólítjuk elől azokat a' semmiségből. A' ki hát Szó-tárokból tanult holt Deák nyelven akar beszélni, sanyarító munkára szorítja elméjét, mert anyai természetű gondolatjait szüntelen által meg által Deákra kell fordítgatni; e' mintt tiszták, szabadok, magasak nem lehetnek. — A' Magyar Orvos midőn vonagló eréből számítja életét bádjá'tt betegének, a' természet vizsgáló az ég 's föld' nem ismért törvényit magyarázza; a' Magyar-hazafi; midőn hasonlóan indúlt Hazáját vesztéből süllyedező hajóját a' veszes ürvényből kiragadni szándéko-

zik, akkor bizonyosan felemelkedett gondolatokkal terhes elméjének szép szüleményei nem idegen Deák: de eredeti Magyar névvel dicsekszenek, szóval: Magyaroknak lehetetlen Deáktól gondolkodni. Hogy még a Magyar föld, Boerhavét nem szült 's nevelt, és Chínából tudós Mandarin nem tud ide kinek írni levelet, hogy még egy Magyar sem kiáltá-e magát szent dühében, Raphaél ecsetje' műveit szemlélgetvén, mint Corrage, „Anchio, ugymond, son Pittore.“ én magam is Kép-író vagyok; végre, hogy Európa' nagy Nemzeteivel egy sorban nem tündöklék a' Magyar, egyik nevezetes oka ez; mert a' Deák nyelv' járma alól kiszabadulni nem akar, 's még a' Köz-nép is majmolni akarván a' Nagyobbakat, deáklul ásitozik. —

A' legsötétebb századokban, (X-ket 's XI-ket értem) mikor tudományos formájára nézve, Mó'ses' szavai szerint, a' föld ékesség nélkül való volt és pusztá, erőszakkal tolá magát Nemzetünkre a' Deák nyelv, melyet akkor megvetni szentség-törésnek tartatott. Róma hatalmas befolyásával, mint láthatni Sz. István, Sz. László és Kálmán Királyok' viselt dolgaikból, minden törvények, országos rendszabások, adományos-levelek Deáktól iratván, a' hét-halmú Város' győzedelmi bélyegét, valamint hódolt egész Európanak, úgy ajakára a' Magyaroknak is reá ütölte, egyszer'smind megégette, 's sebesítette; úgy hogy azóta, kínjában, vegyes Deák-magyarsággal gögicsél, petyeg, rebeg, herceg. —

Azóta, meg kell vallani, nyelve örök zavarban van, 's megesik gyakran, hogy magát tisztán, sem Magyarúl, sem Deáktól nem tudván kifejezni, néhány perczekig tartó beszédét is Tót, vagy Német szókkal földözni kéntelen: mint egyik felföldi Városunkban minap T. Bíró Bátyát atyafi Öccse így fogadá: „Ah! Servus humillimus, Deus tuus édes kedves Uram Bátyám! Wie geht's Ihnen denn, ü na Sorsponte prišli, oder sind Sie auf eigenem Pferden gefommen.“

Nem újság látni oly korcsokat is, kiket a' Deák nyelv úgy megigéze, eszeiktől, figyelemektől, szabad akarattjoktól annyira megfoszta, hogy egy két kézi Deák-Authorokon kívül, más Könyvet, legyen bár mái élő legszebb nyelven írva, legkellemesebb, 's hasznosabb igazságokat foglaljon is magában, olvasgatni; sőt másról hallani sem akarnak: Mint búvájos jövendő mondókhoz, aként járúlnak azokhoz, néha élet' bölcsességet akarnak belőlök tanulni, majd mint szerelmes Románál magokat mulatják, gyakran Biblia gyánánt is használják, 's komoly göggel így szólunk: akármit szóljon Szent Pál, nekem Cicero tetszik *de Officiis*, és Seneca *in consolatione Philosophica*. Egész élete úgy nevezett citatóiókból, 's többnyire szükségtelen 's idétlen citatóiókból áll; ha fegyvert látnak, tüstént felkiáltanak: *arma virumque cano*, — ha ökröket 's juhokat találz előttök említeni, azonnal scandálják rakásra az isméretes pentametereket: *Fertis aratra boves, vellera fertis oves*. Bár mézzel csalogasd a' fogoly medvét, csak annyira távozhat-ei oszlopjától, a' mennyire a' láncz eresztü; — ök is ha néha valami haszonért, vagy gyönyörűségért hazafüi lobbót vetnek is, kiabálván Tiszti-kar-választás' alkalmával: „Éljen a' Magyar szabadság!“ ha Német Károly Fő-Strázsa-mester Urat paripa háton ülni, 's diszes Palatinusi Huszár osztályját vezetni látván, felkiáltnak is: „Éljenek, ugymond, Árpád' vitéz unokái!“ de csak hamar vissza-rántja őket Deák bálvány oszlopjokhoz a' rab-láncz, 's rá kezdik ismét régi rozadás lantú énekeket: *Dulce et decorum est pro Patria mori*. — Több az, hogy az ily szabású gyáva Tódákosok, útalattal szokták lenézni, mint nyomorúlt Magyar

férgekre mind azokra, kik magyarul olvasnak, beszélnek, írnak; és velek együtt szüntelen üttelni, 's Deák manuálisokat forgatni restelnek. —

Ily neveléséges Magyarizák készülnék azokban az iskolákban, mellyekben a' Deák beszéd nyolcz részei szerint nyolcz esztendőig ugyan annyi Classisokban (osztály) kell a' szép elméjű gyermeknek szenyvedni, idejét, tüzet elvesztegetni. — Mi történe vallyon, ha a' több holt 's élő tudós nyelveket is (mellyeknek pedig nem keves'bb hasznok 's becsovan) ily móddal kellene megtanulnunk? Mi lenne belőlünk, ha a' Görög, Német, Francz, Angoly, Olasz Grammaticára, Inferior, Superior, Syntaxisra, Rhetorikára, Oratoriára külön-külön egy esztendőt szánnánk? Ha ha ha! ötven esztendős korunkban lenne készen a' kulcs, mellyel a' Tudományok' tárházat megnyitnánk; de már akkor pápa-szem nélkül alkalmasint semmit, az által is keveset láthatnánk 's tanulhatnánk.

Nem így édes Magyarom! valahára tanulj már önn' károdon. Szégyen egy holt nyelv' Grammaticájáról, Syntaxisáról nevezni-el az iskolai szép Tudomány-osztályokat. —

A' köz-polgári életet is szerencsésítő, az igaz Isten', a' Keresztén-vallás' isméréterébe is okosan vezérlő természeti Tudományoknak kell hát virágozni minden Tudomány-osztályokban. Az elsőben p. o. ásvány, — a' másodikban plánta, 's így tovább állat, különösen ember (Antropologia) föld, hazaisméret, egészség eszköző, természeti tüneményeket magyarázó, erkölcs, végre Hit-tudomány, mind mind magyarul; 's megfordítva pedig már, ezek a' Tudományok főképpen; a' nyelvek pedig csak melleleg, idő. közben 's nem Tudomány, de játék formában tanitassanak. —

Hány száz jeles ifjak találtatnak, kik önn' magoktól Németül, 's Francziául megtanulnak, a' Grammatica közönséges törvényeit keresztül futván (mert minden spróságot megtanulni, száraz elme-kínzó munka,) csupán Lexicon által segítettvén, jól olvasnak, fordítanak, 's a' könnyebben érthető könyveket jobban 's érték, mint a' leghíresebb Deák ékesen-szóllás' Professora Persius, vagy Martianus Capellát. Miért ne lehetne egy két esztendő alatt a' Deák nyelvet is, (mellynek tökéletesen kidolgozott Grammaticája 's Lexiconja készen vagon) tizenkét 's tizenhárom esztendő gyermekeknek megtanulni, annyival inkább, hogy mind köz, mind házi vagy magános Tanítóik által vezéreltetnének, buzdíttatnának. Csak kedv, tűz, szorgalom legyen bennük; — csak kedvet, tüzet, szorgalmat tápláló szép lélek, nemes szív lakjon a' Tanítóokban. —

Rövid az élet, legszebb részét ném: egy holt nyelven rágódással, hanem okos lélekhez illő, az örökkévalóságra is át menendő tiszta ismértek' 's igazságok' gyűjtögetésével kell eltöltöni. —

Német-országban nem ülne gyakran 22 esztendő's ifjú tanítói-székre, 's nem adhatn leczkét a' harmincz esztendőt elhaladott Magyar Academicusnak, ha mint ez, ő is, szünet nélkül csak Deák nyelvvel bibelődne. Pitt 's Nelson, első réndű csillagok! úgy é ti nem Deák pályát futottatok? Még csak pelyhesedni kezdett sjakú Hadnagy Bonapárte, Toulon mellett, Nemzete' képviselői jelenlétekben, gyáva készüléért a' Hadi-tanácsot meg nem támadhatta, 's önn' belátás szerint helyhetett Battériájával (a' többiek az első Angoly tűzre szét-szóratatván) az ellenséget hátra nem szöktethette volna, ha iskolai idejét, szüntelen Deák labor horalis, hebdomadalis írásával, — Quousque tandem abutere Catilina 's a' t. hatalmas declamálásával, a' Classicus Auctoroknak, cum notis variorum, olvasásá-

val, Deák szó-örödeléssel, vagy mint a' korcok akarják, Deák beszélgetéssel töltötte volna.

A' derék régi Deák Íróknak becseket, az emberiség pallérozódása körül tett érdemeiket, a' tudós világba lett befolyásokat, tagadni ugyan, embertelenség volna; de e' részben is nem szöbbs fényben tűnik é' elő a' Görög virtus? Virgilius nevezetesen, Theocritus, Hesiodus, 's a' Költők' attyokát Homerust követé 's egyszer nagyobb szerencsével, mint mászor; bizonyosan a' szemérmes Deák Æneis' Írója, Neandernek *) alacsony hízkelkedő szavait Elöl-járó beszédje' 186-dik és 187-dik lapjain olvasván, nem merete volna pirultában szeméit felemelni, tudván, hogy maga egy Plátó akár úgy mint Költő, akár mint Philosophus fél Deák világgal mérkezhetik. Hódolt ugyan Róma éles fegyverének Athéné, 's át-öngedé a' család mulandó hirt, nevet; de az igaz érdem 's örök dicsőség' templomába tisztább arany betűkkel van felmetszve, hogy a' Görög nagyobb 's dicsőbb. Nagyobb igaza volna tehát a' Magyaroknak, ha a' Görög beszédnek bősülné; de nem, óh nem volna bölcsesség cselekedni ezt is. Az embernek ugyan is fő célja, hogy mind ideig, mind örökké boldog légyen. Szükség e' végre, hogy az okos lélek hasznos, 's gyönyörködtető ismereteket szerézzen, igazságokat tanuljon, mellyeket rész-szerint önn' ereje által a' külső természeti 's erkölcsi világi tárgyaktól ki-fejteget, 's mintegy magának terem, rész-szerint előtte élt nagy és szép lelkek által teremve készen talál. — Nincs hát szüksége a' Magyaroknak a' Római betűk' 's szó-tagok' hangjaira, hanem a' felfedezett igazságokra; csak érteni kell a' Görög 's Deák Írókat, kik szép és hasznos gondolataikat velünk közlik. Kötelessék vagyunk elménk' Magyar tárházába át-venni azokat, 's a' többekhez gyűjteni, mellyeket önn' erőnkkel szerzünk, 's nyelvünk' természete 's hathatósága szerint mi is hazafi társainkkal közleni kívánunk. Egész nemzetünknek, minden Magyar földművelőnek, mester-embernek, kereskedőnek szüksége van a' Jónak, Szépnek, és Igaznak ismeretére; nem Deákl, hogy az úgy nevezett obscurantismus erőt ne végyen; de Magyarúl kell azt hát eleikbe rajzolni, 's velek megkedveltetni; Magyar könyveket, hódnapos-írókat, 's tudós újságokat kell kezeikbe adni. A' könyv-tárakba, mint meg anyi csendes kriptákba, magokat ottan ottan eltemető Tudósok' körében éljen, virágozzon csak a' Görög 's Deák nyelv. Az ő szobáikba öltessenek Demosthenes 's Ciceró Magyar dolmányt 's mentét; — Magyar Döresse wffy, Mariássy, Vay, Ragályi, Nagy Pál, Vitéz, Komáromy, Bónis nevek 's ábrázatok alatt jelenjenek-meg az Ország-gyűlésén, 's hatalmas védői légyenek a' Magyar jussainak. —

De ni ni, melly kellemes tünemény! jövendőlésem tellyesedik. Meglett a' mit óhaj-ték. — Magyarok! a' hosszú éjj után virad. — Oszlik a' köd, új eget 's földet láttok. Po'sonyban Országunk' dicső Rendjei nemes tüzzel gerjedeznek, 's tűnik Nemzetünk' Magyar Oltárára becses áldozatjokat. Nézzétek! Szécsényi az az első, hős tekintető! — utánna Vay, az a' nevekődő Magyar Cedrus; — amott nyújtja tiszta ajándékát a' szerény Andrássy, az az erkölcsi Adónis; — temérdek ölébe alig fér Károlynak az Oltárra

*) Fiodaro leage major est Virgilius in Aetnae descriptione, Hesiodi universa opera ha cum uno quidem versu Georgicorum sunt comparanda. In Bucolicis Graeciae Theocriti orationi tot venustates, quot verba addidit. Nulli Graecorum credit, tanto tumularium excedit Homeri narrationem, quanto excedit hominis plebei orationem omnium Aemilianorum optatio. Multis Homeri non uno aliquo opus est ad aequandam Virgilii magnitudinem. —

szánt halom-ajándék, Károlynak, ama' Szatthmár Vármegyei Herkulesnek! — Magyarok! kiáltások gyűzedelmi hangon: Éljenek a' kegyesek örökké! — Haj! melly jó illatú füst emelkedik-fel az oltártól, bizonyosan kellemes az áldozat; haljátok! melly édes biztató szózat adatik a' mosolygó égből:

„Magyarok! megengesztelődtem, veletek lések“

Terhes Sámuel.

27.

A' SZÉP PÉLDA.
GROF SZÉCHÉNYI ISTVÁNHOZ

Te spes et alba vara édes colit
Vela panis — — —

HORATIUS.

Dicsérni szívből kész a' mi érdemel
Dicséretet, kell dallanom Angyali.
Elszánt ajállásod', Királyink'
'S a' haza' diszire olly nemessen.
Oh! nagyra termett férjfiú! felfogád
Mit szül-a' nemzet' nyelve tudása, mint
Büszkébb, erősb a' Tót hazánkban
Ő magyarul mikor ejti hangját.
Nem Német ám még e' haza, 's nem lesz is,
Nem Róma' nyelvét, hár e' pogányoké
Kergetni szándékod, tudatlant
Nem Te Magyarbul akarsz csinálni.
Északra nézsz, 's látva elé remegsz.
Keskeny tekintet mostanibul jövőt
Úgy mérni, hogy mind azt felejsük
A' mi esett, 's a' mi eshetik még.

Felszánva esztendő's jövedelmedet,
 Honn nyelvre, meg honnibb nevelésre, nagy
 Példát adál-a' gondolóknak,
 'S nem marad ez követők' ürében.
 Széchényi! gyám név! zengzete meszszirol
 Eggy mélyen elhúnyt szép haza' szégyenét
 Oszlatja, 's álmunkat megintlen
 Elveri, 's újra emel 's felébreszt.
 Nagy lelkek' áldott gyermeke! hiv' fija
 Bölcs őseidnek, 's a' csinos érzetű
 Drága Ferencznek, 's őcsce Györgynek,
 Két haza-hősek után levél Eggy
 Őket magadban gyöngé korodra már
 Serdülve halmorzván. Te nekünk haladsz
 Tünsz-fel midőn példájokon Nagy,
 'S nyomdokikat tapodod dicsően.
 Vesztünket érzettük, de leszáll a' bú,
 István vigasztal, nyöve repít reményt
 A' hiv' Magyar szívek körül ő,
 'S rendre pírítja Nagyinkat a' Szép.
 Eggy két dühös dúl fúl, mivel elfajúlt,
 'S mély sírba mélyen rejteni nemzete'
 Dicsét akarná önn' magával,
 'S várja enyészet a' korcs veszendőt.
 Haszt'lan! mivel félsorrt a' vitéz tűz,
 Csak koreseket kergetni szokol 's ledöntsz,
 Bátor vezérként szüntelen gyors,
 'S békekor is kapitány 's vitéz hős
 Fej 's szív alatt száll csak dobogás között
 Elménk dicsősségnek, pulya lelkek ezt
 Sem nem merik hajhászni, sem nem
 Érteni 's érzeni képesek még.
 Fellép magad mellé gyönyörű sereg,
 Andrásy, a' szép Károlyi és Vay,
 Hősek! kik' ősök' dísz nyomában
 Hintenek és lehozának új fényt. —

Több más van ilyen — Pálffy a' szenvedő,
 Bathányi a' lelkes, 's Te ki Francia
 'S Ír vérrrel a' honnit keverted
 Károlyi, jóval idős'b amannál.
 Mint éjkor a' holdal 's követőivel
 Tündöklenek sűrű ragyogásban a'
 Nagy kékes égnek boltjain sok
 Tiszta sugárzatok, úgy Te vélek.
 Öszve-esküdött fennyn pedíg ellened
 Hogy rontsa lelkedet, korod és tized
 Szép nagy neved, meg' karcsu tested
 Állani 's lépni tudó kecsessen.
 Öszve-esküdött száz férjfi kegyü tökély,
 Éles borotvától sima kék szakál,
 Sodrott bajuszsza, színe bár gyász;
 Szépeket érdekelő vagyület,
 Friss barna orczádon mikor ég piros
 Tűz láng, szemed gyúlt szíveket ejteget,
 'S széles szemöld-boltból kitorve
 Osztogat és mosolyog sok érzést.
 Hát módod és elméd, Te kersek' fja
 Nem tenae é másból eszelős bolond
 Úrfit? ha hogy bírná, a' miket már
 Emleget a' mese Páriszon rég,
 Benned pedig látunk, 's a' mit édesen
Szív-telve a' szép Alcibiádrul is
 A' Helleni írők zengenek, mert
 Isteni 's emberinek neveztek.
 Halmos javakkal büszke szerenese nem
 Ártott, legyen bár tömve arannyal ép
 Lány selyme nyájduak, 's ne kelljen
 Jázoní módra keresni gyapját.
 Nem veszteget példák' fene maszlaga,
 A' Zrínyi' évének követed fogyó
 Nagy virtusit, szük fagy keblekben
 Nem-leled őket, — azért kerengtél.

Kísért hazánk' ör-angyala Tégedet
 Túl tengerén, hol törve ropog Görög
 Csont most is a' lépő' nyomától,
 Thermopilák' szoros út-csapásin.
 Kísért a' mindég úri vidékire
 Rómának, ott szívad levegőjeket
 A' Sixtusoknak, Scipióknak,
 Brútusok' árnyaiban merengve.
 Kísért a' virgoncz partokon, a' hol él
 'S mindég nevet Szajnája' vidékein
 A' bútan vig faj, baját is
 Győzni vitéz, valamint népeket volt.
 Kísért kivált a' zöldely szomor sziget'
 Tájára, Neptún' magzatához, kiket
 Éleszt, emel, fékez szabadság,
 'S gözzel is ütnek elé csudákat.
 Oh nem hagyott-el csúcs Pireneusok'
 Allján, szerencsétlen Spanyolok között,
 Kik, mint mi, úgy túrnek kesergve,
 'S hívek a' szenvedelemben is csak.
 Mind ezt miért láttad vezetőd alatt?
 Nem, hogy pirúlj 's szégyeld magyar alkatu
 Szived' szökését, gőg alázzon,
 És majom a' magadét ne ösmérd.
 Sőt hogy hevülj több Jók' ölésire,
 Vethess hazában magvakat, 's szerte-szét
 A' zsenge földünkben csiráztasd,
 Helyezetünk valamint magállja.
 Méhek gyanánt hoz Tégedet angyalunk,
 Most vissza, jól megtelve gyümölcselel ad
 Ismét közénk, 's mézes virággal
 Szárnyairól te-rak itt Pó'sonyban.
 Látjuk mi vagy, mit szerze nekünk fejed,
 Mit kebled? épen megmaradott erőd,
 A' régihez toldál Te újjat,
 'S virtusokért csere nem vala a' bűn.

Ily út ragyogtat fényre, körülted így
 És általad gyúl tűz lobogásra, 's gyűjt
 Üzvént homályt; jő a' derület,
 'S a' mi korom, feketébb miattad.
 Nincs hát oly éj, mely fedje-be híredet
 És míg Királyink' tiszta javára fog
 Gyűjtani szívet Mádi mászlás,
 'S áll Tokaj és Badacson, megáldunk.
 Kül-díszit emésztő évek előntenek
 Czímet, keresztet, csillagot, és aranyt,
 Lesz' sírja kulcsodnak, — koporsót
 'S nem lel időt, a' halálra, tettet.
 Engem is ősz hóval porozott fejűt,
 Kit hűs hazámnak piszkai pajkosan
 Vig' gúnyra, még olykor nevetve
 Hajtanak, annyira felhevítél,
 Hogy nyomva is gondtul ragadom-magint
 Lantomat, buzgó, (mert fogason hevert
 'S függött poros) 'sibbadt kezembe,
 'S tettetted elhebegem hazámnak.
 'S bátor minő agg tompa szavakra már
 Pengien rekedt fős hangja, remélni
 Kezdem, 's merem hogy fennmaradnak
 Szózatim — és egyedül miattad.

Po'sonyban, Novemb. 4-dikén 1825.

Gr. D. J.

FÜLMILÉM HALÁLA.

Ah, nem döbög már, Fülmilém,
Szived, szerelmes énekes!
Kedves madárka, tégedet
Kertembe csalt az új tavasz;
Fütyölve szálltál a' bokor'
Lombjára, hol szerelmedet
Kездé dalolni szépen, ah!
Oly szépen énekelgetéd
Párodnak azt, hogy Phylliszem
Kisírta rajta kék szemét!

'S mikor legédesebb-dalod
Zengett, 's utána lantom is
Pengette lassu hangjait
Amott, az almafák megett;
Ah, akkor egy kő hirtelen
Súgott az égen, tégedet
Főben talált véletlenül,
'S elhallgatott, -oh Fülmilém,
Szép éneked, hogy Phylliszem
Kisírta rajtad kék szemét!

Majd eltemetiek, kis dalos,
A rósa mellé, melly tövét
Zöld lúgosom közé veré.
Ott eltemetiek; hervadó
Rózsám sírodra hull-alá.
Majd holdvilágos alkonyon
Kijő sírodhoz Phylliszem.
És im szerencséd, Fülmile,
Majd alkonyonként Phylliszem
Kisírja rajtad kék szemét!

Oh, mint akarnám gyikosod'
Ismérni, megbosszulani!
Szemére vetni, hogy megölt,
Ártatlan, édes énekes!
Hogy hajnalimba bűt kevert,
Mert torkodat nem hallhatom.
Szemére vetném; hogy nekem
Szívembe fájdalmat hozott.
Mert holtodért hív Phylliszem
Gyakran kisírja kék szemét.

HOLCSEY MINÁLY,
Csikvári Predik.

Jegyzet. A' hasasos Mulatógok' 1825-dik Eszt. második (6) Esztendői 55-dik száma alatt, a' 274-dik lapon kétféle hozzá-
dik, hogy Miniszterekben, a' III-dik Negyed előtt könyveszeti Kép, nem a' Herceg Esterházy Pál' valódi képe lenne.
— Eszen gyant' kiválasztására azonnal írunk Bécsben, a' Hebe' Kiadóhához, T. Ign. Sámuel Úrhoz, ki hazafüli
burgórából, a' Folyó-úráinkhoz megkivádatós Képeket, mint tisztelt bizosunk, és az ily dolgokban nem iszáralon Férj-
sá, szólnakre megosztva szerzeni, — a' dolgot valódi 's hitelesség' béklyosnyitására, az kéldé feleletül: „Ester-
házy képeké alá-írásban csak az az észrevétel, hogy ő még nem vala Una Edelkönyvesek; különben a' Kép az ő hív
„képe, melly Familial Kép-gyűjteményéből másoltatott.“

Tizedik Füzet. Október.

1. Wieland Elő-beszéde Cicero' Leveleinek Német fordításához. — K. S.	397
2. Keleti Literatura. — Versek. — I. — 4. Elegiák. — II. Arabs Példa-beszédek és Szentencziák. — III. Hushenk Persa Király' Testaméntoma, a' legreggibb időkből. — <i>Fabian Gábor.</i>	401
3. A' Szerelem' hathatóságáról az izlésre és érzésre nézve: — S. J.	408
4. A' titkolódzó, fontoskodó és lecckéző Társalkodókról. — <i>Scabó József.</i>	411
5. A' Rajoskodásról. — <i>Edvi Illés Pál.</i>	414
6. A' Zseb-könyvekről, nevezetesen Auróráról és Héberől. — S. K. J.	419
7. Lucretiá, vagy a' nemes Római Dáma (Livius szerint) — E. I. P.	424
8. Hazai Ügy a' nemzeti nyelvre' nézve 1822. — <i>Remény Andor.</i> — Kivánat — <i>P. Theurek József.</i> — Egy keszergőhöz. — P. T. J. — Kivánság. — <i>Fenyéri Gyula.</i> — Ivó-dal. — <i>Maháry György.</i>	425

Tizen-eggyedik Füzet. November.

9. Szerencsétlen új Iróink' Apologiája 1824. — <i>Nehédy.</i>	429
10. Erdélyi ritkaság. — <i>Porocsenyi Nagy László.</i>	431
11. Könyv-vizsgálat. Öröm-Ünnep, 's. a' t. — E. I. P.	435
12. Sz. gh Gusztáv Úrnak 1823-dikban Olasz-országi útazása' alkalmával a' Szép-műveket érdeklő tárgyakról tett és feljegyzett Észre-vételei. — <i>Közlő Kiss Károly.</i>	442
13. Kasztanovicznál Horváth-országban 5000 főből álló Török-seregnek 1689-ik év' 29-ik Júliusán Gróf Draskovicz által történt megsemmisítése (<i>Bádeni Mark-gróf Lajos' eredeti írásából</i>) — <i>Közlő Kiss Károly.</i>	449
14. A' világ' alkotmányáról egy lépéssel feljebb, mint Cartész, és Neuton. (<i>Eredeti gondolat</i>) — <i>Déchy's Basilus, N. Lutzkai Parochus.</i>	451
15. Theodota, Kzenofonból. — G. D. J.	460
16. A' házasságról és házasságtalanságról. — K. S.	464
17. Hazai Tiszteltetés — * — Az én boldogságom — <i>Jakab István.</i> — A' bájosló Széphöz. — <i>Komjáthy Pál.</i>	465

Tizen-kettődik Füzet. Deczember.

18. Perény Imrénnek, Abaújvári Ürökös Gróf', Magyar-ország' Nádora', 's Kúnok' Birájának képe. — <i>Debreczeni Barány Ágoston.</i>	469

	Lap.
19. Tttes. W. Jankovich Miklós' véleménye Várhelyett Erdélyben 1823. Eszt. felfedezett hajdani kő-padlatokról, Ngos. Királyi Tanácsos N o p t s a, szü- letett B. Naláczy Aszszonyasághoz. — <i>Közli Duházy Mihály.</i>	473
20. Stilizikai példák, némelly régibb levelekben. — Zemplény Vármegyének Levél-tárjából. — <i>Közli Kazinczy Ferencz.</i>	475
21. A' Szánakozás és Fájdalom. (<i>Az Angoly Szemléből</i>) — <i>Közli p.</i>	481
22. Elme-futtatás a' Magyar Nyelv' becsüléséről. (Elmondott Tiszteendő Vi- rág Benedek Úr' névé' napján.) — <i>Thaisz Endre.</i>	483
23. Levél-töredék Pestről. — <i>Fáy András.</i>	488
24. Formája a' Magyar Írásnak a' XV-dik Században. — <i>Közli Kelemen János Kolozsvárról.</i>	493
25. Gr. D*** J. Ö Ngának B. P*** Ö Nagyságához írt levele a' Magyar-nyelv' ügyében. — <i>Közli D. M.</i>	494
26. Mi akadályoztatja többek köz't tudománybeli tökéletesedését a' Magyarok? — <i>Terhes Sámuel.</i>	495
27. A' szép Példa. Gróf Széchényi Istvánhoz. — <i>Gr. D. J.</i> — Fülmilém' halála. <i>Hollóczy Mihály, Csákyai Predik.</i>	501

A' II-dik Negyedben é' következő főbb igazítások maradtak-el:

<i>lap</i>	<i>sor</i>	<i>göncz</i>	<i>előző</i>
185	18	Notio	Oratio.
185		sodrás	stokás
140	21	hasznátfjal a' nemzetek,	hasznátfjal előfelé, a' nemzetek.

E' IV-dik Negyed' jobbításai.

		<i>gondol</i>	<i>gondál</i>
399	15	keven	kevé
407	15	ialfás	ialfo
408	5	a' szemek stón cemma helyest	spostof
465	1	Arce	Arce
476	21	noiri	noiri
477	3	Asenban	Asenban
—	7		

A' T.T. Elő-fizetők' Nevei.

A Cs. Királyi Fő-Hercegek között:

Felsőges Császári. — Magyar, Cseh, és több Országi Királyi örökös és Ausztriai Fő-Herceg JÓSEF; az Arany-gyapjas, és Sz. István Apost. Magyar Király jeles Rendeinek nagy Keresztes Vitéze; Magyar-ország' Nádor-Ispánja, és Kir. Helytartója; valamint ugyan azon Ország Fő-kapitánya, a' Jászok' és Kunok' Ispánja, 's Birája; Cs. Kir. Fő Hadi Vezér, két Magyar Lovas Ezredek' Tulajdonosa, 's Ezredese; Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült Vármegyék' Fő, és örökös Ispánja, a' Nagy Mlgú Magyar Királyi Helytartó Tanács', 's a' Nagy Mlgú Hét-személyes Fő Törvény-szék' Elöl-ülője.

Egyházi Méltóságok:

Rudnai és Divék-Újfalusi Rudnay Sándor, Esztergomi Herczegi Érsek, az Apostoli Sz. Szék' született Köveje, Nemes Magyar-ország' Primássa, Fő és titkos Kancelláriusa, a' Sz. István Ap. Király Vitéz Rendének Nagy Keresztese és Fő-papja, Cs. Kir. valóságos belső titk. St. Tanácsos, a' Nagy Mélt. Kir. Helytartó Magyar Tanács' Tanácsosa, az Egyházi Biztosság' Elöl-ülője, Ts. Ns. Esztergom Vgye' örökös Fő-ispánja, és a' N. Mélt. Hét-személyes Fő Törvény-szék' Köz-birája.

Klobusiczki Klobusiczky Péter, Kalocsa' Érsek, a' Hét-személyes Fő Törvény-szék' Köz-birája, 's valóságos belső titkos Tanácsos.

Böle András, Szombathelyi Püspök.

Gsech István, Kassai Püspök.

Laitschak Ferencz, Ro'snyai Püspök.

Básó Négyesi Szepessy Ignác, Erdélyi Püspök, Cs. Kir. belső titkos, és a' Fő Mélt. Erdélyi Kormány-szék' Tanácsosa, az Erdélyi R. Kath. Oskolák' Fő-Igazgatója, a' könyv-vizsgáló Biztosság' Elöl-ülője, a' Philosophia' és Theol. Doctora. 2. Eav.

Vurum József, N. Várad-i Püspök, és Cs. Kir. Tanácsos.

Bernáth Maxim. László, a' Sz. Norbert Szerzetes Kanonok Rend' Praelatusa, Keresztelő Sz. János Jászói és Sz. Kereszt Leleszi, és N. Várad-hegyi Sz. István első Mátyr' Prépostja.

Sz. Norbert' Rendén lévő Szerzetes Kanonok Urak' Társasága Szombathelyen.

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1825.

Egyházi Fő Tisztelendők:

Babics András, Veszprémi Kanonok.

Bartakovics Adalbert, Magyar-ország Herczegi Primássának Udvari-káplánja.

Csák Ferencz, Sz. Mihály Gáborjáni Apát-ur, Nagy-Várad' Székes Egyház Kanonokja, Bihar és Békés Vármegyék' Tábla-bírája.

Durcsák (Szlatinai) János, B. S. Egervári Prép. Egri Kan. az Egri Érseki Lyceom' Pro-direct. Bölcs. Doct. és az Érseki Sz. Széknél a' Házasság és Hitbeli Ügyek' védője.

Horváth János, Sz. Mihály Rudinai Apát-ur, Veszprémi Kanonok, Sűgesdi Fő-esperest, a' Veszprémi Püspöki Lyceom' Al-igazgatója, Veszprém, Szala és Somogy Vrgyék' Tábla-bírája, és az Egyházi Értekezések' Ki-adója, 's a' N. Mélt. Magyar Kir. Helytartó Tanácsnál Tanácsos.

Tagen János, Nagy-Várad' Székes Egyház' Kanonokja, az ifjú Nevendék és a' nyugalmazott Papság' Igazgatója, 's közép Szolnok és Bihar Vrgyék' Tábla-bírája.

Fancsali József Mátyás, a' B. Szűz Zér Monostori-Apátja, a' Kassai fő Anya-Templom' Kántora és Kanonokja, több Vrgyék' Tábla-bírája, és az Ursula Apácák' Curátora.

Korondy József, Pozsonyi Kanonok (Tit.)

Lelovics János, Veszprémi Kanonok (Tit.)

Mészáros József, Estúri Apát; a' Székes Fehérvári Székes Egyház Kanonokja, a' Sz. József Semináriumi Nevendék Papság' Rectora, Budai Fő-esperest, 's a' nyugalmazott Plébánusok' Intézete' Igazgatója.

Nováky József, Sz. István Magyar Király Egervári Prép. az Egri Székes Egyház Kanonokja, Lectora, és az Érseki Könyv-nyomtatás' Igazgatója.

Ruszek József, Sz. Margit Hahóti Apátja, Keszthelyi Plébános, a' Keszthelyi Kerület' Fő-esperestje, Theol. Doct. és a' helybeli Oskolák' Igazgatója.

Szomodics János, Veszprémi Fő Káptalan' Kanonokja, Seminárium' Praefectura, Zala és Somogy Vrgyék' Tábla-bírája.

Vajky György, Mária Magdolna F. Örsi Prép. 's több Vrgyék' Tábla-bírája.

Világi Méltóságok:

Battyányi Herczeg Battyán Fülep, Németh-Újvár' örökös Ura, Strattmani Gróf, a' Leopold Császár Vitéz Rendje' közép-Keresztese, Cs. Kir. Kamarás, és Vass-Vármegye örökös Fő-Ispánja.

Komori Báró Bedekovich Lajos, a' Sz. István Ap. Kir. Vitéz Rend' közép Keresztese, Arany sarkantyús Vitéz, Cs. Kir. Státus és Conferent. Tanácsos, Békés Vármegye' Fő-Ispánja, 's a' T. Törv. Kir. Tábla-Bárója.

Keresztészegi Gróf Csáky Emmánuel, Szepes Földének örökös Ura, Cs. K. Kamarás, val. b. t. Stát. Tan. és Szepes Várm. örökös Fő-Ispánja.

Cziráki és Dienesfalvi Gróf Cziráky Antal, Sz. Istv. Ap. Kir. jeles Rendje' közép Ker. Arany Sarkantyús Vitéz, Cs. Kir. Kam. val. b. t. és M. Kir. Helyt. Tan. Magyar-országban Fő Tárnok-mester, a' Hét-személyi Törvényszék' Köz-bírája, és Fehér-Vármegye' Fő-Ispánja.

- Monyorókeréki Gróf Erdődy Károly, a' Claudius Hegyének, és T. N. Varasd Vármegyének örökös Grófja, valamint az azon nevű Várnak és Városnak is örökös Kapitánya, Cs. Kir. Kamarás, val. belső titk. Stát. Tan. és Varasd Várm. Fő-ispánja.
- Galenthai Gróf Eszterházy József, a' Sz. István Ap. Kir. Vitéz Rendének közép Keresztese, Cs. Kir. Kamarás, Udvari és val. belső titk. Stát. Tanácsos, a' N. Mélt. Kir. Udvari Magyar Kancellárián Referendárius, Zemplén Vármegye' Fő-ispánja, 's a' Sz. István Apostoli Rend' Compendátora. 2 *Exempl.*
- Galenthai Gróf Eszterházy Nepomuk János, Cs. Kir. Kamarás, val. belső titkos Tanácsos, a' N. M. Erdélyi Udvari Kancel. Refer. és Veszprém Várm. Fő-ispánja.
- Fáji Fáy Barnabás, Cs. K. Udvari Tanácsos, a' N. M. Ig. Kir. Udv. Magyar Kancel. Refer. Szabolcs Várm. Fő-ispánja, és Ungvár Várm. Fő-isp. Hivatal' Helytartója.
- Maros-Némethi és Nádaskai Gróf Gyulay Ignác, a' Leop. Csász. az Orosz Nevszki Sándor, a' Prusssziai veres Sas, és a' Bajor Max. József Vitézi Rendek' nagy Keresztes Vitéze, a' Theresia katonai Vitéz Rendének közép Keresztese, Tót, Horvát és Dalmátzia Orsz. Bánja, 's azon Országoknak a' Kulpai és Unnai Vég-helyeken Fő-kapitánya, Cs. K. Kamar. val. belső titkos Tan. a' N. M. Kir. Helyt. Magyar Tanács' Tanácsosa, Generális Fő Hadi Tár-Mester, egy Magyar Gyalog Ezred', és két Báni Ezrednek' Tulajd. Cseh-ország hadi Fő-kormány. 's a' N. Mélt. Báni Tábla' Elöl-ülője.
- Illésházi Gróf Illésházy István, Arany-gyapjas Vitéz, Cs. Kir. Kamar. és val. belső titkos Tan. Kir. Fő Asztalnok-Mester, Liptó és Trencsén Vrgyek' Fő és örök. Ispánja.
- Buzini Gróf Keglevits Gábor, Cs. Kir. Kamarás, a' N. M. Kamaránál Helytartói Tanácsos, és Csongrád Várm. Fő-ispáni Hivatal' Helytartója.
- Klobusitzki Klobusitzky József, Fels. Leopold Cs. Vitéz Rendének nagy Keresztese, Cs. Kir. Kamar. val. belső titk. Tan. és Borsod Várm. Fő-ispánja.
- Herczeg Oszkálélt Augustusz. (Tit.) (Tit.)
- Vásáros-Naményi Ifj. Bárd Eötvös Ignác, Cs. Kir. Kamarás, a' Budai Fels. Kir. Kamara' Tanácsos-tagja, és Saáros Vrgye' Fő-ispánja.
- Erdődi Gróf Pálffy Ferdinánd, Cs. Kir. Kam. val. belső titkos Tan. a' Pozsonyi Kir. Vár' örökös Kapitánya, és azon Vármegye' örökös Grófja.
- Perényi Bárd Perényi Lázár, Cs. Kir. Kam. val. bel. titk. Tan. Al-Kincs-tárnok, az Udvari M. Kam. Vice Elöl-ülője, a' N. M. M. Kir. Helyt. Tanácsos, és Torna V. Fő-isp.
- Nagy-Szigethi Szily József, Cs. Kir. Udv. Tan. és a' N. M. Hét-szem. Tábla' Köz-bir.
- Ebeczki Tihányi Tamás, Cs. Kir. Udv. Tan. a' N. Mélt. Hét-személyes Fő Törvény-szék' Köz-birája, és Tolna Várm. Fő-ispánja.
- Hajnászkői és Vécsei Bárd Vécsey Miklós, Cs. Kir. Kam. val. belső titk. Tan. Szathmár Várm. Fő-ispánja, 's a' N. M. Hét-személyű Tábla' Köz-birája.
- Végh István, Cs. Kir. Kam. és val. belső titkos Tan. a' Magyar Sz. Korona' őrzője, a' N. Mélt. Helyt. Tan. Tanácsosa, a' Sz. Istv. Apost. Rend' közép-Keresztese, 's arany sarkantyús Vitéz, Baranya Vrgye Fő-isp. és a' Magyar-országi Biztosság' Fő-kormán.
- Bárd Venkheim József, Cs. Kir. Kam. és Arad Vármegye' Fő-ispánja.
- Vásonkeői Gróf Zichy Ferencz, Cs. Kir. Kam. a' Leopold Cs. Vitéz Rend. Commen. val. bel. titk. Tan. a' N. Mélt. Hét-szem. Fő Törvény-szék' Köz-bir. és Bihar V. Fő-isp.

A többi Tit. Tit. Elő-fizető Urak betű-rend szerént:

A.

- Gróf Amade Taddaeus, Cs. Kir. Kamarás.
 Gróf Andrásy (Szent Királyi és Kraszna-Horkai) György, Cs. Kir. Kamarás.
 Ifj. Gróf Andrásy (Szent Királyi és Kraszna-Horkai) Ferencz.
 Angyalffy Mátyás András, több Gazdasági Társaságok' Tagja, és Gróf Dessewffy
 József Sz. Mihályi Uradalma' Jóság Directora.
 Antal János, Báró Mesnik Úr Nevelője, Bécében.
 Árvay Gergely, Praemonst. Poéták' Tanítója, Keszthelyen.
 Aranyósy János, Hites-Ügyvéd és Sz. Kir. Kassa Várossa' Nép-szószóllója.
 Argauer Máté, Esztergom Sz. Kir. Városa' Plébánosa, a' Fő-érseki Sz. Szék' Tiszti
 Fő-ügyvédje, és Eszt. Vármegye Tábla-bírája.
 Aszalay Sámuel, Hites Ügyvéd, és több Vármegyék' Tábla-bírája.

B.

- Bachich János, a' N. M. Mr. Kir. Ud. Cancellária' Concipistája.
 Bag (Ludányi) Károly, Beregh Vármegye' Fő Szolga-bírája.
 Balajthy József, Munkácsi Ref. Predikátor.
 Bánay Antal, Szabolcsi és Hajdú vidéki Fő-esperest, Dorogi Plébános, Szabolcs,
 Ungh, Bihar Vármegyék', a' Hajdú Kerület', és a' Munkácsi Sz. Szék' Tábla-bírája.
 Bárány (Debreczeni) Agoston, több Mestroságos Familiák' Fiskálisa, Torontál Várm.
 Ifj. Bárczay (Bárczai) Ferencz, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Barcsay Károly, Bihar Vármegye' Al-Szolga-bírája.
 Baricz György, Cs. Kir. Indzsénér Kapitány.
 Baricz János, Orvos Doctor, és Professzor N. Enyeden.
 Idősb Gróf Barkóczy (Szalai) János, Cs. Kir. Kamarás.
 Ifj. Gróf Barkóczy (Szalai) János.
 Barlay Mihály, a' Kassai Kir. Akademiában Bölcselkedés Tudomány' Tanítója, és
 Abaúj Vármegye' Tábla-bírája.
 Barthal (Beleházi) György, Pozsony Vármegyei első Al-Ispány, és több Vármegye'
 Tábla-bírája.
 Ifj. Gróf Battyányi (Német Újvári) János, Cs. Kir. Kamarás.
 Bajomi N. N. (Titt.) Sümeghen.
 Bene Károly, Csongrád Vármegye Fiskálisa.
 Gróf Bertold Zsigmond, (Titt.) Bécsben.
 B. Bernáth 'Sigmund', Unghyár Vármegyei Fő Szolga-bíró.
 Bernáth Lajos, a' Pesti Generale Semináriomban II-dik Esztbeli Theologus.
 Báró Berzeviczy (Berzeviczei és Daróczi) Vincze, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Berzeviczy Pál, a' Nagy-mélt. Királyi Hely-tartó Tanács' Tanácsosa, és a' Magyar-
 Országí Tárnök-Szék' Vice-Tárnök-Mestere.

Bezerédy (Bezerédi) Miklós, a' Veszprémi Szent Szék' hites Jegyzője.

Bogor Sándor, több Méltóságos Familiák' Fiskálisa.

Bornemisza (Hosyai) János, Beregh Vármegyei Fő Szolga-bíró.

Buday Ésaías, Túl a' Tiszai Ref. Superintendens, Debreczeni első Prédikátor, a' Sz.

Hit Tudománya' és Filozófia' Doctora, 's több Vármegyék' Tábla-bírája.

Buday (Tákosi) János, Beregh Vármegye' Esküjte.

Burján Pál, Badai Könyváros. 4 Esz.

Bujanovics Július, Törvényt hallgató a' Kassai Kir. Akadémiában.

C.

Gróf Csáky (Keresztszeghi) Antal, Brunó, Cs. Kir. Kamarás.

Gróf Csáky (Keresztszeghi) István, Titoknok a' F. Mr. Cancellárián. 2 Eszemp.

Gróf Csáky (Keresztszeghi) Sándor, Cs. Kir. Kamarás.

Cs. Kir. Ns. Fő Posta-Hivatal, Bécsben.

Cs. Kir. Ns. Fő Posta-Hivatal, Kassán.

Csáthy Györgyné, Könyv-kereskedése Debreczenben.

Czékus Pál, több Vármegyék' Tábla-bírája.

Cseh Sándor, a' Munkátsi és Sz. Miklósi Uradalom' Exactora, és Ugocsa Vármegye
Tábla-bírája.

Cseréy (Nagy Ajtai) Farkas, Cs. Kir. Kamarás és Fő Strázsa-Mester.

Cseréy (Nagy Ajtai) Sámuelné, Ó Nga. Debreczenben.

Czente István, Pazmanita, Bécsben.

Csiba Ernést, több Vármegyék' Tábla-bírája.

Ciszterciáták' N. Tiszt. Conventje Egerben.

Czinar Maurus, Sz. Benedek Szerzetbeli Pap, és Prof.

Czindery László, több Vármegyék' Tábla-bírája.

Báró Czobell Imre, Cs. Kir. Kamarás.

Czövek István, Tabuláris Prokátor.

D.

Dankó János, Arad Vármegyei Levél-tárnok, és Al-Jegyző.

Deák Antal, Szala Vármegyei Tábla-bíró.

Dénes István, Eperjes Városa' Al-Jegyzője.

Deáky Ferencz, több Vármegyék' Tábla-bírája.

Debreczeni Collegium' Könyv-tára.

Gróf van Dernath Vilmos, Cs. Kir. Kamarás.

Idősb Dercsényi (Derczeni) János, Cs. Kir. Tanácsos.

Gróf Dessewffy (Cserneki és Tárkői) József.

Gróf Dessewffy (Cserneki és Tárkői) Aurél.

Gróf Dessewffy (Cserneki és Tárkői) Virginia, Gróf Kis-Asszony.

Dessewffy (Cserneki és Tárkői) Antal, Temes Vármegyei Fő Szolga-bíró.

Detrich (Benedekfalvi) Miklós, Bihar Vmgye. Fő-Jegyzője, 's több Vmgyék' Tábla-bírój

Gróf Dietrichstein Ferencz, Cs. Kir. Kamarás.

Báró Ditrichné, Ó Nagysága, Bécsben.

- Dóhovies Basilius, Nagy-Lutskai Parochus.
 Dókus (Csabai) László, Zemplén Vmgye Fő-Jegyzője, 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Dolinay (Dolínai) Imre, Beregh Vármegye' Tábla-bírája.
 Dorosma Mező-Város közönsége.
 Dübrentey Gábor, a' Budai Kerületben Másod Tartomány-Biztos, 's több Vármegyék'
 Tábla-bírája.
 Dömötör Miklós, a' N. M. Magyar Kir. Udvari Cancellária' Concipistája.
 Draskóczy Sámuel, hités Ügyvéd, Borsod Vármegyei Tábla-bíró.
 Dróppa Mihály, Theologia' Candidátussa, Eperjesen.
 Dulházy Mihály, Gróf Dessewffy József Bibliothekáriusa, 's Abaúj, Zemplén Vár-
 megyék' Tábla-bírája.
 Dunay Imre, Evang. Rector és Prof. Miskolczon.

E.

- Eggenberger József, Pesti Könyváros. 10 Exempl.
 Eördögh (Lászlófalvai) Aloyz, Szabolcs Vármegye Fő-Jegyzője és több Vármegyék
 Tábla-bírája.
 Eötvös (Vásáros Naményi) Pál, a' N. M. K. Udvari Magyar Kamara' Elöl-ülői Titok-
 nokja, 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Ertsey Dániel, Debreczeni Prof. 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Idősb Gróf Eszterházy (Galanthai) Mihály, Cs. Kir. Kamarás.

F.

- Fáy (Fáji) András, több Vármegyék Tábla-bírája. 2. Ex.
 Fáy (Fáji) Ferencz, több Vármegyék Tábla-bírája.
 Farikas Sámuel, Sz. Kir. Buda Városa' Fő-Fiskálissa, 's több Várm. Tábla-bírája.
 Farkas József, Theológiát Tanító Prof. Pécssett.
 Báró Fischer (Szalatnyai és Bacskói) Imre, Cs. Kir. Kamarás, és a' XVI. Szepesi
 Városok' Igazgatója.
 Ferstl NN, Könyv-áros, Gréczen. 2. Ex.
 Fischer Károly, Sz. Kir. Kassa Városa Fő-bírája, és Abaúj 's Saáros-Vármegyék'
 Tábla-bírája.
 Flizár György, Theol. Doctor és Prof. Veszprémben.
 Forintos (Forintosházi) József, Zala Vármegyei Tábla-bíró.
 Főrizs József, Bihar Vármegyei Tábla-bíró.
 Földváry Károly, (Tit. Tit.)
 Gróf Fekete (Galanthai) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás, Arad, Csanád és több Vár-
 megyék' Tábla-bírája.
 Gróf Festetics (Folnai) László, Cs. Kir. Kamarás.
 Gróf Festetics (Tolnai) Vincze, Cs. Kir. Kamarás. 2. Ex.
 Gróf Festetics (Tolnai) Imre, Cs. Kir. Kamarás.

G.

- Castl NN. Könyv-áros, Brünben. 2 *Exem.*
 Gencsy (Gencsi és Mihályfalvai) László, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Gencsy (Gencsi és Mihályfalvai) Sámuel, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Gergye (Nagy Kajdi) Gábor, Cs. Kir. Kamarás, és Herczeg Liechtenstein Magyar Lovas Regementbéli Százados-Kapitány.
 Ghyzsi (Asso és Ablancz-Kürthi's Ghyzsi) Ignác, Bábolnai Királyi Intézet' Fiskálisa, 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Gorove László, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Göcze NN. Tabuláris Prokátor, Pesten.
 Görög Demeter, a' Sz. István Vitéz Rendje' kis Keresztese, Cs. Kir. Kamarás, és Udvari Tanácsos.
 Gutman János, Kolo'svári Könyv-áros.
 Guzmics Izsidor, Sz. Benedek Szerzetbeli Áldozó Pap, Theol. Doct. és Prof. Pannonhalmán.
 Gróf Gyulay (Nádaska) Lajos, a' F. Mr. Cancelláriánál Concipista.
 Gyurikovic's György, Sz. Kir. Pozsony Városa' Tanácsosa, 's Pozsony Vármegyei Tábla-bíró.
 Gyuresányi László, Nográd Vármegye másod. Al-Ispánja.

H.

- Gróf Hadik (Futaki) Gusztáv, Cs. Kir. Kamarás és Kapitány.
 Gróf Haller (Hallerköi) János, Cs. Kir. Kamarás.
 Hartleben Konrad Adolf, Pesti Könyvárós. 4 *Exem.*
 Hochmeister Márton, Szegedi Polgár-Mester, Könyv-nyomtató, és Könyv-áros.
 Hottlesch (Német Prónai) Dániel, Kamara Fiskálisa 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Hornyik József, Pazmanita, Bécsben.
 Huzli Károly, a' Nagy-Váradi Megye Sz. Szék' Jegyzője.

I.

- Jakabfalvay András, Kir. Tábla' Jurátusa.
 Jakab István, Bölcselkedés' Doctora, Hites Ügyész, és a' N. M. K. H. Tanácsnál Concept. Practicans.
 Idősb Jankovitch (Vadassi) Miklós, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Ifj. Báró Jeszenák János, (Tit.) Cs. Kir. Kamarás.
 Jósza Sigmond, Tabuláris Prokátor, és Nevelő, Bécsben.
 Jósza (Pankotai) Ignác, (Tit.) Vámos-Atyában, *Beregh Várm.*
 Jósza Dániel, Orvosi-tudományt halgató, Bécsben.
 Igaz Sámuel, a' Hébe' Kiadója. (Tit.) Bécsben.
 Ilosvay (Ilosvai)-Menyhárd, Beregh Vármegye' Szolga-bírája, és több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Illés (Edvi) Mihályné, született Szakonyi Katalin Aszszonyság.
 Illés (Edvi) Pál, Evang. Prédikátor Vanyolán.

Inczedy István, több Várm. Tábla-bírája, és M. Gróf Erdődy György' Szerencsi 's Borsi Urad. Fő-Fiskálisa.

Ivánszky Antal, a' Magyar nyelv' és Literatúra Tanítója Egerben, 's Heves Vmgye Táb.bír.

K.

Kállay (Kállai) Leó, Cs. Kir. Oberst-Lieutenant, és több Vármegyék Tábla-bírája.

Kállay (Kállai) Ferencz, a' II-ik Székely Határ-őrző Gyalog Regement' Auditor Kapitánya.

Káldy (Alsó Káldf) József, Hazai felesküdt Prokátor.

Karnet, a' Győri Püspökség' Titoknokja.

Gróf Károlyi (Károlyi) István, Cs. Kir. Kamarás.

Gróf Károlyi (Károlyi) György, Cs. Kir. Kamarás.

Gróf Károlyi (Károlyi) Lajos, Cs. Kir. Kamarás.

Gróf Karaczay Fedor, Cs. Kir. Kamarás, és Fő Sztrázsa-mester a' Cs. Ulánus Reg.

Kassai Királyi Akadémia' Könyv-tárja.

Kászony János, több Tekintetes Ns. Familiák' Ágense, Budán.

Kászony László, Arany-Ezüst mives, Debreczenben.

Kazinczy (Széphalmi) Ferencz, több Vármegyék' Tábla-bírája.

Kéz Mó'ses, S. N. Pataki Prof. és több Vármegyék Tábla-bírája.

Báro Kemény (Magyar Győrő Monostori) László; (Tit.)

Generális Kerekesné, született Ürményi Józsefné, Csillag-Keresztes Dáma Ö Ekzell.-

N. Enyeden, Erdélyben.

Ktlián, Pesti Könyváros. 6 Exempl.

Kiss János, Tál a' Dunai Evang. Superintendens, és Soproni Német Prédikátor.

Kiss (N. Apáthi) Sámuel, Nagy Geresdi Evang. Préd.

Kiss Károly, M. Báró Márjássy Cs. Kir. Magyar Gyalog Ezrede' Hadnagya.

Klapka NN. Tömösvári Polgár-mester, és a' helybéli Typographia' Tulajdonosa.

Klinkovics József, Muslai Cooperátor.

Kolo'sy (Cselei) Pál, több Vármegyék Tábla-bírája.

Kolo'sy (Cselei) Ignác, Borsód-Vmgye' Fő adó-szedője és több Vmgyék Tábla-bírája.

Kolo'sy (Cselei) István, M. Kir. Ud. Cancellariabeli Concipista.

Kolozsvári Pál, több Vármegyék' Tábla-bírája, és M. Va'sonkői Gróf Zichy János Uradalmi Fő-Igazgatója.

Kolmár József, a' Rév-Komáromi Ref. Ekkle'sia' L. Pásztora, az azon nevű Egyházi Megye' Esperestje, és Superintendensialis Gener. Perceptor.

Komlóssy (Komlós) László, Beregh Várm. Fő-Jegyzője, és több Várm. Tábla-bírája.

Komjáthy (Komját) Pál, hites Ügyvéd, és több Várm. Tábla-bírája.

Komjáthy (Komját) Sámuel, Torna Vármegye' Első Al-Jegyzője, 's több Vármegyék' Tábla-bírája.

Kondé (Póka-Teleki) József Benedek, Cs. Kir. Magyar Udvarnok, és több Vármegyék' Tábla-bírája.

Kóris Mihály, Mádi Ref. Prédikátor.

Gróf Kornis (Gönczruszkai) Károly, Cs. Kir. Kamarás.

- Korponay Imre, Abatj-Vármegye' Lajstromozója 's több Vármegyék' Tábla-bírája, és Mélt. Gróf Fáy Uradalmai' Directora.
 Kovács Imre, Bihar Vármegye' Perceptora és Tábla-bírája.
 Kovacsics György, (Tit.) Pécsét.
 Kovácsóczy Mihály, hites Ügyvéd, és Nevelő Nyitra Vármegyében.
 Küvi Sándor, S. N. Pataki Prof. és több Vármegyék Tábla-bírája.
 Krainyik (Güncz-Ruszkai) József, Abaúj Vármegyei Al-Szolga-bíró.
 Ifj. Kreutz József, (Tit.) Esztergomban.
 Kultsár István, a' Hazai 's Külföldi Tudósítások' Ki-adója, 's több Várm. Tábla-bírája.

L.

- Lányi (Kis-Szántói) Imre, Cs. Kir. Kamarás.
 Ladányi Sándor, Csongrád Vármegyei Tábla-bíró, és Kecskemét Városa' Senátora.
 Landes József, Pozsonyi Könyv-áros. 4 *Exempl.*
 Lónyay (N. Lónyai és V. Naményi) György, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Lónyay (N. Lónyai és V. Naményi) János, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Lutskay Mihály, Püspöki Titoknak és Sz. Szék-Jegyzője.
 Báró Luzsénszky (Regliczei) Pál, Cs. Kir. Kamarás.
 Báró Luzsénszky (Regliczei) János, több Vármegyék Tábla-bírája.

M.

- Magda Pál, Pataki Prof. és több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Makári György, hites Ügyvéd, és Heves Vármegye' Tábla-bírája.
 Majthényi (Kesselököi) Gábor, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Maurer János Nep. Tokaj Várossa' Orvos-Doctora.
 Méhes Sámuel, Fizikát és Mathézist tanító Prof. Kolozsvára.
 Mészáros János, a' Kassai Kir. Akademiában Term. Törvényt tanító Senior Professor és Kir. Könyv-vizsgáló.
 Özv. B. Generális Mecseéry Dánielné, született Szirmai Szirmay Theresia Asszony Ó Ekszallenciája.
 Báró Mednyánszky Lajos, Cs. Kir. Kamarás.
 Melczer Jakab, Evang. Prédikátor Kakas-Looniczon.
 Melczer (Kelemesi) Pál, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Melcsok János, Nevelő, Bécsben.
 Meskó Péter, Kassán.
 Meyerhold József, Sz. Kir. Buda Várossa' Fő-Jegyzője.
 Méhes (NN.) (Tit.)
 Mihálkóvics József, Jász és két Kún Kerül. Fő-Jegyzője.
 Müller József, Pesti Könyv-áros. 4 *Exempl.*
 Mispál Gergely, Prof. Rozsnyón.
 Molnár Péter, a' Körösi Kerület' Al-esperestje, N. Váradi Plébános, Szepea Vármegye' Tábla-bírája, és a' Sz. Szék' Assessora.
 Molnár (Mészleányi) József, (Titt.)
 Mukics Simon, (Tit.) Szabadkán.

N.

- Naidhart Antal, az Egri Érsekség' Gen. Jövedelem'szedője.
 Nagy Benedek, Kir. Fiskális és több Vármegyék Tábla-bírája.
 Nagy Gábor, több Vármegyék' Tábla-bírája, és hites Ügyvéd.
 Nagy Ignác, Fejér Vármegye' Fő-adó-szedője, és Tábla-bírája.
 Nagy Ignác, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Nagy Jó'sef, Ref. Prédikátor Unghváron. 5 Exem.
 Nagy István, Rosnyai Seminárium' V. Rectora.
 Nagy (Perecsenyi) László, Arad Vármegye' Szolga-bírája, és több Várm. Assessora.
 Nagy (Beregasszi) Pál, Bölcselkedés' Doctora, a Göttingai Tudós Társaság', és több más Társaságok' tagja, 's több Várm. Tábla-bírája.
 Nagy (Nagy-Bükkü) Pál, Sopron 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Nagy (Alsó Szopori) Pál, Evang. Prédikátor Komáromban.
 Németh Jó'sef, Gróf Cserneki és Tárközi Desselwffy Jó'sef Úrfiak' Nevelője.
 Nagy Enyedi Ref. Collegium.
 Nedeczky (Nedeczai) 'Sófia Asszony, T. Matolay Gábor Úr' hitvese.

O.

- Ócskay Antal, Ud. Káplán, 's a Bécsi Fő-egyházi Intézet' egyik Igazgatója.
 Ocskay (Ocskai) Gáspár, N. Szombat Városa' Tanácsosa.
 Báró Orczy László, Cs. Kir. Kamarás, és Kapitány.
 Báró Orczy Lőrincz, Cs. Kir. Kamarás.

P.

- Idős'b Gróf Pálffy (Erdődi) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás.
 Pánczél Dániel, a' Magyar Kurir' Kiadója, 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Pápá Sámuel, több Vármegyék' Tábla-bírája, és Urad. Fiskális. 2 Exempl.
 Pap István, Zemplén Vármegye' Al-Jegyzője.
 Patay (Bái) Sámuel, Abaúj Vármegye' Szolga-bírája, 's több Vármegyék' Assessora.
 Pauer (Kápolnai) Antal, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Péchy (Péchy-újfalusi) Tamás, Abaúj Vármegye' Szolga-bírája, 's több Várm. Assessora.
 Báró Perényi (Peréni) 'Sigmund, Beregh Vármegye' Al-Ispánja.
 Báró Perényi (Peréni) Gábor, több Vármegyék Tábla-bírája.
 Peterka Sebestyén, a' két Kún Kerületek' Fő-orvosa' és a' Posti Orvosi kar' tagja.
 Podobny János, Pazmanita, Bécsben.
 Pogán (Csebei) István, Beregh Vármegye Tábla-bírája.
 Pongrácz (Sz. Miklósi és Óvári) Boldizsár, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Pongrácz János, a' Magyar Nyelv 's Literatura Tanítója a' Kassai Kir. Akadémiában.
 Prónay (Tót Prónai és Blaticzai) János, több Vármegyék Tábla-bírája.

R.

- Raics Ágoston, Hites-Ügyvéd, Bécsben.
 Rósa Jó'sef, Arad Vármegye' Fő-orvosa, 's több Vármegyék Tábla-bírája.

- Rozgonyi József, Zemplén Vármegye' Al-Fiskálisa.
 Rösztler Kristóf, a' Budai 's Pesti egyesült Német Újság' Kiadója.
 Rudics Dániel, (Tit.) Szabadkán.
 Rummy Károly György, Szepes Vármegye' Tábla-bírája, Bécsben a' Klinkovströmi
 Nevelő-Intézetben Magyar Nyelv' Prof. és az ifjú Herczeg' Auersperg priv. Tanítója.

S.

- Sáros - Pataki Collegium' Könyv-tárja.
 Sárváry Pál, Debreczeni Prof. és több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Schaumburg Károly, Bécsi Könyv-áros. 6 *Exempl.*
 Szabó Károly, Zemplén Vármegyei Tábla-bíró, és Urad. Fiskális.
 Szabó János, Zemplén Vármegyei Tábla-bíró.
 Szalay Antal, Ertényi Káplán.
 Gróf Schmidegg (Ladányi) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás.
 Schwaiger András, Pozsonyi Könyv-áros. 12 *Exempl.*
 Schwaiger József, Po'sonyban.
 Schwaiger N. N. Györi Könyv-áros.
 Staincz Ferencz, Szabolcs Vármegye' Orvos Doctora, és Tábla-bírája.
 Szluha (Verbői) Ferencz, Sz. Kir. Szeged Városa' Első Al-Jegyzője.
 Stöck Ferencz, a' Cs. Kir. Fő-Herczeg, és Nádor-Ispány Ns. Magyar' Lovas Eze-
 redjében Százados Kapitány.
 Gróf Sztáray (N. Mihályi és Sztárai) Ödön Úrfi.
 Schedius Lajos, Filozófia Doctora, a' Pesti Kir. Egyetemnél Aesthetica' Tanítója, 's
 több Vármegyék Tábla-bírája.
 Sebestyén Pál, Heti-Predikátor Bellén, Baranya Vármegyében, Eszék mellett.
 Spech Lajos, Kir. Tábla' Jurátusa.
 Stermenszky András, Buda Városa' Senátora, 's több Vármegyék Tábla-bírája.
 Gróf Széchényi (Sárvári Felső-vidéki) István, Heszsenhomburgi Huszár-Kapitány.
 Bárd Sztójka Ferencz, Cs. Kir. Kamarás.
 Szent-Pétery (Makranczi) Imre, Cs. Kir. Bányász Tiszt.
 Szügyény (Magyar Szügyényi) Ferencz, Zemplén Vármegye' Al-Ispánja.
 Szünyogh József, Berég Vármegye' Esküdtje.
 Szűcs (Tasnádi) István, Udvari Ágens, és Consistoriumi Tanácsos.
 Szűcs (Tasnádi) Ábrám, Pest, Pilis és 'Solt Vármegyék' Tábla-bírája, 's több
 Méltóságos Familiák' Fiskálisa.
 Svéday Leonárd, Lengyel-Országban, a' Podolsi Kegyes-szerzetű Atyák' Gymn.
 Rectora, és helybéli Iskola-Director:
 Szigethy Gy. Mózes, Hites Ügyvéd M. Vásárhely't, Erdélyben.
 Szina (Hodosi és Kizdiali) György, több Vármegyék' Tábla-bírája. 4 *Exempl.*
 Ifj. Szina (Hodosi és Kizdiali) János, Úrfi.
 Szina (Hodosi és Kizdiali) Simon, Úrfi.
 Gróf Szirma, (Szirma Bessenyi és Cserneki) Antal, Cs. Kir. Kamarás.

Szirmay (Szirmai) Ádám, a Kir. Törvényes Tábla Referens Assessora.
 Szinyei (Merzsei) László, Saáros Vármegye Másod Al-Ispánja.
 Somogyi István, Arad Vármegye' Szolga-bírája.
 Soós (Soóvári) György, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Soós (Soóvári) Pál, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Sopronyi Magyar Nemes Társaság.

T.

Traszler János, Könyv-árus Brünben. 2 *Exempl.*
 Gróf Teleky (Széki) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás, és Erd. Guber. Tanácsos.
 Gróf Teleky (Széki) József, Cs. Kir. Kamarás, a T. Törv. Kir. Tábla Bárója, és a
 Tisza-mellyéki Ref. Super. Fő-Curátora.
 Terhes Sámuel, a Pelsőczyi Ref. Ekklesia' Prédikátora, és Gömör Vármegye' Tábla-bírája.
 Thaisz András, hites Ügyvéd, több Várm. Tábla-bírája, s a Tudom. Gyűjtemény' Red.
 Thewrewk (Ponori) József, több Milgos Familiák' Fiskálisa.
 Thomsar Ignác, a Püspöki Sz. Szék' Levél-tárnokja, Pécssett.
 Tóth Ferencz, Sz. Kir. Debreczen' Városa Typographiája' Provisora.
 Tóth István, a Rosnyai Sz. Szék' Titoknokja.
 Tököly (Kevermesi) György, Temes Vármegyei Al-Jegyző, és Tábla-bíró.
 Török (Váradai) Antal, Arad Vármegye' Szolga-bírája.
 Turcsányi NN. Évang. Oskolák' Professzora Győrben.

U.

Ürményi (Ürmény) Ferencz, Cs. Kir. Kam. és Fiumei-Gubernátor.

V.

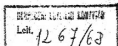
Váczy János, az Erdődi Uradalom Orvosa.
 Várady József, a Fiumei Guberniumnál Concipista.
 Varga István, Theol. Doctor, és Szikszai Ref. Prédikátor. 2 *Exempl.*
 Vasdinyei Mihály, Szebéni Káplán, Szébenben.
 Gróf Vass Klára, Ts. Boronkay NN. hitvese Ónga.
 Báró Vécsey (Vécei és Hajnásckői) Pál, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Vermes (Budafai) Lajos, Fő-bíatos, Szabadkán.
 Báró Vesselényi (Hadadi) Miklós. Tit.
 Vizer István, Mr. Orsz. hites, és a M. Veszprémi Püspökség' rendes Föld-mérője.

W.

Wagner Tóbiás, a Nagy-tisztelettü Kalocsai Érseki-megye Sz. Szék Jegyzője.
 Gróf Waldstein József, (Tit.) a F. M. Hely-tartó Tanácsnál Concipista.
 Walther László, M. Gróf Károlyi Familia' Levél-tárnokja.

Z.

Bárá Zsennye (Kis-Zsennyei) Károly, (Tit.) több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Zimmerman Károly, a N. Váradai Kir. Akadémiában Törvényt halgató.
 Zsöldos István, Könyv-árus, Szombathellyen. 2 *Exempl.*
 Zoltán (Csepei) János, a Fel. Mr. Kancelláriánál Practikáns.

Továbbá ismételtetik: hogy azon Tudós Hazánk' Íróji, kik ezen Folyó-Írást, alkalmas munkáikkal elő-fogják mozdítani, minden kinyomatott ívért egy egy pengő arannyal tiszteltetnek-meg.

Vége, a' Pest 's Budához közelebb lakó, 's ezen Idő-szaki Írásunkat feltartani kívánó tisztelt Olvasóink tellyes bizodalommal kérettetnek, méltóztassanak az elő-fizetést Pesten, (Tit.) Könyváros Eggenberger Jó'sef Úrnál, mint centrális helyen letenni.

Elő-fizetési Jelentés.

Rumi Károly György Úr, Bécsben a' Klinkovströmi Nevelő-Intézetben Magyar-nyelv' Professora, az ifj. Herczeg Auersperg priv. Tanítója, 's Szepes Vármegye' Tábla-bírája, e' következő munkákat bocsájta Sajtó alá:

1-^{ör}: **Commentarius de Sacra Corona Regni Hung.**

2-^{ör}: **A' Monumenta Hungarica** Cízm alatt, 3 Kötetekben megjelent, és a' két Haza előtt köz kedvességet nyert becses Nemzeti Gyűjtemény' IV-dik Kötetjét, Magyar, Deák és Német nyelven.

A' Munka tiszta csinos betűkkel jó papíroson nyomtattatik. — Elő-fizetési ára az elsőnek 2 for. Váltó Czéd. a' másodiknak 3 for. Váltó Czéd. — Elő-fizetni lehet 1-ső Májusig 1826. Kassán Ellinger István Cs. Kir. priv. Könyv-nyomtató és Árosnál a' Malom Útszán, 361-ik Szám alatt lévő Könyváros Bóltjában; valamint másutt minden nevezetesebb Könyvárosoknál, és azon érdemes TT. Uraknál, 's hazafiaknál, kik az elő-fizetést az efféle munkákra hazafiúi buzgóságból, tellyes készséggel bégyűjteni méltóztatnak. A' kiadó háládatossága' bébizonyítására a' hatodik példányt ajánlja.

Kassán, Deczember 31-dikán 1825.

A' Kiadó és a' Redakcio.

